

diyanet işleri başkanlığı yayınları

islâm'da ahlâk ve manevi vazifeler

prof. dr.
i. agâh çubukçu

diyanet işleri başkanlığı yayınları

islâm'da ahlâk ve manevi vazifeler

prof. dr.
i. agâh çubukçu

ISBN—975—19—0016—6

Emel Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti. — ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İslâm dininde iman, ahlâk ve ibâdet çok önemlidir. Dinine bağlı bir kimse şekil yanında manevî değerlere de çok önem vermelidir. Hz. Muhammed'in (S.A.) hayatı, itidali ve ahlâkı her müslüman için örnek olmalıdır. Sevgili Peygamberimiz sözleriyle ve davranışlariyle insanlara doğru yolu göstermiştir. Hatta Yüce Allah tarafından ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere elçi olarak yollandığını açıklamıştır. Peygamberimiz (S.A.) kendisine indirilen vahiyleri olduğu gibi tebliğ etmiş ve kısa sürede sapık insanları doğru yola getirmiştir. Zamanla İslâmiyet yayılmış ve büyük bir İslâm medeniyeti kurulmuştur. O derecede ki Ortaçağda koyu fikir karanlıkları içinde bulunan bir çok Hıristiyan bilginler, İslâm medeniyetinden faydalanmak ihtiyacını duymuşlardır. İslâm düşüncesi güney İtalya ve İspanya halkına etki yapmıştır. Avrupalılar, fikirde, tıpta, fizikte, bayındırlık işlerinde, eczacılıkta ve astronomide Müslümanlardan çok faydalanmışlardır. Daha başka dallarda da müslümanlardan istifade etmesini bilmişlerdir.

Zamanla Avrupalılar, müslümanlardan öğrendikleri bilim ve tekniğe yenilerini katmasını başarmışlardır. Ne yazık ki müslümanlar belli bir süreden sonra bilim ve teknikte ilerlemekte Avrupalılarla boy ölçüşemeyecek duruma gelmişlerdir. Şüphesiz ki dinler içinde en sonra gelen ve en olgun olan İslâmiyet'te bilim ve tekniğin ilerlemesini salık veren bir çok hükümler vardır. Çalışma, ahlâk ve manevî değerler hakkında da bir çok hükümler vardır. Kur'ân'da ilk inen âyetin meâlen "oku" diye başlaması çok derin anlamlar taşımaktadır. Müslümanlar okudukça, çağdaş bilimlerden faydalandıkça, ahlâka ve bütün manevî değerlere önem verdikçe yeniden dünyaya ışık tutacak büyük bir medeniyet kurabilirler. Yeter ki biz dinimizin bilime önem veren, canlı, eğitici ve ahlâkçı ruhunu iyi bilelim.

Biz bu kitabımızda özellikle iman, ahlâk ve manevî meseleler üzerinde çok durduk. Kitapta konular birbirlerine bağlı değildir. Okurlarımız dilediği konuyu okuyup bir sonuca varabilirler. Özellikle kitabın kolay anlaşılır bir dille yazılmasına dikkat etmiş bulunmaktayız. Baş kaynağımız Kur'ân-ı Kerîm ve sevgili Peygamberimizin hadîsleri oldu.

Çağımızda insanlığın önemli bir bölümünün güçsüz, ruhsuz ve gayesiz maddenin peşinden gitmesi, bizi maneviyatın değerini gösteren böyle bir eseri yazmağa yöneltti.

Bu mütevazi eserimizde din kardeşlerimize ve hatta bütün insanlığa küçük bir hizmet yapabildiysek ne mutlu bize!

İbrahim Agâh ÇUBUKÇU

KÂİNATIN SIRRI VE ALLAH'IN VARLIĞI

İnsan ölümlü bir varlıktır. Her insan doğduğu zaman boynunda ölüm fermanını beraberinde getirir. Kur'ân'da bu hususta "her can ölümü tadacaktır"[1] diye buyurulmuştur. Fakat insanoğlu çok kez öleceğini, dünyanın kimseye kalmayacağını ve er geç Yüce Allah'a döneceğini unutur. Bırakınız bunları, bir Yaratıcının varlığını inkâr edenler veya bilmeyenler de vardır. Düşünmek gerekir ki insan sınırlı yetenekleri olan bir varlıktır. Akıl ve şuur sahibi insanın ölüm karşısında âcizliğini ve sınırlı yeteneklere sahip olduğunu düşünürsek, onun eksikliğini de kabul etmiş oluruz. Ölüm karşısında âciz, yeteneklerde sınırlı ve eksik bulunan varlık ise kendi kendinin sebebi olamaz. O halde insanı yaratan sonsuz derecede güçlü ve olgun bir Tanrı vardır. Bu yaratıcı Tanrı da ancak Yüce Allah'tır.

Kaldı ki insan bir damla sudan meydana gelmiştir. Bu su, kendi kendinin sebebi değildir. Onu yaratan vardır. Bu Yaratıcı da şüphesiz kâinatın sahibi Yüce Allah'tır. Bu hikmetli meseleye Kur'ân'da şöyle işaret edilmiştir: "Döktüğünüz meniyi gördünüz mü? Onları siz mi yarattınız, yoksa biz mi"?[2]

Ana rahminde su parçasının çeşitli evrimlerden geçmesi, onda kan, et ve kemiğin meydana gelmesi, neticede ruhsal davranışları olan çocuğun doğması sebepsiz değildir. Bütün bu olaylar ve evrimler, bir hikmetin, bir ince gayenin ve her şeyin bir düzen içinde işlediğinin kanıtlarıdırlar. Bu hikmeti, bu gayeyi ve her şeye bu düzeni veren insanoğlu olamaz. Çünkü insan güçsüz doğmakta ve bir takım değişmeler geçirmektedir. Değişen ve evrimlere ihtiyacı olan bir varlık ise kendi kendinin sebebi değildir. İnsanı da, kâinatı da yaratan değişmez iradeli bir Varlık vardır. Bu Varlık da Yüce Allah'tır.

---

(1) Âl-i İmrân, âyet: 185.
(2) Vakıa, âyet: 58-59.

İnsan tabiata hikmetle bakınca da dehşetle irkiliyor. Her şeyde Tanrı'nın gücünü ve eserini görmemek mümkün olmuyor. Mevsimler, mevsimleri kovalamakta, gündüzler geceleri takip etmekte ve nesiller nesillerin ardından gelmektedir. Her canlıda ince bir san'atın, değişik davranışların ve akılla çözülmez vücutların bulunduğu görülüyor. Kur'ân'da "devenin nasıl yaratıldığına bakmıyor musunuz"[3] diye buyurulmuştur. Deve bir örnek olarak verilmiştir. Gerçekte her şeyin nasıl var olduğuna fikir yormak gerekir. Bu geliş nereden? Bu gidiş nereye? Kâinat niçin böyledir? Acaba başka türlü de olamaz mıydı? Varlıkların ilk nesli nasıl meydana gelmiştir? Varlıklar niçin bu yapıları ile mevcut olmuşlardır? İşte insanoğlu öteden beri bu soruların cevabını aramıştır. Düşünmek, gerçeği ve ilk sebebi bulmaya çalışmaktır. İnsan düşündükçe bir sebebe dayanmaksızın çıkmazdan kurtulamıyor ve bu hikmetli bilmecenin içinden çıkamıyor. Fakat her şeyin sebebi ve Yaratıcısı olan bir yüce Allah'ın varlığına inandığı anda yukardaki soruların düğümleri çözülüyor. Hayatın anlamsızlığı ortadan kalkıyor. Kâinatın sırrı anlaşılıyor ve iç huzuru başlıyor. O halde kâinatın sırrını çözmek için, çıkmazdan kurtulmak için ve iç huzuruna kavuşmak için Yüce Allah'ın varlığını kabul etmek gerekir.

Bütün bunlara rağmen manevî gözü kör olanlar vardır. Normal olarak fiziksel açıdan kör bir insan tabiattaki nesneleri nasıl görmezse, manevî körlüğü olan da manevî meseleleri görmekte ve onlara inanmakta güçlük çeker. Kur'ân'da manevî körler kasdedilerek onların sağır, dilsiz ve görmez oldukları bildirilmiştir. Yine Kur'ân'da "görenle görmeyen bir midir? Düşünmüyor musunuz"[4] âyeti vardır. Manevî körler kendilerini tahlil ettikleri zaman belki görmeye başlayabilirler. Acaba insan hayatının amacı 70-80 yıllık yemeden ve içmeden mi ibarettir? Yoksa insanın bir amacı olmalı mıdır? Organları bu kadar ince düzenle yapılmış, aklı bu kadar derin düşünen ve bedenin yanında ruhsal davranışlara da sahip olan insanın kâinatta bulunuşunun elbette bir amacı vardır. Aksi takdirde insanı 70-80 yıllık madde yığınından ibaret saymak gerekir. Oysaki insanda maddeyi aşan bir amaç ve onun varlığında

---

(3) Gâşiye, âyet: 17.
(4) En'am, âyet: 50.

güdülen bir hikmet vardır. Bu amaç sonsuz mutluluğu elde etmektir. Sonsuz mutluluğa sahip olmak isteyen insan ise kendisini yaratan sonsuz derecede güçlü bir Varlığın bulunduğunu kabul etmelidir. Bu Varlık da ancak Yüce Allah'tır. Allah'ın varlığı kabul edilince insanın amacı değer kazanır. Kâinatın sebebi anlaşılır. Hayatın var olma hikmeti açıklanır. Ahlâkî değerleri gözetmek vicdanî mesele olur. İnsan, kendisini Yaratan Varlığa döneceğini düşünür. Âhiret hayatına inanır. Nihayet inanmanın mutluluğunu duyar.

İnsanın akıl ve duyularının gücünü tahlil ederken de Kâinat bilmecesiyle karşılaşırız. Akıl insan için bir güç, bir ışık ve tabiatı yenmeğe çalışan bir enerjidir. Hz. Muhammed (S.A.) "her şeyin bir temeli vardır. Mü'minin temeli de aklıdır"[5] demiştir. Aklı olmayanın dininin bulunamayacağını bildirmiştir[6]. Yüce Allah bizleri düşündürücü bir çok âyetler indirmiştir. Fakat aklın da bir sınırı vardır. Akıl, ayrı ayrı cinsten olan canlıların ilk neslinin nasıl meydana geldiğini izahtan âcizdir. Akıl, Kâinattaki varlıkların ilk maddelerinin nasıl meydana geldiğini de çözemez. Demek ki dünyadaki varlıkların en olgunu olan insanın aklı bazı konularda âciz kalıyor. Materyalistlerin görüşleri tam bir çıkmaz içindedir. Çünkü onlar maddeden zamanla organik hayatın çıktığını ileri sürüyorlar. Onlara sormak gerekir ki ilk madde nasıl var oldu? Onu kim var etti? Madde yokken kim vardı? Şüphesiz bu sorulara Yüce Allah'ın varlığını, yaratıcılığını ve gücünü hatırlatarak cevap vermek gerekir. Yukardaki sorulara Allah'ın varlığı ile cevap verince Kâinat'ın sırrı da bir ölçüde çözülmüş olur. Hem materyalistler kâinatı fizik ve taibat ilmi açısından bir problem sayıyorlar. Oysaki kâinat aynı zamanda estetik, etik ve metafizik bir problemdir. Kâinata güzelliği ve düzeni veren, insanı şuurlandıran ve ahlâkî gayeyi hedef olarak belirten, ayrıca fiziği de, fizik ötesi âlemi de yaratan bir Yüce Allah vardır.

Duyularımızı tahlil edince de aynı sonuca varırız. Biz her şeyi duyularımızın yapısına göre algılamakta ve anlamaktayız. Eğer beş duyumuz, olduğundan farklı olsaydı, algılarımız

(5) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 91, Ankara 1971.
(6) Babanzâde Ahmet Naim, İslâm Ahlâkının Esasları, s. 56, İstanbul 1963.

daha farklı ve daha değişik olacaktı. O zaman her şeyi daha başka olarak idrak edip anlayacaktık. Demek ki biz bir çok şeyi ancak duyularımızın bize verdiği algılara göre bilmekteyiz. Duyularımız ise sınırlıdır. O halde insanın bilgileri de sınırlıdır. Bildiklerimizin yanında bilmediklerimiz pek çoktur. Kaldı ki duyular bile bazı hallerde bizi yanıltmaktadır. Uzaklık, yoğunluk ve sağlık gibi şartlar duyularda bu yanılmaları doğurabilir. Fakat bazan duyularımızın tamamen âciz kaldığı haller de vardır. Meselâ biz, fizikçilerin yazdığına göre, saniyede 16'dan az ve 21000'den fazla olan hava titreşimlerini algılayamıyoruz. Gözlerimiz bilinen yedi renge göre düzenlenmiştir. Gözlerimizin görmediği ultra mor ve ultra kırmızı ışınlar da vardır. Bu ışınlar, gözden daha güçlü aletlerle görülebilmektedirler. Bunlardan başka tabiatta duyularımızın habersiz kaldıkları olgular da bulunmaktadır. Meselâ manyetik ve elektriğe ait olguların varlığından duyularımız bize haber veremiyor. Bunların varlıklarını ancak başka güce döndükleri zaman bilebiliyoruz.

Materyalistler, beş duyu organına dayanmaktadırlar. Oysaki kâinat ve içindeki olgular beş duyu organımızı aşmaktadırlar. Yanılan ve bir noktada âciz kalan insan, kendi kendinin sebebi olamaz. O halde maddeyi, insanı, kısacası kâinatı yaratan ve her şeye gücü yeten bir Varlık vardır. Bu Varlık da hiç şüphesiz Yüce Allah'tır.

ÇAĞIMIZDA DİNİN YERİ

Şüphesiz din deyince İslâmiyet'i kasdediyoruz. Çünkü İslâmiyet'le din tamamlanmıştır. Allah katında gerçek din İslâm'dır. Son gönderilen İslâmiyet'le öteki dinler neshedilmiştir. Başka bir deyişle Yüce Allah, Hz. Muhammed'in (S.A.) açıkladığı vahiyleri son olarak bütün insanlık için indirmiştir. Peygamberlik, Hz. Muhammed'le (S.A.) son bulmuştur. Hz. Muhammed'ten (S.A.) sonra Tanrı elçisi gelmesi düşünülemez.

Peygamberimiz İslâmiyeti yaymadan önce Araplar koyu fikir karanlıkları içine gömülmüşlerdi. Diledikleri kız çocuklarını öldürürler, kumar oynarlar ve putlara taparlardı. Taptıkları putlara karşı saygıları da derin değildi. Cansız taş ve ağaçtan yapılma putlardan istedikleri şeye kavuşamayınca kızmaktan ve isyan etmekten geri durmazlardı. Ayrıca insanların sosyal hayatı çok ilkel ve ahlâka aykırı idi. Yerine göre insanlar köle yapılır, bir kadın bir kaç koca ile birden evlenir ve fuhuş teşvik edilirdi. Sosyal hayatı düzenlemek için falcılıktan, üfürükçülükten ve büyücülükten yardım umulurdu. Ticaret ahlâkı zayıf, aile hayatı düzensiz ve adâlet kuralları işlemez durumdaydı.

İşte böyle bir toplumda sevgili Peygamberimizi başlangıçta küçük ve değersiz gören bir çok insanlar vardı. Bunlar o mübarek zata işkence etmekten bile geri kalmadılar. İnkâr ve isyan yolunu tuttular. Ona deli dediler. Sapık dediler. Başkan olmak istiyor dediler. Oysaki sevgili Peygamberimiz Yüce Allah'tan vahiy alıyordu ve sadece onun emirlerini açıklıyordu. Kendisine karşı koyanların hareketlerini sabırla karşılardı. Gerçek dini yaymaktan yılmadı. Zaten gençliğinden beri kendisine güvenilir anlamında "Muhammed al-Emîn" adı verilmişti. Bu sebeple yavaş yavaş İslâmiyet'i kabul edenler çoğaldı.

İslâmiyet güneşi, gözleri manevî körlükte olanları da gerçek dini görür duruma getirdi. Kısa zamanda İslâmiyet Arabistan'a yayıldı. İslâm dini çok geçmeden Arabistan'ın dışına da taştı. Mısır, Suriye, İran ve Kuzey Afrika halkı müslüman oldu. Daha sonraki çağlarda dinimiz dünyanın çeşitli bölgelerine kolayca yayıldı. Özellikle Türkler İslâmiyet'i samimiyetle isteyerek kabul ettiler. Târih boyunca ilim ve savaş alanında dinimizin savunucusu oldular.

Peygamberimiz getirdiği ilâhî dinle cahil ve şaşkın insanları yola getirdi. Araplara gülünç putlara tapmayı yasakladı. Bütün insanlara Allah'ın bir olduğunu, Âhiret hayatının bulunduğunu ve kendisinin de Allah'ın son elçisi olarak gönderildiğini müjdeledi. Bütün bunları Kur'ân'ın âyetlerini okuyarak açıkladı. Kur'ân, Allah kelâmı olduğu için onu işitenler manevî bir havaya büründüler. İslâmiyet'in gerçekliğini anladılar. Esasen i'caz ve belagat dolu olan Kur'ân şimdiye kadar hiçbir yazar tarafından taklit edilemedi ve edilemeyecektir. Çünkü o, Allah kelâmıdır. Onun benzerini yazmağa girişenler, neticede âcizliklerini kabul etmişlerdir.

Yüce Allah, Kur'ân'da insanlara sık sık imanı, ilmi ve ahlâkı tavsiye etmiştir. Gerçekte de bu üç hususa önem veren müslümanlar kısa zamanda büyük bir medeniyet kurmuşlardır. Bu medeniyeti kurarken "bilenlerle bilmeyenler hiç eşit olurlar mı"[1] âyetinden ve "ilim beşikten mezara kadar farzdır"[2] hadîsinden çok faydalanmışlardır. Daha doğrusu önceki müslümanlar dinimizin iman, akıl, ilim ve ahlâk hakkındaki emirlerinden faydalanmasını bilmişlerdir. Bu sebeple müslümanlar arasında çeşitli alanlarda büyük bilginler yetişmiştir. Eczacılıkta İbn Zuhr, tıpta İbn Sinâ, musikîde Farabî, astronomide Biruni, fizikte İbn Heysem ve felsefede Gazzalî büyük bilginlerimizin sadece birer örnekleridir. Yalnız tek bir ilim dalında ihtisas yapmakla yetinmeyen bu İslâm büyüklerinin eserleri Ortaçağda lâtinceye çevirilmiştir. Çeşitli İslâm büyüklerinin eserleri Avrupa'yı etkilemiştir. Kilise tutuculuğunun yıkılmasında İslâm bilgini ve filozofu İbn Rüşd'ün lâtinceye çevirilen eserlerinin etkisi çoktur.

---

(1) Zümer, âyet: 9.
(2) Celâleddin es-Suyutî, El-Feth-ül Kebir Fi Zammi ez-Ziyadeti ila Cami-ıs Sagir, c. I, s. 193, Mısır.

İslâm medeniyeti Batı'ya yalnız bu alanlarda değil, ziraat alanında, meyvecilikte, kâğıt sanayiinde, pusula ve barutun tanıtılmasında da hizmet etmiştir. Hatta bu gün Avrupalıların kullandığı rakamları Batılılara tanıtan müslümanlar olmuştur. Batıya etki hususunda bilimsel örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak biz burada şu kadarını belirtelim ki müslümanların bu başarılarının sebebi dinlerinin medeniyetçi ruhundan gelmektedir. Yeter ki biz dinimizin ahlâk, ilim, akıl ve çalışma konusundaki ruhunu iyi kavrayalım.

Dinimiz ahlâk yoludur. Çünkü Yüce Allah Kur'ân'da "ey Muhammed, senin yolun büyük ahlâk yoludur"[3] diye buyurmuştur.

Dinimiz ilim yoludur. Çünkü Peygamberimiz "ilim bütün müslümanlara farzdır"[4] demiştir .

Dinimiz akla değer verir. Çünkü Kur'ân bizi sık sık düşünmeğe çağırmıştır ve yine çünkü sevgili Peygamberimiz "içtihat edip isabet eden için iki, içtihat edip hataya düşen için bir sevap vardır" demiştir.

Nihayet dinimiz çalışmaya en çok değer veren dindir. Çünkü Yüce Allah "insan ancak çalıştığı kadarına sahip olur"[5] diye buyurmuştur.

O halde her müslüman bilinçli bir biçimde ahlâka, ilme, tefekküre ve çalışmaya daha çok önem vermelidir.

---

(3) Kalem, âyet: 4.
(4) Suyutî, anılan eser, c. 2 s. 213.
(5) Necm, âyet: 39.

MADDECİLİKTEN DOĞAN BUNALIMLAR

Çağımızda teknik hızla ilerlemiştir. İnsanoğlu maddeyi yenmek için büyük bir çaba içindedir. Bu çaba birçok alanlarda meyvesini vermiştir. Korkunç silâhlar bulunmuştur. Bu silâhların savunma için yapıldığı söylenmektedir. Gerçekte ise insanları öldürmek için yapılmıştır. Nitekim klâsik silâhlarla da olsa dünyanın şurasında veya burasında savaşlar oluyor ve insanlar öldürülüyor. İnsan, tabiatın kânunlarını, tekniğin inceliklerini ve yıldızların fiziksel yapısını bulmakta büyük başarılar içindedir. Fakat çağımızda insanoğlu maddeye kendini o kadar kaptırmıştır ki hırsını yenemiyor. Yüce Allah kâinattaki her şeyi insan için yaratmıştır. Elbetteki insan, ilmi ve aklı sayesinde maddenin fiziksel ve kimyasal kânunlarını bulmakta başarılar elde edecektir. Fakat önemli olan insanın kendini yenmesi, kendini araması ve kendini bulmasıdır. Nitekim şöyle bir söz vardır: "Kim kendini bilirse Allah'ını da bilir". Günümüz insanlarının önemli bir bölümü maddeye o kadar bağlanmıştır ki ne kendini biliyor, ne de Tanrı'yı tanıyor.

Cansız, ruhsuz ve gayesiz olan maddenin kendiliğinden var olduğunu iddia edenler dünyamızda az değildir. Çağımızda bir yaratıcının varlığını, dinin gerçekliğini ve maddenin gayesizliğini kabul edenlerin de önemli bir bölümü kendini bilmiş değildir. Çünkü kendini bilmeyenler, maddenin yerine manayı, taklidin yerine hakikatı ve şahsî arzular yerine erdemi gereği gibi koyamıyorlar.

Bugün insanlık maddeciliğin verdiği bunalımlar yüzünden maneviyata her zamandan daha çok muhtaçtır. İsterseniz aile hayatını alalım. Bir çok ailelerin küçüklerinde büyüklere karşı saygı azalmıştır. Gençliğin önemli bir bölümü çevresine kafa tutmaktadır. Ailesini dinlemeyip diskoteklerde zamanını öldüren genç kızlar az değildirler. Dünyanın çeşitli yerlerinde genç-

ler uyuşturucu veya alışkanlık doğuran maddelerle zehirlenmekte ve insanlığını yitirmektedir. Dünyada görülmemiş bir seks cereyanı doğmuştur. İnsanın özelliklerinden olan utanma duygusu zayıflamıştır. Namussuzluğu ile öğünenlere bile sık sık rastlanmaktadır. İnsanın değeri azalmış, dostluk bağları eski sağlamlığını yitirmiş ve menfaat her şeyin üstünde tutulmağa başlanmıştır. İnsanlık önemli ölçüde madde, lüks ve zevk peşine takılmıştır. Çoğu kez insan bunların elinde oyuncak hale gelmiştir. Nasıl küçük çocuklar bir takım oyuncaklarla oynayıp öğünürse, büyükler de bazı lükslerivle oynayıp öğünmeğe başlamışlardır. Bir sohbet anında konuşma dönüp dolaşıp maddeye kaydırılıyor. Bir çok yerlerde insanlar, tanıdığı kimselerin kazançlarını, imkânlarını ve maddî güçlerini hesaplıyorlar.

Bunların yerine manevî alandaki hizmetleri, kazançları ve çabaları soranlara az rastlanıyor. Çoğu kez iyilik, doğruluk ve erdemin değerleri ruhlara değil, kitaplara yazılmıştır. Öğünmenin yerine alçakgönüllülüğü, hırsın yerine itidali ve kıskançlığın yerine iyilikseverliği koyanlar azdır. Oysaki Hz. Muhammed (S.A.) "kıskançlık ateşin odunları yediği gibi iyilikleri yer"[1] diye buyurmuştur.

Kur'ân'da adam öldürme, adâlete aykırı davranma ve gönül kırma yasaklanmıştır. Fakat bunları dinleyen kim? Öldürülenler var, hak yiyenler var ve gönül kıranlar var. Maddeciliğin, çıkarcılığın ve erdemsizliğin doğurduğu sebeplerle bir çok yerlerde huzursuzluk artıyor. Toplumun bir kesiminde başlayan huzursuzluk ise sevgili Peygamberimiz'in buyurduğu gibi derece derece başka alanlara da sıçrıyor.

İnsanoğlu bir ölçüde aradığı maddeyi belki buluyor. Fakat kendini bulmakta güçlük çekiyor. Gerçekte Hz. Muhammed (S.A.) bin üçyüz küsûr yıl önce insanlığa İslâmiyet'in manevî güneşini açıklamıştır. Fakat her insanda bu güneşi görecek göz nerede? Kur'ân insanları düşünmeğe çağırıyor. Yüce Allah, insanın kendine dönmesini vicdan hesaplaşması yapmasını ve ahlâkı seçmesini emrediyor. Bir âyette insanın neden yaratıldığı ve bir damla suyun ne gibi evrimlerden geçtikten sonra büyüdüğü hatırlatılıyor. Fakat bunu bilinçli olarak hatırlayanlar azalıyor. İslâm'da varlık hakkında "bir saatlik dü-

(1) Suyutî, anılan eser, c. 2, s. 80.

şünce bir gecelik ibadetten hayırlıdır"[2] hadîsi tanınmıştır. Fakat gerçek manada düşünen nerede? Gerçek düşünce hikmetli düşüncedir, maneviyatçı düşüncedir ve nihayet insanı insan yapan düşüncedir. İnsan kendine yabancılaştıkça, kendi aslını inkâr ettikçe ve maddenin gücünü maneviyattan üstün tuttukça gerçek mutluluğu bulamayacaktır. İnanan insan, bir ölçüde mutlu insandır. İnançsız insan ise inanmanın manevî zevkinden yoksun kalır.

İnsan maneviyata değer verdikçe maddenin esaretinden kurtulur. Ahlâka değer verdikçe iç huzuru duyar. Adâletli davrandıkça rahatlar. Böyle davranırken insan elbette ki yalnız Âhiretini değil, aynı zamanda dünyasını da düşünecektir. Nitekim Hz. Muhammed (S.A.) "yarın ölecekmiş gibi ibâdet et, hiç ölmeyecekmiş gibi de dünya için çalış" demiştir. Yüce Allah da Kur'ân'da "dünyaya yayılınız ve Allah'ın nimetlerinden nasiplerinizi arayınız"[3] diye buyurmuştur. Ancak bunu yaparken insan maddenin esiri olmamalı, aksine onu bir araç ve bir ihtiyaç olarak kullanmalıdır. İnsan bir yandan maddeyi yenip emri altına alırken, öte yandan kendini de yenerse o zaman yer yüzünde mutluluk artar. İnsan kendini yenmedikçe ve manevî alanda kısır kaldıkça, maddenin tutkusundan kurtulamaz. O halde her insan manevî alanda daha çok düşünmeli ahlâkî değerlere daha çok önem vermeli ve her zaman vicdan hesaplaşması içinde olmalıdır.

(2) Ömer Nasuhî Bilmen, 500 Hadîs-i Şerîf, s. 128, İstanbul 1961.
(3) Cuma, âyet: 10.

İNSAN VE RUH ÂLEMİ

İnsanın bir maddî yönü, bir de manevî yönü vardır. İnsanlık ötedenberi bu manevî yönü tanımağa çalışmıştır. Bu hususta fikir yürütenler olmuştur. Eski Yunan felsefî okulları ruh hakkında çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. Böylece de insanın manevî yönünü çözümlemeğe çalışmışlardır. Meselâ Fisagorcular, insanın ruhunun bulunduğunu, bu ruhun ölümsüzlüğünü ve bedenden ayrı olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre ruh iyice olgunlaşıncaya kadar zaman zaman dünyaya dönüp yeni bedenlere girer. Başka bir deyişle bunlar tenasüh nazariyesine inanırlar. Bu demektir ki insanın fiilleri olgun değilse ruh bundan rahatsız olur ve insan öldükten sonra iyice olgunlaşıncaya kadar başka canlılar suretinde tekrar dünyaya döner.

İslâmiyet'ten önce gelmiş olan ünlü düşünür Sokrates de insanın manevî yönünü kabul etmiştir. Bedenî tutkuların azalmasiyle ruhî yaşantının zenginleşeceğini söylemiştir. Bu düşünür, aynı zamanda devrindeki çoktanrıcılığa da karşı koymuş ve herşeye kâdir bir Tanrı'nın varlığını kabul etmiştir. Nitekim kendisi zaman - zaman bu tek Tanrının sesini kalbinde duyduğunu ileri sürmüştür. Bilindiği üzere ahlâkı fazilet olarak kabul eden bu düşünür, fikirlerini açıkça ve cesaretle söylediği için zehir içirilerek öldürülmüştür.

Eflâtun da ruhun varlığını kabul etmiştir. Ruhun gerçeklerin yeri olan ideler âleminden geldiğini ve bu dünyadaki bedenlerde hakikî ruhun görüntüsünün bulunduğunu söylemiştir. Ona göre ruh, bedenin iyi hareketleriyle bu dünyada olgunlaşınca ideler âlemine yükselir. Aksi takdirde zaman zaman tekrar dünyaya döner. Görülüyor ki Eflâtun'da tenasüh görüşü hâkimdir.

Hindistan'da da eskiden tenasüh nazariyesi vardı. Ruhların olgunluk derecelerine göre zaman zaman çeşitli hayvanlar ve insanlar biçiminde bu dünyaya döndüğüne inanılırdı.

İslâmiyet'te de Sünnet Ehli'nin dışında kalan bazı mezheplerde tenasüh nazariyesinin izlerine rastlanır.

Gerçekte ise dinimizde ruhun Yüce Allah tarafından yaratıldığına inanmak gerekir. Nitekim Yüce Allah Kur'ân'da "de ki ruh Rabbimin emirlerindendir. Size ilim hakkında ancak az şey verildi"[1]. Görülüyor ki Yüce Allah ruhun varlığını bizlere bildirmiştir. Esasen bugünkü bilimsel araştırmalar da ruhun varlığını göstermektedir. İnsanın madde, bitki ve hayvanla ortak yönleri vardır. Fakat bunların da üstünde insanı insan yapan unsurlar ruhî özelliklerdir. İnsan beslenme ve hücrelerin değişmesi itibariyle bitkilere benzer. Hareket fiili ise hem hayvanda, hem insanda vardır. Düşünce ve şuurlu davranışlar ise yalnız insana mahsus olan özelliklerdendir.

Materyalistler maddenin kendiliğinden olduğunu ve zamanla onda organik hayatın türediğini iddia etmişlerdir. Gayesiz, düşüncesiz ve şuursuz madde nasıl kendiliğinden meydana gelebilir. Bir şeyin gayesiz meydana geldiğini ileri sürmek ne kadar saçmadır. Tabiatta mekanik olarak yapılmış olan her şey bir amaç içindir. Kaldı ki yazar olmadan bir yazı nasıl yazılabilir? Yapan olmadan bir yapı nasıl yapılabilir? Günlük hayatımızda kullandığımız her aracın bir yapıcısı vardır. Koskoca evrenin yapıcısı ve yaratıcısı ise Yüce Allah'tır. Bunu inkâr etmek ilmi de inkâr etmek demektir. İnsan kızıyor, öfkeleniyor, utanıyor, acıyor ve bir takım şuurlu işler yapıyor. O halde bizde maddî yapımızdan farklı bazı özellikler vardır. Bedenimizi yaratan Allah ruhumuzu da yaratmıştır.

Biz ruhumuzu zenginleştirdikçe Yüce Allah'ın rızasına yaklaşırız. Beden nasıl besinlerle beslenirse ruh da güzel ahlâkla beslenir ve zenginleşir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah adâleti; iyilik yapmayı, yakınlarına yardım etmeyi emreder. Fuhşu, kötülüğü ve azgınlığı yasak eder". **"İyilik ediniz, zira Allah iyilik edenleri sever".**[2]

---

(1) Isrâ, âyet: 85.

(2) Nahl, âyet: 90.

Sevgili Peygamberimiz de ahlâk hakkında şöyle buyurmuştur: "Güzel ahlâk kişiyi mutluluğa götürür. İnsan ibâdeti az da olsa ahlâkının güzelliği sayesinde Âhirette şerefli yerlere ve büyük derecelere yükseltir"[4] "Düşünmek gibi tedbir, güzel ahlâk gibi kazanç yoktur".[3]

Bir gün Nevvab b. Sem'an Peygamberimize "ey Allah'ın Resûlü insana verilen en hayırlı şey nedir" diye sordu. Hz. Muhammed (S.A.) de bu soruya "güzel ahlâktır" cevabını verdi. O halde hepimiz ruhumuzu zenginleştirmek için güzel ahlâk sahibi olmağa daha çok önem vermeliyiz.

---

(3) Muhyiddin-i Nevevî, Riyazü's-Salihin Tercümesi, çevirenler Kıvamüddin Burslan - Hasan Hüsnü Erdem, (İkinci Baskı) c. 2, s. 49-55, Ankara 1967.

(4) Burslan-Erdem, anılan eser, c. 2, s. 51.

İNSAN HAYATINDA MANEVİYATIN ÖNEMİ

İnsan, dünyadaki varlıkların en olgunudur. Bununla beraber onun da pek çok eksikleri vardır. İnsan zaman zaman kızar, kin güder, kıskanır yahut başkalarını incitir. Hele insan iyi eğitilmezse ve ahlâken olgunlaşmış hâle gelmezse yalan söyler, hak yer, adâleti çiğner veya yalnızca kendini ve menfaatini düşünür. Oysaki bu fiillerin hiçbirisi insanı mutlu etmez. İnsanın mutlu olabilmesi ve olgunlaşması için manevî hayatını zenginleştirmesi gereklidir. İnsanda manevî hayat zenginleştikçe, kötülükler azalır ve yerlerini iyiliğe terkederler. İnsan hayatı geçicidir. Her geçen gün, ömrümüzden azalan bir zamandır. Biz hızlı adımlarla kara toprağın altına doğru koşmaktayız. Ama yine de çoğumuz bundan habersiz görünmekteyiz. Fakat kendi kendimizi kontrol edersek, manevî hayatımızı zenginleştirirsek ve bizi her iki dünyada mutlu edebilecek biçimde hareket edersek, Âhiret hayatından korkmamamız gerekir. Bizi bu tür olumlu hareketlere sağlam inanç, iyi eğitim ve güçlü irade yöneltebilir. İnançsız insan maddeye bağlanır. Herşeyin bu dünyadan ibaret olduğunu ileri sürer. Oysaki en ilkel kavimler bile kendilerine göre bir ilâh bulup tapmışlardır. İnanma ihtiyacı onlarda bile doğmuştur. Kimileri ağaçtan yonttukları putlara, kimileri taşlara veya bazı hayvanlara tapmışlardır. Başka varlıklara tapan ilkel kavimler de gelip geçmişlerdir. Ama mutlaka inanma ihtiyacını duymuşlar, yanlış da olsa ilâh diye bir şey arayıp bulmuşlardır.

Biz şimdi yirminci yüzyıldayız. Bilim gelişmiş, teknik ilerlemiş ve birçok medeniyet aracı insanın emrine hazır olmuştur. Okumak, gezmek ve görmek olanakları çoğalmıştır. Kısacası, insanlar artık medenileşmiştir. Fakat bütün bu olanak-

lara rağmen, Tanrı'nın varlığını inkâr eden ve manevî değerleri hiçe sayan insanlar günümüzde az değildir.

İnsan, evrendeki düzen ve işleyişe baksa, yine Allah'ın varlığını kendi vicdanında bulur. Her kitabın bir yazarı vardır. Her musikî parçasının bir bestecisi bulunur. Her binanın da bir yapıcısı olur. O halde, bu kadar düzenli işleyen evrenin bir yaratıcısı niçin bulunmasın? İşte bütün yıldızları, güneşi, ayı, bitkileri, hayvanları, kısacası her şeyi yoktan yaratan bir Varlık mevcuttur. Bu da eşsiz, benzeri bulunmayan ve sonsuz derecede güçlü olan Yüce Allah'dır.

İnsan, kendi varlığına baksa da bu konuda bir sonuca varır. İnsanın başlangıcı sperma ile olur. Başka bir deyişle insan, bir su damlası iken ana rahminde büyür. Onda kan, et ve kemik meydana gelir. Doğan çocuk yıldan yıla büyür. Genç olur, ihtiyar olur ve nihayet ölür. Bundan şu sonuç çıkar: İnsan bir takım değişikliklere uğramaktadır. Değişen bir varlık olgun olamaz. Eksiktir demektir. Değişen, eksik olan ve kendisini elinde olmadan ölüme terkeden bir varlık, kendi kendinin sebebi olamaz. Onu vareden bir Varlık vardır. Bu da ancak Yüce Allah'dır.

Descartes kendinden ve bir yaratıcının varlığından ilkin şüphe etmiş. Fakat içi rahat etmemiş. Daha sonra kendi kendine düşünmüş ve şöyle söylemiş: "Düşünüyorum, o halde varım. Ben var olunca, cisimler âlemi ve her şeyi yaratan bir Tanrı da vardır".

Pascal da düşüncesini şöyle anlatmış: "İnanan insan, inanmayandan daha kârlıdır. Tıpkı ticârete para yatıran tâcirin kazanma ihtimâli olduğu gibi, inanan insanın da Âhiret'i kazanması mümkündür. Oysaki inanmayan kişi, Âhiret var olduğu takdirde inkârından dolayı bir şey kazanamıyacaktır".

Gerçekte, buna benzer bir sözü, Avrupa'lı düşünürden yüzyıllarca önce Hazreti Ali (K.V.) bir dinsize karşı söylemiştir. İnanmak istemeyen birisi fikrinde direnince, Hazreti Ali (K.V.) ona şöyle hitap etmiştir: "Ey kâfir, eğer Âhiret yoksa, ben Allah'a inancımdan dolayı bir şey kaybetmem. Fakat eğer Âhiret hayatı varsa, ben inandığım için mutlu, sen de inançsızlığın yü-

zünden mutsuz olursun. Bu sebeple inanman sana manevi fayda sağlayabilir".

Tanınmış İslâm düşünürü Gazzalî, düşüncesini şu anlamda izah etmiştir: "Her eserin bir sebebi var. Kâinat da bir eseridir. O halde, onun da bir sebebi vardır". Gazzalî böylece Evren'i yaratan varlığın Yüce Allah olduğunu göstermek istemiştir.

Yine Gazzalî, insandaki sezgi gücünden hareket ederek Allah'ın varlığına inanılabileceğini kaydetmiştir.

İslâm filozofu İbn Rüşd, inâyet ve ihtira delillerini kullanarak Allah'ın varlığını anlatmıştır. İnayet delili şudur: Evrende bulunan her şeyde bir uygunluk vardır. Her şey, insan tabiatine uygundur. Bu bir rastlantı eseri olamaz. Bunu yapan güçlü bir varlık mevcuttur. Bu da ancak Yüce Allah'dır.

İbn Rüşd, ihtira delilini ise şöyle açıklamıştır: Her ihtiranın bir muhterii vardır. Başka bir deyimle, her icadın bir mûcidi, her yapının bir yapıcısı vardır. Kâinat da bir icat, bir yapıdır. O halde onun mûcidi veya yapıcısı da mevcuttur. Bu da Yüce Allah'dır.

Hâsılı, Allah'ın varlığı hakkında çeşitli düşünürlere dayanarak pek çok delil vermek mümkündür. İnsan inanmadıkça kâinatın var oluşuna sebep bulamaz. Ölüm bizi alıp götürmeden inanmak ve manevî hayatımızı zenginleştirmek kendi yararımızadır.

Şüphesiz ki, inanmak için dinlerin en olgunu, en son olanı ve çağın ihtiyaçlarına en çok imkân vereni İslâmiyet'tir. Belâgat üzerine inen Kur'ân ve Peygamberimizin hayatı başlı başına birer mûcizedir. Kur'ân, Allah kelâmıdır. Bu yüzden, asla taklit edilememiştir.

İyi bir inançdan sonra iyi bir müslüman olmağa çalışan kimse, hareketlerini kontrol etmelidir. İyi bir müslüman, "yarın ölecekmiş gibi Âhireti, hiç ölmeyecekmiş gibi de dünyayı" düşünür. Başka bir, deyişle, hem din, hem dünya için çalışır. Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Âhiretini dünya için, dünyasını Âhiret için terkedeniniz en hayırlınız

değildir. Her ikisine beraberce önem vereniniz en hayırlınızdır".[1]

İyi bir müslüman olmak ve manevî hayatı zenginleştirmek için, ahlâkî olgunluğa önem vermek gereklidir. Nitekim İslâmiyet'in asıl amacı da budur. Bu hususda her müslüman, sevgili Peygamberimizin "ben ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gönderilmiş bir elçiyim"[2] hadîsinden ders almalıdır.

---

(1) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm Düşüncesi Hakkında Araştırmalar, s. 178, İlâhiyat Fakültesi Yayını, Ankara 1972.

(2) Bilmen, anılan eser, s. 95.

İSLÂM'DA AHLÂK ANLAYIŞI

İnsan düşünen bir varlıktır. Düşüncesi sayesinde iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ve doğruyu yanlıştan ayırır. Ahlâka uygun bir iş, aynı zamanda akıl ve mantığa da uygun bir iştir. Bunun içindir ki birisinde çoğu zaman iyi ve doğru hareketler görürsek ona akıllı insan deriz. İman insan için nasıl bir ışıksa, akıl da öyledir. Yüce Allah'ın verdiği akıl ve düşünce ile insan, öteki yaratıklardan ayrılır. Dünyadaki öteki canlılar içgüdü ile hareket ederler. İnsan ise her işin sonunu düşünür. İyinin ve kötünün farkını anlar. Her şeyin hikmetini ve sebebini arar. İşte böyle olduğu içindir ki Hz. İbrahim putların ilâh olamıyacağını aklı ile bulmuştur. Ayın ve yıldızların ilâh olabileceğini bir an için düşünmüş ve fakat onların battığını görünce bu düşüncesinin yanlış olduğunu anlamıştır. Çünkü Tanrı, batmayan, eksik olmayan, doğmayan, doğurmayan ve hiçbir şeye benzemeyen bir varlıktır. İşte Hz. İbrahim, düşüncesi ve Yüce Tanrı'nın hidayeti sayesinde Allah'ı bilmiş ve ona inanmıştır.

Nitekim İslâm büyüklerinden İmam Maturidî insanın aklı ile Allah'ı bulması gerektiğini söylemiştir. Şeriat ile de Allah'ın ve ilâhî emirlerin öğrenileceğini belirtmiştir.

Bir çok fıkıhcı, yöntemlerinde akla ve düşünceye büyük değerler vermişlerdir. Kur'ân, sünnet ve icma'larda bulamadıkları meseleleri kıyasla yani akıl ve düşünce ile çözmüşlerdir. Demek ki fıkıhcılar bile bir şeyin iyi veya kötü, doğru veya yanlış olduğunun akılla çözülebileceğine cevaz vermişlerdir. Görülüyor ki akıl bir işin ahlâkî olup olmamasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü akıl da Yüce Allah'ın insana verdiği bir nimet, bir ışıktır. Kur'ân'da akıl ve düşünce hakkında şu

âyetlerin bulunuşu da dikkati çekicidir: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini izlemesinde akıl sahipleri için Allâh'ın birliğine ve gücüne delliller vardır".[1] "Bilenlerle bilmeyenler eşit olurlar mı? Bunları ancak akıl sahipleri düşünebilirler".[2] "Ümit edilir ki dünya hususunda ve Âhiret hakkında iyice düşünürsünüz".[3]

Sevgili Peygamberimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur: "İnsan, kendini doğru yola götüren ve felâketten kurtaran akıl kadar faziletli hiç bir şey kazanamaz. Bir kulun aklı olgunlaşmadan önce imanı tam ve dini doğru yolda olmaz"[4] "Her şeyin bir temeli vardır. Mü'minin temeli de aklıdır".

Peygamberimiz dua ederken bazan şöyle söylermiş: "Allah'ım kötü ve akla aykırı ahlâktan, hoş olmayan davranışlardan, heves peşinde koşmaktan ve her türlü ağır hastalıklardan sana sığınırım".[5]

Aklın ve ahlâkın ilişkilerinden söz ederken kader konusuna da dokunmak gereklidir. Bilindiği üzere mecusîlere göre iyiliği iyilik ilâhı, kötülüğü kötülük ilâhı takdir eder. İslâmiyet'e göre ise Allah birdir. İyilik ve kötülük bir olan Yüce Allah'tandır. Ancak dinimize göre kulun davranışlarından ötürü sorumluluğu vardır. Yüce Allah bir insanın nasıl hareket edeceğini önceden bildiği için onun kaderini Levh-i Mahfuz'a yazmıştır. Yoksa Yüce Allah insanları belli fiilleri işlemeye zorlamaz. Kötü fiillerden razı olmaz. Kul, cüzî iradesiyle bir fiile yaklaşma ve onu yapma yeteneğine sahiptir. Bunun için de yaptıklarından sorumludur. Yüce Allah Kur'ân'da bu konuda şöyle buyuruyor! "Hidayet bulan kendisi için bulur, sapıtan kendisi için sapıtır".[6] "Kim iyi amel işlerse kendisi için işler, kim kötülük ederse kendine eder, Allah kullarına zulmetmez".[7]

---

(1) Âl-i İmrân, âyet: 190.
(2) Zümer, âyet: 9.
(3) Bakara, âyet: 219.
(4) Suyutî, anılan eser, c. 3, s. 81.
(5) Suyutî, anılan eser, c. 1, s. 242.
(6) Zümer, âyet: 41.
(7) Fussılet, âyet: 46.

Cebriyeciler, kulun cüzî iradesini kabul etmezler. "Kaderimde ne yazılı ise o olsun" diye düşünürler. Yaptıkları işlerde tedbir almazlar. Tembellik yolunu seçerler. Oysaki Hz. Peygamber "deveni bağla, sonra Tanrı'ya sığın"[8] diyerek tedbirin önemini belirtmiştir. Ayrıca "iki günü birbirine eşit olan zarardadır"[9] diyerek çalışmanın ve iradeyi kullanmanın önemini dile getirmiştir.

Bu duruma göre her müslüman davranışlarında akla, düşünceye ve iradeye değer vermelidir. Ayrıca bir işe başlamadan önce iyi niyete sahib olmalıdır. Sevgili Peygamberimiz "yapılan işler niyete göredir" diyerek temiz niyetin değerini belirtmiştir.

İnsanın düşündüğünü doğru uygulaması da İslâm ahlâkında çok önemlidir. Kur'ân'da "emrolunduğun gibi dosdoğru ol"[10] âyeti vardır. Sevgili Peygamberimiz de "kurtuluş doğruluktadır" demiştir. Ahlâk konusunda adâletin de önemi çok büyüktür. Bu konuda şu âyet müslümanlara yol göstericidir: "Şüphe yok ki Allah size emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder".[11]

İslâm ahlâkında sevginin yeri ve değeri de çok büyüktür. Sevgiye dayanan bir hareket daha samimî, daha bilinçli ve daha gönül alıcı olur. Sevgi ve saygı insanları birbirlerine yaklaştırır. Toplum hayatının huzurlu ve mutlu olmasına yardım eder. Sevgili Peygamberimiz, bu konuda söylediği şu hadîslerle bize ışık tutmuştur: "Farz ibadetlerden sonra, Allah yanında amellerin en sevgilisi, müslümanın kalbini sevindirmektir".[12] "Benim rızam uğrunda sevişenler için peygamberlerin ve şehitlerin bile imrenecekleri nurdan minberler vardır".[13]

Demek ki ahlâkta iyi bir örnek olmak isteyen kimse, insanları sevmeğe ve saymağa önem vermelidir. Sevgili Peygam-

---

(8) Bilmen, anılan eser, s. 230.
(9) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 79, Ankara 1971.
(10) Hud, âyet: 112.
(11) Nisâ, âyet: 58.
(12) Suyutî, anılan eser, c. 1, s. 46.
(13) Suyutî, anılan eser, c. 2, s. 285.

berimiz "hak ve saygıyı gözetmek imandandır"[14] derken dinde ahlâkın önemini belirtmiştir. Esasen bütün insanlar, yalnız sevgide kalmayıp birbirlerine yardımcı da olmalıdırlar. "Mü'min, mü'mine karşı, bölümleri birbirini güçlendiren bina gibidir"[15] hadîsi bu konuda hepimize ışık tutmaktadır. "Ben ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gönderildim" hadîsi de İslâmiyet'in amacının güzel ahlâkı yaymak olduğunu göstermektedir.

---

(14) A. Himmet Berki, 239 Hâdis, s. 101, Ankara 1966.
(15) Berki, anılan eser, s. 90.

İSLÂM'DA DÜŞÜNCE VE İŞ İLİŞKİSİ

İnsanı öteki varlıklardan ayıran özelliklerden biri düşüncedir. İyi ve doğru düşünen insan hayatta daha tedbirli, Âhirette de daha mutlu olur. Düşünen insan zararlı duyguları yenmeye çalışır. Her şeyin sebebini araştırır. Evrenin nasıl yaratıldığı hakkında fikir yorar. Kâinatın düzenli işleyişi karşısında yüce Allah'ın gücünü ve büyüklüğünü idrake çalışır. Düşünceli ve erdemli insan her hareketinin sonunu da düşünür. Yanlış ve kötü hareketlerden sakınır. Her işte akıl ve mantığını kullanır. İnsan akıl ve mantık sayesinde de iyiyi kötüden ayırır. Nitekim İslâm büyüklerinden Fudeyl "düşünce aynadır. Bu ayna sana iyilik ve kötülüklerini gösterir" demıştir. İbrahim b. Edhem'e çok düşünüyorsun denince "düşünce aklın özüdür" diye karşılık vermiştir. Sufyan b. Uyeyne ise "insanın fikri varsa, her şeyden alacağı dersi de vardır". Sözünü çok tekrarlamıştır. İmam Şafii de şu erdemli sözleri söylemiştir: "Faziletin dört dalı vardır: Birincisi hikmettir. Hikmetin direği de düşüncedir. İkincisi iffettir. Bunun için de şehvete dalmamak gerekir. Üçüncüsü öfkeyi yenmektir. Dördüncüsü adâlettir".

Sevgili Peygamberimiz'in de akıl ve düşüncenin önemini belirten şu hadîsleri vardır:

"İnsanın dini aklıdır. Aklı olmayanın dini de olmaz." "Her şeyin bir temeli vardır. Mü'minin temeli de aklıdır". Varlık hakkında '"bir saatlik düşünce, bir gecelik nafile ibâdetten daha hayırlıdır". Yüce Allah'ın Peygamberimize vahyettiği şu âyetleri ise hepimiz dikkatle izlemeliyiz: "Bilenlerle bilmeyenler hiç eşit olurlar mı? Bunları ancak akıl sahipleri düşünebilir". "Ümit edilir ki dünya hususunda ve Âhiret hakkında iyice düşünürsünüz". "Görmeyenle gören bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?"[1]

(1) Kaynaklar önceki yazılarda var.

Ancak burada bir husus üzerinde durmak gerekir. Dünya ve Âhirette mutlu olabilmek için yalnız düşünmek yetmez. İnsanın, düşündüğü iyi hareket ve fiilleri iş alanında uygulaması gereklidir. İnsan sağlam ve erdemli düşüncenin gereklerini yaptıkça, manevî açıdan zenginleşir. Böyle bir insan kendi kendisiyle uyum sağlamış olur.

Düşünce ve fiilleri birbirine uyan kimsenin vicdanı rahat, gönlü zengin ve huzuru derin olur.

Düşünce ve iş ilişkisi bakımından insanları üç bölüme ayırmak mümkündür:

1 — Düşünmeyen ve uygulamada iyi hareket etmeyenler.

2 — Düşünen ve fakat uygulamada iyi hareket etmeyenler.

3 — Hem düşünen, hem de uygulamada iyi hareket edenler.

Birinci bölüme girenler yapacakları işin önünü ve sonunu düşünmezler. Aynı zamanda hareketlerinde de doğru ve ölçülü değildirler. Bu gibi insanlar yalan söyleyerek yalanı yasaklayan bir çok âyetlere karşıt hareket edebilirler. Bunlar "'müslümanları aldatan bizden değildir"[2] hadîsinin de bilincine varamazlar. Böyle kimseler çevresine güven vermezler. Kin güdebilirler, kıskançlık yapabilirler ve yetimin hakkına tecavüz edebilirler. Oysaki sevgili Peygamberimizin belirttiği gibi iyi bir müslümanın özelliği sağlam inanç, iyi amel ve güzel ahlâktır.

İkinci bölüme giren insanlara gelince: Bunlar düşünceleri sayesinde iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ve güzeli çirkinden ayırabilirler. Dil ile adâleti, doğruluğu, yardımlaşmayı ve ahlâkî değerleri savunurlar. Bunların niyetleri de temiz olabilir. Fakat uygulamada düşündüklerine aykırı hareket edebilirler. Menfaat, kin, öfke, kıskançlık ve başkalarını çekememezlik onları yanıltabilir. Böyle insanlar düşünce ve irade sahibi oldukları için bu gibi hatalarını daha çabuk düzeltebilirler. Yüce Al-

(2) Suyutî, anılan eser, c. 3, s. 214.

lah Kur'ân'da "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz"[3] diye buyurmuştur.

Üçüncü bölüme giren insanlar her açıdan ölçülü ve erdemli kimselerdir. Bunlar yalan söylemezler, güvenliği bozmazlar, hile yapmazlar. Böyle kimselerde iki yüzlülük ve çıkarcılık kesin biçimde bulunmaz. Bunlar düşündükleri gibi yaşarlar, yaşadıkları gibi düşünürler. Herkesin iyiliğini ve başarısını isterler. Başkalarının başarısı ve mutluluğu onları memnun eder.

İşte böyle olan kimseler peygamberler, ahlâkçı düşünürler ve erdemli kişiler gibi tutarlı olmağa çalışırlar. Gerçekten bizim sevgili Peygamberimiz kendisi için istemediği şeyi, başkaları için de istemezdi. İlkin düşünür, sonra düşündüğünü uygulardı. Ahlâk açısından insanlık için bir örnekti. Nitekim "ben ahlâkın güzelliklerini tamamlamak için gönderildim' diye buyurmuştur.

Herkesin onun izinden yürümesi mümkündür. Her müslüman hareketlerinde onun ahlâkını örnek almalıdır. İnsanî sebeplerle hata ve günah işleyenlere tövbe kapısı daima açıktır. Yeter ki o hata ve günahları bir daha işlememek için kendi kendimize söz verelim. Hele Ramazan ayları böyle tövbeler için iyi bir fırsattır. Yüce Allah Kur'ân'da Tanrı'ya ortak tanınması hariç öteki günahları dilediği kimse için bağışlayacağını bildirmiştir. Allah'tan ümit kesmemek gereklidir.

Allah'ın kötülüklerde israr edenler için gazabı çok olduğu gibi pişman olup tövbe yolunu tutanlar için de rahmeti boldur.

---

(3) Zümer, âyet: 53.

İNSANLAR ARASINDA İLİŞKİLER VE OLGUNLUK

İnsan içtimai bir varlıktır. İnsanın insana ihtiyacı vardır. İnsan mutluluğa kavuştuğu derecede olgunlaşmış demektir. Olgun insan iyiyi kötüyü, güzeli çirkini, doğruyu ve yanlışı seçmesini bilen kişidir. İyiyi, doğruyu ve güzel olanı yalnızca seçmek yetmez. Aynı zamanda insan bunları toplum içindeki davranışlarında uygulamalıdır. Kişi yapacağı işin sonucunu iyi tartmalı ve akıl ölçüsüne vurmalıdır. Başlangıcı zevkli ve fakat sonucu üzüntülü olacak bir hareket erdemli bir kimsenin yapacağı iş değildir. İnsanı başka varlıklardan ayıran en önemli unsur akıl ve iradedir. İnsan aklı ile kendisinin bir başlangıcı ve sonu olduğunu düşünür. Bu âlemin bir imtihan yeri olduğunu kabul eder. Başlamış olan kişisel hayat, bir gün son bulacaktır. O halde insan bu imtihanı en iyi biçimde vermeğe çalışmalıdır. Kısacası her fert, içtimaî ilişkilerde en iyi biçimde hareket etmelidir.

Bakınız Sevgili Peygamberimiz insanın en iyi biçimde hareket etmesini öğütlerken şöyle buyurmuştur: "Gerek söz ve gerekse davranışlarda özür beyan olunacak her şeyden sakın".[1] Yine Peygamberimiz mutluluğun kaynağının insan sevgisi olduğunu belirtmek için şu hadîsi söylemiştir: "Allah'a imandan sonra aklın başı halka sevgi göstermektir".[2] Halka kendini sevdirmek isteyen kişi ise şüphesiz ahlâka çok önem verir". "İmanca en olgun olanlar, ahlâkça en güzel olanlardır"[3] hadîsi de bu gerçeği öğütlemektedir. Başka bir hadîste

(1) Berki, anılan eser, s. 118.
(2) Suyutî, anılan eser, c. 2, s. 124.
(3) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 2, s. 53.

ise insan öldüğü zaman ailesinin ve malının bu dünyada kalacağı, amelinin ise Âhiret'e gideceği bildirilmiştir. Demek ki amel konusu yani bu dünyada yapılan her türlü davranış ve iş Âhiret açısından çok önemlidir. Bununla birlikte insanın çok kez yanlışta ve dinî açıdan hoş olmayan davranışlarda israr ettiğine de rastlanmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkilerde kıskananlar, gönül kıranlar, dedi-kodu yapanlar, kin güdenler, öfkelenenler ve iki yüzlü olanlar vardır. Daha başka hoş olmayan davranış sahipleri de vardır. Fakat bu tür davranışların hiç birisi insana mutluluk getirmez. Aksine insanlar arası ilişkilerde huzursuzluk kaynağı olur.

Kötü davranışlardan kaçınılması hususunda İslâmiyet'te çeşitli emirler vardır. Bunlardan bir çok örnekler verebiliriz.

İsterseniz ilkin gönül kırma hususunu ele alalım; bu hususta Kur'ân'da şu âyet vardır: "Çok yemin eden, kötülüğe düşkün, ayıp araştıran, koğuculuk yapan, hayra engel olan, onun bunun hakkına tecavüz eden, günaha dadanan ve gönül kıran kimseleri sakın tanıma".[4]

Peygamberimiz de "güzel söz sadakadır"[5] derken gönül kazanmanın değerini bildirmiştir. Gerçekten insanın ağzından çıkan sözü kulağının işitmesi gereklidir. Başka bir deyişle insanın konuşmasını tartarak yapması yerinde olur. Çünkü dilden çıkan, yalan, dedi-kodu ve alaycı sözler gönül kırar. Hatta insanlar arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olur. Kur'ân-da alay etme hakkında şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler, bir topluluk diğerini alaya almasın, alaya alınanlar alanlardan hayırlı olabilir. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler, alay ettikleri kadınlar kendilerinden daha hayırlı olabilir. Birbirinizi ayıplamayın, birbirinize kötü lâkaplar takmayın".[6]

Yalancılık da çok çirkin bir harekettir. Kur'ân'da "yalan sözden kaçının"[7] âyeti vardır. Peygamberimiz ise yalan-

---

(4) Kalem, âyet. 10-14.

(5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. II, s. 312, 316, Mısır 1313.

(6) Hucurat, âyet: 11.

(7) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 3, s. 138.

cılığın büyük bir günah olduğunu bildirmiştir. Dedi-kodu yapmak da yalancılık ve yalan yere tanıklık etmek gibi büyük bir günahtır. Bu konuda şu hadis çok ders verici niteliktedir: "Müslüman, dilinden ve elinden müslümanların güvenlikte kaldığı kimsedir".[8]

İnsanlar arasındaki ilişkilerde kimi zaman şaka yüzünden çıkan kırılmalara da rastlanmaktadır. Şaka başkalarını kırıcı, utandırıcı ve korkutucu olmamalıdır. Nitekim Peygamberimiz "bir müslümanın, bir müslümanı korkutması ve heyecana düşürmesi helâl olmaz"[9] diye buyurmuştur. Şu kadar var ki gerçeğe dayanan ve kimseyi incitmeyen tatlı sözler mü'minler arasında söylenebilir. Peygamberimiz "ben latife yaparım, ancak doğru olandan başka bir şey söylemem"[10] demiştir.

Toplumda kıskançlık yüzünden huzuru kaçanlar da vardır. Hatta en yakın arkadaşının başarısını kıskanan bile olur. Kıskançlığı önlemek için sevgili Peygamberimizin birçok öğütleri vardır. İşte bunlardan kimi örnekler: "Dünya varlığında sizden aşağı olanları düşününüz, yalnız sizden üstün olanlara bakmayınız".[11] "Zenginlik, mal çokluğunda değildir, belki zenginlik gönül zenginliğidir".[12] "Kıskançlık, ateşin odunları yediği gibi iyilikleri yer".

İnsanlar arası ilişkilerin kötü gitmesine kin gütmenin de büyük etkisi vardır. Kin insanı hem huzursuz eder, hem de öç alma duygularını uyandırır. Oysaki İslâmiyet bağışlama ve hoş görüden yanadır. Bu konuda Hz. Muhammed (S.A.) şöyle buyurmuştur: "Kendisine kin güttüğün kimseye, kindarlıkta ileri gitme, ölçülü ol, bir gün gelir de o senin dostun olur".[13] "Kötülüğünden komşusunun güvenlikte olmadığı kimse olgun mü'min değildir".[14] "Birbirinizi kıskanmayınız. Birbirinize küs-

(8) Berki, anılan eser, s. 88.
(9) Suyuti, anılan eser, c. 3, s. 358.
(10) Berki, anılan eser, s. 115.
(11) Berki, anılan eser, s. 104.
(12) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 554.
(13) Berki, anılan eser, s. 7.
(14) Berki, anılan eser, s. 164.

meyiniz, kin beslemeyiniz ve sırt çevirmeyiniz. Allah'ın kardeş kardeş geçinen kulları olunuz".[15]

İnsanlar arasındaki ilişkilerde kaba davrananlara, kendini yüksek görenlere, gereksiz yere öğünenlere de rastlanır. Oysaki bizim sevgili Peygamberimiz, yakın arkadaşlarına olduğu gibi yabancı konuklara da nazik davranırdı. Öğünmeleri hoş karşılamazdı. Din kardeşini küçük görenlerin bu tür davranışlarını uygun bulmazdı. Onun "insana kötülük bakımından müslüman kardeşini hakir görmesi yeter"[16] sözü bize bu konuda ışık tutmaktadır.

Peygamberimiz misafirperverliğin değerini de şu sözleriyle belirtmiştir: "Allah katında en sevimli ev, içinde yetime ikram edilen evdir".[17] "İnsanların en hayırlısı, insanlara en çok faydalı ve yardımcı olandır".[18]

Dinimizde adâletin, namusun, ölçülülüğün, hayırseverliğin ve doğruluğun değeri çok büyüktür. Kısacası İslâm dini ahlâk güzelliğine çok önem vermiştir. Adâlet ahlâkın bir ilkesidir. Adâletli bir iş hepimizin hoşuna gider. Hile yapanlar, vicdanını kötüye kullananlar, insafsız olanlar aldanırlar. Her insan yaptıklarının hesabını âhirette verecektir. Kârlı çıkanlar bu dünyada doğru, ölçülü, adâletli, namuslu ve her alanda dürüst olanlardır. Yüce Allah Kur'ânda şöyle buyurmuştur: "Allah adâleti, iyilik yapmayı, akrabaya muhtaç olduğu şeyi vermeyi emreder". Bu hususda bize yol gösteren bir çok hadis de vardır. İşte bunlardan bazı örnekler: "Allah katında en sevgiliniz, ahlâkı güzel olan, halk ile iyi geçinen ve kendisiyle iyi geçinilen, yumuşak huylu kimselerdir".[19] "İyilik ve erdem huy güzelliğidir".[20] "Sizin en hayırlınız, ahlâkı en güzel olandır".[21] "Halkın sende görmelerini hoşlanmadığın şeyi, kendi başına kaldığın zaman yapma".[22]

---

(15) Suyuti, anılan eser, c. 3, s. 313.
(16) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 3, s. 156.
(17) Suyuti, anılan eser, c. 1, s. 48.
(18) Berki, anılan eser, s. 130.
(19) Berki, anılan eser, s. 14.
(20) Suyuti, anılan eser, c. 2, s. 18.
(21) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 2, s. 51.
(22) Bilmen, anılan eser, s. 295.

Görülüyor ki dinimizin amacı insanları ahlâk açısından olgunlaştırmaktır. İyi bir müslüman küskünleri barıştırır, öfkelileri yatıştırır, elinden geldiği kadar da insanları birlik ve dirliğe kavuşturmağa çalışır. İnsan toplumsal bir varlık olduğuna göre yalnız kendini değil, başkalarını da düşünmelidir. Herkes başkalarının hakkında saygı gösterirse birlik ve dirlik daha kolay sağlanır. "Mü'minler ancak kardeştirler"[23] âyeti insanlar arasındaki ilişkilerin iyi doğrultuda olmasını gerektirmektedir. O halde hepimiz elele kardeşçe geçinmeğe ve yaşamağa daha çok çalışmalıyız.

(23) Hucurat, Âyet: 10.

ORUÇ VE MANEVÎ VAZİFELER

Ramazan kutsal bir ay'dır. Müslümanlar bu ay süresince oruç tutarlar. Oruç, tan yeri ağarmasından güneş batıncaya kadar yemeden, içmeden ve cinsî olaylardan uzak durarak tutulur. Oruç tutmak İslâm'ın beş şartından birisidir ve hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Orucun farz oluşu Kur'ân'da şöyle bildirilmiştir: "Ey inananlar, oruç sizden öncekilere farz edildiği gibi, kötülüklerden sakınasınız diye sizlere de sayılı günlerde farz edilmiştir. Aranızda hasta olan veya yolculukta bulunan kimse, orucunu öteki günlerde tutmadığı günler sayısınca tutar. Oruç tutmağa gücü yetmeyenler, bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler". "Doğru ile yanlışı ayıran, gerçek yola götüren, açık kanıtları bulunan ve insanlara hidayet veren Kur'ân, Ramazan'da inmiştir. İçinizde Ramazan'da hazır olan kimse, o ay süresince oruç tutsun".[1]

İşte böylece farz kılınan orucu aklı başında olan ve ergin çağa gelen her müslüman tutmalıdır. Şu kadar var ki dinimizde özürü olan bazı kimselerin oruç yemesi uygundur. Oruç yemelerine izin verilen kimseler şunlardır:

1 — Hasta olanlar. Bunlar oruç yiyebilirler. Ancak iyileşince, tutmadıkları oruçları gününe gün olarak kaza etmelidirler.

2 — Yolcu olanlar. Her yolcu oruç yiyemez. Bir yolcunun oruç yiyebilmesi için en az yaya olarak 18 saatlik yola gitmesi ve orada 15 günden az kalması şarttır. Yolcular yedikleri oruçları sonra kaza olarak tutmalıdırlar.

---

(1) Bakara, âyet: 184-185.

3 — Gebe olan veya çocuk emziren kadınların da oruç yemelerine izin vardır. Gebe kadınlar sağlıklarını korumak için, emzikli kadınlar da çocuklarına yeteri kadar süt vermek için oruç yiyebilirler. Bunların da sonradan oruçlarını kaza etmeleri gereklidir.

4 — Lohusalar ile belirli zamanlarda âdet gören kadınlar da hastalıkları süresince namaz kılmazlar ve oruç tutmazlar. Ancak bu durumlar geçtikten sonra tutmadıkları oruçlarını kaza ederler ve fakat kılmadıkları namazlarını kaza etmezler.

5 — Çok yaşlı olanlar ve tedavisi güç ağır bir hastalığa tutulan kimseler, Ramazan'da oruçlarını tutmağa güçleri yetmezse, fidye vermelidirler. Fidye her oruç yerine bir yoksulun sabahlı akşamlı karnını doyurmakla yerine getirilir.

6 — Savaş halinde de bir müslüman orucunu yiyebilir. Ancak savaş hali geçtikten sonra yediği oruçları gününe gün olarak kaza etmelidir.

7 — Şiddetli açlık ve susuzluk nedeniyle oruç bozulabilir. Ancak açlık ve susuzluğun bir kimsenin aklını ve sağlığını yoketme derecesinde olması, hatta bunun bir doktorun salık vermesiyle saptanması şarttır. Bu durumda olanlar da yedikleri oruçları sonra kaza etmelidirler.

Görülüyor ki İslâmiyet kolaylıktan yanadır. Dinimizde özürü olanlara daima kolaylık yolu gösterilmiştir. Nitekim Yüce Allah bir âyette "Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez"[2] diye buyurmuştur. Peygamberimiz de "kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz"[3] diyerek dinde kolaylık yollarının araştırılmasını salık vermiştir.

Oruç ve öteki konularda böylece kolaylıktan yana olan İslâmiyet'in en önemli özelliklerinden biri de ahlâk üzerinde duruşudur. Özellikle oruç tutan kimsenin, Ramazan'da derlenip toparlanması, vicdan muhasebesi yapması ve her türlü kötülüklerden sakınması gereklidir. Hz. Muhammed (S.A.) "yemekten ve içmekten kesilmek gerçek oruç değildir. Oruç fena söz-

(2) Bakara, âyet: 185.
(3) Suyutî, anılan eser, c. 3, s. 424.

lerden, kötü ve bencil arzulardan yüz çevirmektir"[4] derken oruçlunun iç hayata vereceği değeri göstermiştir. Şu iki hadîs de oruç tutana ahlâkî titizliğin önemini hatırlatıyor: "Bir çok oruçlu kimsenin, oruç tutmaktan nasibi, açlık ve susuzluktan başka bir şey değildir".[5] "Bir kimse, hainliği ve yalanı bırakmazsa, yemekten ve içmekten uzaklaşmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur".[6]

Bu duruma göre her müslümana Ramazan ayında bazı önemli görevler düşmektedir. Her şeyden önce Ramazan münasebetiyle toplumda kardeşlik bağlarını güçlendirmek, kinleri eritmek ve küskünleri bir araya getirmek dinî bir görevdir. Nitekim Kur'ân'da "Mü'minler ancak kardeştirler. Kardeşlerinizin arasını düzeltiniz" âyeti vardır. Ayrıca "Alah'tan korkunuz ve aranızı düzeltiniz" diye buyurulmuştur. Bu âyetler doğrultusunda söylenmiş şu hadisler de müslüman bir milletin dayanışmasını ve küskünlerin barışmasını gerektirmektedir: "Size haber vereyim ki insanların arasını bulmak, oruç tutmak, namaz kılmak ve sadaka vermek derecesinden daha üstündür".[7] "Mü'min, mü'min için cüzleri birbirini güçlendiren yapı gibidir."[8] "İnananlar birbirini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerine duygulu davranmakta bir vücut gibidir. Vücudun bir organı hastalanınca, öteki organları da hasta olur ve uykusuz kalır".[9]

Ramazan ayında müslümanlar yoksulları gözetmeyi de unutmamalıdır. Oruç, insanın hem iç yaşantısını zenginleştirir, hem de ona açlığın ne demek olduğunu öğretir. Türkçede "tok açın halinden anlamaz" diye bir söz vardır. Oruç hep tok gezene, hep aç ve yoksul olanın halini de öğretir. Dinimizde Ramazan dolayısiyle yoksullara yardım olmak üzere fıtır sadakası verilmesi vâcip kılınmıştır. Gerekli ihtiyaçlarından fazla olarak 200 dirhem gümüşü veya 20 miskal altını veyahut da bunların karşılığında malı olan her müslüman fıtır sadakası

---

(4) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 40.

(5) Muhammed el Med'u, Bi Abdi-r-Rauf el Mennavi, Feyz-ül Kadir Şerh-ül Cami-ıs Sagir, c. 6, s. 223, Mısır 1937.

(6) Burslan - Erdem, c. 2, s. 502.

(7) Berki, anılan eser, s. 56.

(8) Berki, anılan eser, s. 90.

(9) Berki, anılan eser, s. 181.

vermelidir. Bu sadakanın Ramazan'ın bitiminden bir kaç gün önce veya bayram günü verilmesi uygundur.

İslâm'ın beş şartından biri olan zekât da yoksulların gözetilmesi için farz kılınmıştır. Yüce Allah Kur'ân'da "sevdiğiniz şeyleri vermedikçe hayra kavuşamazsınız"[10] diye buyuruyor. Bu konuda şu iki hadîs de dikkati çekıcidir: "Aç olanı doyurunuz, hasta olanı ziyaret ediniz ve esir olana da özgürlüğünü veriniz".[11] "Yoksullara bol yemek dağıtmak, selâm vermek ve güzel söz söylemek Allah'ın affının sebeplerindendir".

Ancak, yoksul olanlar da zengin kimselerin kazançlarını kıskanmaktan sakınmalıdırlar.

Burada şu hususu da belirtmelidir ki gerçek yoksul, dilenciliği meslek haline getirmiş olan tembel ve çıkarcı kişi değildir. Kendisine yardım edilmesi gereken yoksul kimseler, namuslu, dürüst ve gerçekten özürlü olanlardır.

Oruçlu kimsenin dikkat edeceği bir husus da açlık sebebiyle yakınlarını kırmamasıdır Hz. Muhammed (S.A.) yumuşak huyluyu öğerken şöyle buyurmuştur: "Allah yumuşak davranır ve yumuşaklığı sever. Sert davranana vermediği şeyi, yumuşak huyluya verir".[12] "Allah'a farz ibadetlerden sonra en hoş gelen şey müslümanların kalbine sevinç koymaktır".[13] "İnanan kimse, ahlâk güzelliği ile namaz kılan ve oruç tutanın derecesine ulaşır".[14] "Çocuklarınıza iyi muamelede bulununuz".[15]

Demek oluyor ki oruçlu kimsenin görevi sadece aç durm. değildir. Asıl görevi orucun verdiği manevî güçten de faydalanarak örnek bir insan, iyi bir yurttaş ve ahlâklı bir müslüman olmaktır.

Son olarak bir husus üzerinde de durmak isteriz. Toplumda dinî inanç ayrımları yüzünden de düşmanlık duygularının zaman zaman yayıldığı gerçektir. Bu, dinimiz açısından doğru

(10) Âl-i İmrân, âyet: 92.
(11) Berki, anılan eser, s. 43.
(12) Berki, anılan eser, s. 100.
(13) Berki, anılan eser, s. 12.
(14) Berki, anılan eser, s. 106.
(15) El Med'u, anılan eser, c. 1, s. 557.

değildir. Her şeyden önce Allah'ı "bir" bildiğini ve Hz. Muhammed'i (S.A.) Allah'ın son elçisi olarak tanıdığını dil ile söyleyip kalple doğrulayan herkes mü'mindir. Ayrıca Yüce Allah "'birbirinizden ayrılıp bölük bölük olmayınız"[16] diye buyurmuştur. "Dinî sebeple fitne çıkarmak adam öldürmekten daha zararlıdır"[17] âyeti de bu konuda bizleri uyarıcıdır.

Demek ki dinimiz birlik, kardeşlik ve iyi ahlâktan yanadır. Hele Ramazan ayında bu birlik ve kardeşliği daha çok güçlendirmeğe çalışmak islâmî buyruklar arasındadır. Ayrıca dünyanın bugünkü şartları içinde Cumhuriyet Türkiyesi'nde herkesin birlik ve beraberliğe titizlikle önem vermesi yurttaşlık görevidir.

(16) Âl-i Imrân, âyet: 103.
(17) Bakara, âyet: 191.

KURBAN VE MANEVÎ VAZİFELER

Kurban, Yüce Allah'a manen yaklaşmak ve onun rızasını almak amaciyle kesilir. Gerekli ihtiyaçlarından ve borcundan fazla olarak 20 miskal altını veya 200 dirhem gümüşü veyahut da bu miktarların karşılığı kadar malı, mülkü olan her yetkin müslüman kurban kesmelidir. Kurban kesmek dinimizde vâcibtir. Bazı içtihat sahipleri kurban kesmenin müekket sünnet olduğunu da söylemişlerdir.

Kurban koyun, keçi, sığır, manda ve deve gibi hayvanlardan kesilir. Horoz, hindi, kaz ve ördek gibi hayvanlardan kurban kesilmez. Kurban edilecek koyun veya keçinin en az bir yaşında veya kuzunun altı aylığı geçmiş ve bir yaşındakiler kadar gösterişli olması gerekir. Sığır ve mandanın en az iki, devenin ise en az beş yaşında olması lâzımdır.

Koyun ve keçi yalnız bir kişi için kesilir. Sığır, manda veya deve ise birden yedi kişiye kadar müştereken kurban olarak kesilebilir. Meselâ bir deveyi yedi kişi kesecekse, hepsinin müslüman olmaları ve kurban kesmek amaciyle birleşmiş bulunmaları şarttır.

Kurbanlık hayvanlar hakkında bir hususu da açıklamak yerinde olur: Her müslüman eğer kurban kesecek kadar varlığa sahipse sağlığı yerinde olan hayvanı kurban etmelidir. Gözleri kör, dişleri çok dökülmüş, kulakları kesilmiş, memelerinin başı kopmuş veya insana zarar verebilecek biçimde hasta hayvanları kurban olarak kesmek doğru değildir. Fakat kurbanlık hayvanın kulağının delinmiş, şaşı ve az topal olması veya dişlerinin bazısının düşmüş bulunması kurban edilmesine engel değildir.

Kurban, bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günü kesilir. Bayramın birinci günü kesilirse daha iyi olur. Kurban şehirler-

de ve bayram namazı kılınan yerlerde namazdan sonra kesilmelidir. Bayram namazı kılınmayan yerlerde tan yeri ağardıktan sonra kurban kesilebilir. Geceleri kurban kesmek iyi bir davranış değildir. Kurban edilecek hayvan ilkin kıbleye doğru yatırılır. Sonra "Bismillahi Allahu Ekber" denir. Nihayet hayvana sıkıntı ve işkence yapmadan kesme işlemi tamamlanır. Kurban sahibi eğer kesmesini biliyorsa kendi kurbanını keser. Bunun sevabı vardır. Eğer kurban sahibi kesmesini bilmiyorsa başka birine kurbanlık hayvanını kestirebilir. Ancak kurban kesilirken başında bulunması yerinde olur.

Kesilen kurbanın etinin üçte biri yoksullara, üçte biri ziyafet için akraba ve dostlara, üçte biri de kurban sahibinin ailesine ayrılmalıdır. Kurban edilecek hayvan diri diri hediye edilemez. Kurbanlık hayvanların kesilerek yoksulların istifadesini sağlamak amaciyle bu kural konmuştur. Kurban yerine başkasına para vermek de doğru değildir.

Kurban etinin atılması veya çürümeye bırakılması İslâmiyet'in ruhuna aykırıdır. Dinimizde israf haramdır. Bu hususta bir çok âyetler vardır.

Kurban kesen müslüman fakirse, etin tamamını kendi ev halkı için de ayırabilir.

Kurbanın eti veya derisi satılamaz. Başka bir eşya ile de değiştirilemez. Kurbanın derisinden seccade veya evde kullanılacak bir şey yapılabilir. Fakat en doğrusu kurban derisini bir hayır kurumuna vermektir. Kurban derisini topluma hizmet eden veya yurt savunmasını sağlayan bir kuruma vermekte sevap çoktur.

Kurban kesmenin başlıca amacı, yoksulları doyurmak, dostluk bağlarını güçlendirmek ve insanlara hayırlı işlerde cömertliği öğretmektir. Zengin bir kimse her zaman et yiyebilir. Yılda bir kaç kilo eti satın alamayacak kadar yoksul olanlar vardır. Yılda bir kez olsun kurban etiyle bunları sevindirmek çok sevaptır. Kur'ân'da müslümanların sevdiği mallardan muhtaçlara vermeleri emredilmiştir. Hz. Muhammed (S.A.) aç yatan komşunun düşünülmesini salık vermiştir. Nihayet kurban kesmek vâcib kılınmıştır. Bu da insanların bedenî ibadetler yanında malî ibadetler yapmalarını sağlamak içindir.

Dinî bayramların öteki amaçları, müslümanlar arasında dayanışmayı sağlamak, küskünleri barıştırmak ve insanları birbirine yaklaştırmaktır, Yüce Allah "iyilik ve takva için yardımlaşın"[1] diye buyururken müslümanların birbirlerini düşünmelerini istemiştir.

Bayram günlerinde çocukları sevindirmeğe de önem vermelidir. Hz. Muhammed'in (S.A.) şu hadîsleri daima bize rehber olmalıdır: "Çocuğuna iyilik yap. Senin üzerinde ebeveyninin hakkı olduğu gibi, çocuğunun da sende hakkı vardır".[2] "Çocuklarınıza bir şey verirken onlar arasında adâleti gözetiniz".[3]

Bayramın bir özelliği de kinlerin unutulması ve iyilik yapma yolunun yeniden açılmasıdır. Bakınız sevgili Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuş: "Allah'a ve Âhiret'e inanan kimse komşusuna iyilik yapsın".[4] "Anana, babana, kız kardeşine, sonra da öteki akrabana iyilik yap".[5]

İnsan yalnız akraba ve komşusunu değil, bütün mü'minleri düşünmelidir. Nitekim peygamberimiz "mü'min, mü'min için bir bina gibidir. Birbirlerine destek olurlar"[6] demiştir.

Bayramın özelliklerinden birisi de yurttaşlar arasındaki sevgi bağlarını güçlendirmesidir. Nitekim sevgili Peygamberimiz "bir kimse din kardeşini severse, sevdiğini o kimseye haber versin"[7] demiştir. Kurban Bayramı bu gibi sevgilerin mü'minden mü'mine ulaşması için iyi bir fırsattır. Umulur ki herkes dinimizin bu yüksek kurallarından faydalanır. Yine umulur ki bu bayram münasebetiyle kinler unutulur, dostluk bağları yeniden kurulur ve inananlar gerçekten kardeş olur. Nitekim Yüce Allah "inananlar ancak kardeştirler" diye âyet indirmiştir. O halde hepimiz kırgınlıkları unutalım, el ele, gönül gönüle kardeş olalım. Dostlarımızı, akrabalarımızı ve ailemizi unutmayalım. Millî ve manevî birlikten ayrılmayalım.

---

(1) Maide, âyet: 2.
(2) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 75.
(3) Berki, anılan eser, s. 48.
(4) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1 ,s. 343.
(5) Seçme Hadîsler, Diyanet İş. Baş., 3. Kitap, s. 9, Ankara 1966.
(6) Berki, anılan eser, s. 90.
(7) Berki, anılan eser, s. 19.

MÜSLÜMANLIK VE HAYAT

İnsanın bir bedenî yönü, bir de ruhî yönü vardır. Bedenin çeşitli gıdalara ihtiyacı olur. Yediğimiz gıdalar bedeni besler. İnsanın ruhunun da beslenmesi gereklidir. Ruhun gıdaları erdem, ölçülülük, adâlet, iyilik, doğruluk ve güzellik gibi hususlardır.

Gıdasız kalan beden, hastalıklara dayanamaz. İyi gelişemez. Her türlü zararlı mikroplarla mücadelede zayıf düşer. Bu sebeple insan, sağlığını düşünmelidir. Bazı kimseler kaderimde ne yazılı ise o olsun diyerek hastalıklara karşı tedbir almak istemezler. Oysaki İslâmiyet'te ilkin tedbir almak ve çareler aramak gereklidir. Yüce Allah insana akıl vermiş, mantık vermiş ve nihayet güç vermiştir. İnsan bu olanaklardan faydalanmayı aradıktan sonra Allah'a sığınmalıdır. Bedenini temiz tutmayan, bulaşıcı hastalıklara karşı uyanık olmayan, çevre sağlığına önem vermeyen kimse İslâmiyet'e aykırı hareket etmiş olur. İslâmiyet'e göre temizlik imandandır. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele gereklidir. Ayrıca sağlığın bütün kurallarını gözetmek lâzımdır. Bir müslümanın kendi sağlığını tehlikeye atması doğru değildir. İnsanın kendini öldürmesi büyük günahtır. Başka bir yurttaşını öldürmesi de büyük günahtır. Meseleleri kanunla, adâletle ve barışla çözmek yerine kaba kuvvete baş vurarak bir cana kıymak asla İslâm'a uygun bir iş değildir. Kısacası toplumun bireyleri birbirlerinin sağlıklarına ve hayatlarına değer vermelidirler.

İnsanın ruhî yönüne gelince: Ruhu iyi beslemek için erdemli, adâletli ve ölçülü olmak gereklidir. Ayrıca iyiliği, güzelliği ve doğruluğu sevmek lâzımdır. Kısacası insan manevî yönden kendini zenginleştirdikçe ruhunu iyi beslemiş olur. Ruhunu iyi besleyen insan ise toplum içinde en iyi biçimde hareket eden kimse demektir.

Meselâ ruhun gıdaları arasında saydığımız adâlet dinimiz açısından çok önemlidir. Nitekim Yüce Allah Kur'ân'da bu konuda şöyle buyurmuştur: "Allah adâleti, iyilik yapmayı ve akrabaya muhtaç olduğu şeyi vermeyi emreder".[1] "Ey inananlar adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için tanıklık eden kimseler olunuz. İster kendiniz, ister ana ve babanız, isterse akrabalarınız aleyhinde olsun, zengin fakir ayrımı gözetmeksizin adâletli davranınız".[2] Adâletli davranmak hem insanı manevî açıdan olgunlaştırır, hem de toplum hayatının düzenli bir biçimde işlemesini kolaylaştırır.

Doğru olan insan da vicdan huzuru duyar. Böyle bir insan ruhunu iyi beslemiş demektir. Doğru insan terazi hilesi yapmaz. Alış verişte kimseyi kandırmaz. Yetimin ve hazinenin mallarını haksız yere almağa kalkmaz. Doğru insan yalanı, dolandırıcılığı ve her hangi bir yurttaşını kandırmayı sevmez. Doğru kimse erdemli insandır. Böyle bir kimse yalnız ruhî açıdan zengin değil, aynı zamanda Âhirette yaşayacağı mutluluk açısından da zengindir. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: "Doğru olan erkek ve kadınlar için bağışlama ve büyük bir sevap hazırlanmıştır".[3] "Ey iman edenler, Allah'tan korkunuz ve doğrularla beraber olunuz".[4] Sevgili Peygamberimiz de "doğru sözlülük insanı iyiliğe götürür, iyilik de Cennet'e gidilmesini sağlar"[5] diye buyurmuştur.

Hikmeti ve erdemi seven insan, düşünmeyi de sever. İnsanın başlangıcını ve sonunu düşünür. Her şeyin yoktan nasıl var edildiğini anlamağa çalışır. Bu hayatın bir imtihan yeri olduğunu unutmaz. Her şeyde ölçülü hareket eder. Kur'ân'da insanları düşünmeğe çağıran bir çok âyet vardır. Bu âyetlerden bazı örnekler verelim: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde akıl sahipleri için, Allah'ın birliğine ve gücüne kanıtlar vardır".[6] "Görmeyenle gören bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz".[7] Peygamberimiz

(1) Nahl, âyet: 90.
(2) Nisâ, âyet: 135.
(3) Tevbe, âyet: 71.
(4) Tevbe, âyet: 119.
(5) Seçme Hadisler, 1. Kitap, s. 35.
(6) Âl-i İmrân, âyet: 190.
(7) En'am, âyet: 50.

çeşitli rivayetleri olan bir hadîsde "varlık hakkında bir saatlik düşünce bir gecelik ibadetten daha hayırlıdır"[8] diye buyurmuştur.

Başkalarını sevmesini, kardeşlik bağlarını güçlendirmesini ve insanlara karşı iyi davranmasını bilen kişi de ruhî hayatı zengin olan kimsedir. Peygamberimiz bu gibi insanları çeşitli hadîsleriyle şöyle öğmüştür: "Allah'a imandan sonra, aklın başı halka sevgi göstermektir".[9] "Farz ibadetlerden sonra, Allah yanında amellerin en sevgilisi müslümanın kalbini sevindirmektir".[10] "Allah katında en sevgiliniz, ahlâkı güzel olanlar, halk ile iyi geçinenler ve kendisi ile geçinilen yumuşak huylu kimselerdir".[11] "Mü'min, ahlâk güzelliği ile geceleri nafile ibadet eden ve gündüzleri nafile oruç tutan kimselerin derecelerine erişir".[12] "Gerek söz, gerek fiil ve harekette özür beyan olunacak her şeyden sakın".[13] "Sizin en hayırlınız, ahlâkı en güzel olandır".[14]

Görülüyor ki sevginin ve güzel ahlâkın dinimizde yeri çok büyüktür. Yalnız bir hususa dokunmak gerekir; İnsan, ahlâkını ve ruhî zenginliğini, toplum içinde olgunlaştırmağa çalışmalıdır. Bazı kimseler toplumla ilgisini kesip inzivaya çekilmeyi dine hizmet sanırlar. Böyle düşünenler yanılırlar. Nitekim Peygamberimiz "karanlık yerlerden sakınınız. Çünkü karanlık yerlerde oturan insan, mezarlarda yatan kimse gibidir"[15] diye buyurmuştur. Bu konuya şu hadîsler de ışık tutmaktadır: "Mü'min, mü'mine karşı bölümleri birbirini güçlendiren ve sağlamlaştıran bina gibidir".[16] "İnsanın en hayırlısı, insanlara en çok faydalı olan ve iyilik sağlayandır".[17] "Dünyayı Âhireti için ve Âhiretini dünya için terk edeniniz en hayırlınız değildir. En hayırlınız her ikisine beraberce önem vereninizdir". Bizim di-

(8) Bilmen, anılan eser, s. 128.
(9) Berki, anılan eser, s. 137.
(10) Berki, anılan eser, s. 12.
(11) Berki, anılan eser, s. 14.
(12) Berki, anılan eser, s. 118.
(13) Berki, anılan eser, s. 128.
(14) Berki, anılan eser, s. 152.
(15) Berki, anılan eser, s. 106.
(16) Berki, anılan eser, s. 130.
(17) Berki, anılan eser, s. 165.

nimiz insanların çalışmasını ve topluma hizmet edilmesini salık vermiştir. İslâm'da "bir lokma, bir hırka" yeter zihniyetinin yeri yoktur. Nitekim Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "İnsan ne kadar çalışırsa, ancak o kadarına sahip olur".[18] "Namaz kıldıktan sonra iş yerlerinize dağılınız ve Allah'ın nimetlerinden nasip arayınız".[19]

Peygamberimiz de toplum hayatının canlılığına, ticarete ve aklı kullanmağa çok önem vermiştir. Herkesin bir iş tutmasını istemiştir. Tembelliğin, uyuşukluğun ve çıkarcılığın karşısında olmuştur. Bakınız şu hadisler bize bu konuda yol göstericidir: "Muhakkak sizden birinizin arkasına odun toplaması, her hangi bir kimseden dilenmesinden daha hayırlıdır".[20] "İnsan elinin emeğinden daha hayırlı bir taam yememiştir".[21]

Görülüyor ki İslâmiyet'e göre insan, bir yandan ruhî hayatının olgunlaşmasına çalışmalı, öteki yandan bedenî çalışmalarla topluma katkıda bulunmalıdır.

(18) Necm, âyet: 39.
(19) Cuma, âyet: 10.
(20) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 568.
(21) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 569.

İSLÂMİYET VE AHLÂK KURALLARI

Dinimizde ahlâka çok önem verilmiştir. Sevgili Peygamberimiz ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere Yüce Allah tarafından gönderildiğini söylemiştir. Ayrıca "güzel ahlâk kişiyi mutluluğa götürür"[1] demiştir. Bu konuda şu hadîs de çok dikkat çekicidir: "Allah, İslâm'ı ahlâkın ve amellerin güzellikleri ile hafifletti". Bir gün Peygamberimize en hayırlı işin ne olduğu sorulmuş. Peygamberimiz de en iyi işin güzel ahlâk olduğunu bildirmiştir. Hz. Muhammed (S.A.) daima sözü özüne uygun olarak hareket ederdi. Düşündüğü gibi davranırdı. Nitekim Yüce Allah onun hakkında Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Muhakkak sen büyük bir ahlâk üzerindesin".[2]

Sevgili Peygamberimiz, ahlâk konusunda söylediği hadîslerin birinde şu altı kural üzerinde durmuştur: "1 - Doğru olmak ve yalan sözden kaçınmak. 2 - Verilen sözü yerine getirmek, 3 - Emanete hiyanetten kaçınmak, 4 - Namuslu olmak, 5 - Bakılması yasak olan şeye bakmamak. 6 - Yapılması, işlenmesi ve alıp verilmesi yasak olan şeylerden uzak durmak".[3]

Ahlâk konusundaki şu iki hadîs de çok ibret vericidir: "Mü'min, ahlâk güzelliği ile geceleri nafile ibâdet eden ve gündüzleri nafile oruç tutan kimselerin derecelerine erişir".[4] "Sizin en hapırlınız, ahlâkı en güzel olandır".[5]

Dinimizin ahlâk kuralları bir çok düşünürler tarafından da takdir edilmiştir. Biz ahlâkın insana kişilik kazandıran en

(1) Şems ad-Din Ebi'l-Hayr Muhammed b. Abdu ar-Rahman as-Sahavî, al-Makasıd al-Hasene, s. 489, Bağdad 1956.
(2) Kalem, âyet: 4.
(3) Berki, anılan eser, s. 40.
(4) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 2, s. 53.
(5) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 2, s. 51.

ince kurallarını dinimizde bulmaktayız. Bu kadar önemli olan ahlâkın kurallarını şöyle sıralayabiliriz:

1 — Kanunlara saygı, insanı mutlu ve huzurlu eder. Kur'ân'da Allah'a ve aranızdan seçilen emir sahiplerine itaat edilmesi hakkında âyet vardır.

2 — Düşünce ve davranışın birbirine uygunluğu ahlâkta çok önemlidir. Sevgili Peygamberimiz "düşünmek gibi tedbir, güzel ahlâk gibi kazanç yoktur" demiştir.

3 — Erdemli yani faziletli olmak insanı mutlu eder. İnsan yapılması gerekenle yapılmaması gerekeni iyi seçmelidir. İyiyi ve kötüyü ayırdıktan sonra da sağlam bir irade ile düşündüğünü uygulamalıdır. Esasen erdem iyi olanı yapmak ve kötü olandan da kaçınmaktır. Kur'ân'da "affet, iyiliği emret ve kendini bilmezlerden yüz çevir"[6] âyeti iyi ile kötüyü seçmemizi bildirmiştir.

4 — Her insan gerçeğin bilgisini elde etmeğe çalışmalıdır. Bilge kişi daima gerçeği elde etmeğe ve ölçülü davranmağa önem verir. Hz. Muhammed (S.A.) "işlerin en iyisi itidalli olanıdır"[7] diye buyurmuştur. Ayrıca "orta yolu tutunuz" hadisi de itidalin önemini belirtmiştir. İnsan itidali ve iyiliği arayıp uyguladığı derecede mutlu olur. Yüce Rabbimiz "iyilik ediniz, çünkü Allah iyilik edenleri sever"[8] âyeti ile bizleri uyarmıştır. Ayrıca Yüce Allah sözü özüne uygun bilge kişilerin değerini belirtmek üzere Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Bilenlerle bilmeyenler hiç eşit olurlar mı? Bunları ancak akıl sahipleri düşünebilir".[9] Şüphesiz ki bilge kişi, bilgili, ölçülü ve cesur insandır. Ancak cesaret atılganlık demek değildir. Cesaret, akıl ve mantığı kullanarak en iyi biçimde hareket etmektir. Korkaklık nasıl kötü bir davranış ise atılganlık da gereksiz bir harekettir. Cesaret iyi şeyleri tam bir yüreklilikle uygulamaktadır.

5 — Namuslu olmak da ahlâkın bir ilkesidir. Namuslu davranmak, dürüst ve doğru olmak demektir. Doğruluk hak-

(6) A'raf, âyet: 199.
(7) Berki, anılan eser, s. 67.
(8) Bakara, âyet: 195.
(9) Zümer, âyet: 9.

kındaki şu âyetler müslümanları uyarıcı niteliktedir: "Allah için doğru davransalardı onlar için daha hayırlı olurdu".[10] "Doğru olan erkek ve kadınlar için Yüce Allah mağfiret ve mükâfat hazırlamıştır".[11] "Ey iman edenler! Allah'tan korkunuz ve doğrularla beraber olunuz".[12] Sevgili Peygamberimiz de "doğru sözlülük iyiliğe götürür. İyilik de Cennet'e götürür"[13] demiştir.

6 — Gücünün yetmeyeceği şeyleri istememesi de insanı mutlu eden bir kuraldır. Şöhret, zenginlik ve sağlık sadece akıl ile elde edilecek özellikler değildir. Bunları kazanmanın başka şartları da vardır. İnsan bu özellikleri kazanamıyorum diye kendini umutsuzluğa kaptırmamalıdır. Daha doğrusu insan, her şeyden önce kendi iç hayatını düzeltmeli ve düzene koymalıdır. Kazanılamayacak nimetleri istemekten vaz geçmelidir. O zaman insan daha mutlu olur. İhtiras ve gereksiz arzular peşinden koşanlar ise mutsuz olur.

7 — Yapılacak her şeyi akıl süzgecinden geçirdikten sonra iradeyi kullanmak da insanı mutlu eder. Bakınız Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Ümit edilir ki aklınızla düşünmeye çalışırsınız".

8 — Hikmet de ahlâkın bir kuralıdır. Hikmet, bilgelik, doğruluk, salim akıl, düşünce, bilim ve ince marifet anlamalarına gelmektedir. Ayrıca hikmet, helal ve haramı bilmek, ilimle amel etmek anlamlarına da gelir. İnsanın gücü ölçüsünde doğruyu yani gerçeği bulması da hikmet demektir. Hikmetin ahlâk açısından en önemli anlamı gerçeği bilmek ve ona göre hareket etmektir. Bu konuda şu âyetler çok ibret vericidir. "Kime hikmet verilirse muhakkak ki ona çok hayır verilmiştir".[14] "Rabbimin yoluna hikmet ve güzel öğütlerle çağır".[15]

9 — Adâlet de ahlâkın önemli kurallarından biridir. Adâletli davranış insana gönül huzuru verir. Ayrıca adâlet Yüce

---

(10) Muhammed, âyet: 21.
(11) Tevbe, âyet: 70.
(12) Tevbe, âyet: 119.
(13) Seçme Hadisler, 1. Kitap, s. 35.
(14) Bakara, âyet: 269.
(15) Nahl, âyet: 125.

Allah'ın rızasını kazanmakta kolaylık sağlar. Yüce Allah "zalimler için dost ve yardımcı yoktur".[16] diye buyurmuştur.

Şu âyet de bizleri adâlete teşvik etmektedir: "Ey iman edenler, Allah için bütün hakları yerine getiren âdil şahitler olun".[17]

Buraya kadar ahlâkın çeşitli kurallarını açıklamış bulunuyoruz. Konumuzu ahlâk konusunda Kur'ân'da geçen şu mealdeki buyruklarla bitirelim: "Şüphesiz Allah adâleti, iyilik yapmayı, yakınlarına yardım etmeyi emreder. Fuhşu, kötülüğü ve azgınlığı yasak eder".

(16) Hac, âyet: 71.
(17) Maide, âyet: 8.

İSLÂM'DA KARDEŞLİK

İnsan hem kötülüğe, hem de iyiliğe eğilim duyabilir. Bir çok kimseler iyilik yönünden değil, kötülük yönünden hareket ederler. Kimi zamanlar, çeşitli hırslar insanı insanlıktan çıkarır. Kimi insanlar kıskanç olurlar. Kimi insanlar kibirli olurlar. Kendilerini üstün, öteki din kardeşlerini küçük görürler. Böylece de Şeytan'ın yaptığı hatayı işlediklerinin farkına varmazlar. Oysa ki kibir Peygamberimizin ve Yüce Tanrı'nın yasakladığı bir huydur. Nitekim Hz. Muhammed (S.A), kalbinde çok az iman bulunan kimsenin sonsuz olarak cehennemde kalmıyacağını haber verirken, kalbinde bir hardal tanesi kadar kibir olanın da cennete gidemiyeceğini bildirmiştir.

Kimi insanlar da çevresine karşı zalimce davranırlar. Komşusunun haklarına tecavüz etmekten sakınmazlar. Toplum içinde arkadaşının kalbini kıranlar olur. Yetimlerin malını yiyenler olur. Ticarette hile yapanlar olur. Bütün bu eylemler İslâm'daki kardeşlik bağlarını sarsar. Ayrıca bu eylemleri yapanları Âhirette ağır sorumluluklar bekler.

İftira etmek, dedi-kodu yapmak ve lâf taşımak suretiyle de din kardeşini incitenler çoktur. İyi bir müslümanın dilini yerine göre tutması ve toplum içinde kardeşlik bağlarının güçlenmesine çalışması gereklidir. İşte bunun içindir ki sevgili Peygamberimiz şu hadîsleriyle müslümanlara güzel öğütler vermiştir: "Müslüman müslümanın kardeşidir, ona hiyanet etmez; onu yalanlamaz; onu utandırmaz. Her müslümanın öteki müslümana ırzı, malı ve kanı haramdır. Takva işte budur".[1] "Birbirinizi aldatmayınız. Birbirinize dargın durmayınız ve birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Birinizin bitmek üzere olan pazar-

(1) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 276.

lığını bozmayınız. Allah'ın kulları kardeş olunuz".[2] "Müslüman müslümanın kardeşidir; ona zulmetmez; onu yardımsız bırakmaz; ona hor bakmaz".[3] "Sizden biriniz kendisi için sevdiği bir şeyi başkası için de sevmedikçe, iman yönünden olgun olmaz".[4] "Müslüman, elinden ve dilinden müslümanların emin olduğu kimsedir".[5]

Bütün bu öğütler, yalnız dinî emirler değil, aynı zamanda iyi bir insan olmanın şartlarıdır. Peygamberimiz sözü geçen hadîsleriyle dinimizin ahlâkî değerlere ne kadar önem verdiğini de göstermiştir. Bütün bunlara rağmen niçin müslüman müslümanı öldürür? Niçin müslüman müslümandan rüşvet ister? Niçin müslüman müslümanı aldatır? Bu soruların cevabını vermek acıdır: Gerçek şudur ki dinimiz açısından biçimsel müslüman olmak yetmez. Âdet yerini bulsun diye belli dinî eylemleri yapıp İslâmiyet'in ruhunu ihmal edenler, iyi müslüman olamazlar. İslâmiyet'in bilincine varan kimse, taklitle yetinmez. Dinimizin ahlâkî kurallarını vicdanında uygulamağa çalışır. İslâmiyeti bilinçli bir surette benimseyen kimse, topluma ve mü'min kardeşlerine zarar verecek her türlü davranıştan sakınır. Peygamberimizin "ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gönderildim" diye buyurduğunu hatırlar.

Toplumda herkesin kanunlara, nizamlara ve ahlâki değerlere uyduğunu düşününüz. Bu gerçekleştiği takdirde hiç şüphesiz herkesin mutluluğu da artacaktır. İslâm'da kardeşlik bağlarının değerini yalnız Peygamberimiz göstermemiştir. Yüce Tanrı da şu âyetleriyle iman sahiplerinin birlik ve dirlik içinde bulunmasını buyurmuştur: "Ey iman edenler, hepiniz barış ve selâmete giriniz. Şeytanın adımlarına uymayınız. O size apaçık düşmandır".[7] "Hepiniz Allah'ın ipine, birlik yoluna sıkıca sarılın. Birbirinizden ayrılıp bölük bölük olmayın".[8] "Bütün mü'minler ancak kardeştirler".[9] "Ey iman edenler, birbi-

(2) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 277.
(3) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 277.
(4) Berki, anılan eser, s. 157.
(5) Berki, anılan eser, s. 89.
(6) Bilmen, anılan eser, s. 95.
(7) Bakara, âyet: 208.
(8) Al-i İmrân, âyet: 103.
(9) Hucurat, âyet: 10.

rinizi alaya almayın. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Alay ettikleri kendilerinden daha hayırlı olabilir. Birbirinizi ayıplamayın. Birbirinize kötü lâkaplar takmayın... Kötülükten dönmeyenler zalim olanlardır".[10]

Bütün bu dinî buyruklar, insanın insana saygı beslemesini, komşunun komşuya yumuşak davranmasını ve toplumun her kesiminde kardeşlik bağlarının güçlenmesini sağlamak içindir. Zengin olan kimse vergiyi tam ödemek ve yoksulları gözetmek, fakir olan mü'min çalışmak ve kıskançlıktan uzak durmak, öğrenci olan genç derslerine iyi hazırlanmak, zanaatkâr mesleğinde dürüst olmak, bir tüccar doğru ve vicdanlı davranmak ve nihayet bir memur herkese eşit işlem yapmak suretiyle bir bakıma kardeşlik bağlarının güçlenmesine yardımcı olabilirler. Dinimizin amacı insanı medenî ve olgun kılmaktır. İnsan ölçülü davrandığı ve iradesine hâkim olduğu derecede olgunlaşmış sayılır. Âhiret'e giden yol bu dünyadan geçer. Başka bir deyişle insan bu dünyada ne ekmişse, Âhirette de onu biçer. Bu nedenle gözlerimiz sonsuz olarak kapanmadan önce iyi fiiller işleyip kötülüklerden sakınmalıyız. Böyle davranmakla hem Âhiretimizi kazanmış olur, hem de başkalarının hakkını gözetmiş oluruz. Peygamberimizin şu hadîsi insanların huzurunu sağlama yönünden çok anlam taşımaktadır: "Mü'minler, birbirini sevmekte, birbirine acımakta ve yekdiğerini korumakta bir vücut gibidir. Vücûdun herhangi bir organı rahatsız olursa, öteki organları da bu yüzden hastalık ve uykusuzluğa tutulurlar".[11]

O halde her mü'minin iyi bir müslüman olabilmek için insanları sevmeyi, din kardeşini korumayı ve başkalarına acımayı unutmaması gerekir. Kısacası her mü'min dindaşlarına karşı kardeşçe davranmalı ve toplum içindeki görevini en iyi biçimde yapmalıdır.

---

(10) Hucurat, âyet: 11.
(11) Berki, anılan eser, s. 181.

İSLÂM'DA DOĞRULUK

Gerek dinî açıdan ve gerekse ahlâkî açıdan doğruluğun değeri büyüktür. Doğru insanın itibarı hem bu dünyada, hem de Âhiret'te yüksek olur. Genel anlamıyle doğruluk, insanın her türlü davranış ve eylemleriyle ilgilidir. İyi bir müslüman, ticarette, ahde riayette, şahadette, komşularla ilişkilerinde, devlet görevlerinde ve kendisine emanet edilen her işte doğru olmalıdır.

Kimi tâcirler vardır. Vurgunculuk yaparlar. Fazla kâra düşkündürler. İhtikârı âdet haline getirirler. Kimi satıcılar tartıda hile yaparlar. Böylece bir başkasının hakkını tartı yoluyla çalarlar. Kimi müstahsil malın iyisini üste, kötüsünü alta koyarak alıcıyı kandırır. Hasılı ticarette çeşitli hile yollarını deneyenler vardır. Bütün bu eylemler iyi bir müslümana yakışmıyan ve Tanrı'nın gazabını gerektiren kötülüklerdir. Bu gibi eylemleri yapanlar sözde müslüman gerçekte ise İslâm ahlâkından uzak kimselerdir. Yüce Tanrı sözü geçen eylemleri kitabında şöyle yasaklıyor: "Ey iman edenler, aranızda anlaşmaya dayanan ticaret yolu varken, birbirinizin malını haksızlıkla yemeyin".[1] "Terazileri adâletle doğrultun ve tartılanı eksik yapmayın".[2]

Sevgili Peygamberimiz de ticarette doğruluğa çok önem vermiş ve bu konuda özellikle şu hadîsleri söylemiştir: "Bir müslümana hiyanet eden veya zarar veren veyahut da hile yapan kimse bizden değildir".[3] "Hakkından fazla kâr yapan kul

(1) Nisâ, âyet: 30.
(2) Hud, âyet: 85.
(3) Berkî, anılan eser, s. 168.

ne fenadır. Böyle bir kul Allah eşyanın fiatını ucuzlatırsa üzülür. Allah eşyanın fiatını pahalandırırsa sevinir".[4] "Malının değerini yükseltip yalan yere malını öğerek başkalarını aldatan ve riba yiyen kimse lânetlenir".[5] "Doğru olup kendisine güvenilen tâcir, Âhiret'te Peygamberler, sıddıklar ve şehitler ile beraber diriltilecektir".[6]

Doğruluk, yalnız ticaret alanında değil, ahde riayet, verilen sözü yerine getirme ve yapılan yeminin sağlamlığı bakımından da önemlidir. Bir kimse bir pazarlık yapar, sonra da dönerse yanlış hareket etmiş olur. Mukavele imzalayıp sonra bundan cayan kimse itibarını yitirir. Bir işi belli bir sürede yapmağa söz verip özürsüz va'dini yerine getirmiyen kişi yalancı durumuna düşer. Bütün bu gibi davranışlardan dinimiz açısından kaçınılması gereklidir. Bakınız bu konuda Yüce Tanrı neler buyurmuş: "Sözleştiğiniz zaman Allah adına verdiğiniz sözü yerine getirin. Verdiğiniz andları sakın bozmayın".[7] "Mü'min olanlar, emanetlerine ve ahitlerine riayet edenlerdir".[8]

Bu konudaki kimi hadîsler de şunlardır: "Ben ahdimi bozmam ve elçileri hapsetmem".[9] "Ahde ve hakka saygı imandandır".[10] "Bana şu altı şey hakkında içtenliğinizle teminat verirseniz ben de size Cennet'e gitmeniz hakkında teminat veririm: Konuştuğunuz zaman doğru söyleyiniz, bir şey vadettiğiniz zaman onu gereğince yapınız, size emanet edilen şeyi yerine getiriniz, namusunuzu koruyunuz, gözlerinizi haram şeylerden çeviriniz ve ellerinizi dinî yönden caiz olmayan şeylere sürmeyiniz".[11]

İslâm kurallarına göre insanın dili doğruyu söylemelidir. Eli harama uzanmamalıdır. Şahadeti haktan yana olmalıdır. Yalan söyleyen, iftira eden ve dedi-kodu yapan kimse Tanrı'nın

(4) Suyuti, anılan eser, c. 2, s. 10.
(5) Berki, anılan eser, s. 93.
(6) Seçme Hadîsler, 1. Kitap, s. 34.
(7) Nahl, âyet: 91.
(8) Mü'minûn, âyet: 8.
(9) Berki, anılan eser, s. 114.
(10) Berki, anılan eser, s. 101.
(11) Berki, anılan eser, s. 41.

buyruklarına karşı gelmiş olur. İşte Kur'ân'da bu hususları belirten âyetler: "Bundan sonra Allah adına kimler yalan uydurursa işte onlar zalimlerdir".[12] "Allah'a eş tanımadan tertemiz tevhidi kabul etmiş olarak yalan sözden çekinin".[13] "Şüphesiz Allah, sınırı aşan, yalancı olan kimseyi doğru yola eriştirmez".[14] "Kiminiz kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden birisi ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi"?[15]

Peygamberimiz de yalancılığı ağır günahlar arasında saymıştır. Yalancı olan aynı zamanda münafık sayılır. Bir hadîsde münafıkın alâmetinin yalancılık, ahdi bozma ve emanete hıyanet olduğu belirtilmiştir. Başka bir hadîsde de iftira ve yalan söyleme keffareti mümkün olmayan beş günah arasında sayılmıştır. Bu günahlar şunlardır: Tanrı'ya ortak ilâh tanımak, haksız yere bir kimseyi öldürmek, mü'min bir şahsa iftira etmek, savaştan kaçmak, haksız olarak bir malı almak için yalan yere yemin etmek.

Peygamberimiz şu hadisiyle de müslüman ve mü'minin kimi özelliklerini güzelce belirtmiştir: "Müslim müslümanların eline ve diline güvendiği kimsedir. Mü'min ise insanların canlarını ve mallarını kendisine emniyet ettiği kimsedir".[16]

Komşu haklarına tecavüz eden, yaptığı işe hile karıştıran, adâletten uzak kalıp iltimas yapan, topluma güven vermeyen kimseler de doğruluktan ayrılmış sayılırlar. Bu konularda da bazı hadisler verelim: "Kim komşusunun bir karış toprağına saldırırsa, çetin azap görmek üzere yerin yedi katı onun boynuna geçirilir".[17] "Komşusuna kötülük yapmamak hususunda güven vermeyen kimse mü'min değildir".[18] "Haris ruhlu kimse, helâl olmayan yoldan mal istiyendir".[19] "Emâneti sahibine ver. Sana hainlik edene hıyanet etme".[20]

---

(12) Âl-i İmrân, âyet: 94.
(13) Hac, âyet: 30.
(14) Gafir, âyet: 28.
(15) Hucurat, âyet: 12.
(16) Suyuti, anılan eser, c. 3, s. 257.
(17) Berki, anılan eser, s. 193.
(18) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 341.
(19) A. Himmet Berki, anılan eser, s. 69.
(20) Berki, anılan eser, s. 16.

İslâm'da herhangi bir sorun hakkında yargı verirken de dosdoğru davranıp adâletten ayrılmamak gerekir. Yüce Tanrı "Allah insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle yargıya varmanızı buyurur"[21] âyeti ile bu hususu açıkça bildirmiştir.

Görülüyor ki doğruluk bir toplumda hem işlerin düzenli yürümesi, hem de Tanrı'nın rızasını alma bakımından çok önemlidir. O halde her müslümanın ve iyi bir insan olmak isteyen her vatandaşın yaptığı işlerde vicdanının sesini duyarak doğru davranması dinî ve insanî bir görevdir.

(21) Nisâ, âyet: 57.

İSLÂM'DA SABIR

İnsanı hayvanlardan ayıran özelliklerden biri sabırdır. Hayvanlar içgüdü ile hareket ederler. İnsan ise dilediği takdirde iradesini kullanarak herhangi bir hususta sabreder. İnsanın kendi hareketlerini kontrol etme ve sabretme yeteneğinden hayvanlar yoksundurlar. Sabır insanın başarıya ulaşma olanaklarından biridir. Sabretmesini bilen insan sistemli çalışmayı, iyi savaşmayı, suç bağışlamayı, azimli olmayı, şükür ve kanaat etmeyi biliyor demektir.

Türkçede bir atasözü vardır: Sabreden derviş, muradına ermiş. Gerçekten muradına ermek isteyen, her şeyden önce sabretmesini bilmelidir. İnsan için sabır bu kadar önemli olduğundan Yüce Tanrı bu konuyla ilgili birçok âyetler vahyetmiştir. Bu âyetlerden işte bazı örnekler: "Sabredenlerin alacakları karşılık, muhakkak hesapsızdır".[1] "Behamehal sizi, biraz korku, biraz açlık ve biraz mal, can, mahsül eksikliği ile sınarız. Sabredenleri müjdele".[2] "Sabretmek ve namaz kılmak suretiyle yardım dileyiniz. Muhakkak ki Tanrı sabredenlerle beraberdir".[3] "Sabırlı ol, Tanrı iyilerin sevabını yitirmez".[4]

Hz. Ali'ye sabrın değerini sormuşlar. O da sabrın imandaki yerini başın bedendeki yerine benzetmiş. Başsız beden olmayacağı gibi, sabırsız imanın da bulunmayacağını belirtmiş. Hz. Muhammed (S.A.) "sabır aydınlıktır"[5] diye buyurmuştur. Başka bir hadîsinde ise sabrın değerini şöyle açıklamıştır: "Bir

---

(1) Zümer, âyet: 10.
(2) Bakara, âyet: 155.
(3) Bakara, âyet: 153.
(4) Hud, âyet: 115.
(5) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 52.

kimse sabretmek isterse, Tanrı ona sabır verir. Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir şey verilmemiştir".[6]

İnsan bir çok hususlarda sabretmesini bilmelidir. Dinde dilin sabrı çok önemlidir. Kur'ân'da dedi-kodu yapmak ölü kardeşin etini yemeğe benzetilmiştir. Ayrıca yalancılık yerilmiştir. "Yalan sözden kaçının"[7] âyeti dili iyi kontrol etme gereğine dokunmuştur.

Öfkeyi yenme de sabrın işaretidir. Nitekim Peygamberimiz "kuvvetlilik gerçek pehlivanlık değildir. Ancak öfke anında nefsini yenen kimse gerçek pehlivandır"[8] diye buyurmuştur.

İnsan, başına bir musibet geldiği zaman da sabretmesini bilmelidir. Güçlükleri sabırla yenmeğe çalışmalıdır. Dinde Hz. Eyyub'un sabrı çok tanınmıştır.

Yurt savunmasında da azimli ve sabırlı olmak dinimizin gereğidir. "Ey iman edenler, sabrediniz ve sabırda düşmanları geçiniz"[9] âyeti bu hususu belirtiyor.

Günlük işlerde de her müslümanın sabırlı ve azimli olması gereklidir. İslâm'da çalışkanlık, medeniyet ve ilim öğrenme daima teşvik edilmiştir. Bu hususlarda yabancıları geçmek müslümanlara mutluluk verir. İyi bir müslüman sabırlı, çalışkan ve ahlâklı bir insandır.

Bununla beraber yeri geldikçe insan kanaat etmesini ve fedakârlığa katlanmasını da bilmelidir. Nitekim Peygamberimiz "kanaat tükenmez bir hazinedir"[10] diye buyurmuştur.

İslâmiyet'te birinin işlediği suç karşısında sabırlı ve bağışlayıcı olmak da çok önemlidir. Kur'ân'da bu hususda şöyle buyurulmuştur: "Her kim sabreder ve suç bağışlarsa, bu hareket arzu edilen en iyi işlerdendir".[11] "Bağışla, iyiliği emret, kendini bilmezlerden sakın".[12]

---

(6) Bursları - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 53.
(7) Hac, âyet: 30.
(8) Suyutî, anılan eser, c. 3, s. 58.
(9) Âl-i İmrân, âyet: 200.
(10) Suyutî, anılan eser, c. 2, s. 309.
(11) Şûrâ, âyet: 43.
(12) A'raf, âyet: 199.

İyi bir müslüman yalnız suç bağışlamakla yetinmez. Şükretmesini de bilir. Tanrı şükredenlerin mükâfatını verir".[13] âyeti insanlara bu konuda ışık tutmaktadır.

Dinimizde sabra bu kadar önem verilmesi toplum içinde kardeşce yaşamayı gerektirmektedir. Herkes başkalarının hakkının başladığı yerde kendi özgürlüğünün sınırlandığını bilmelidir. Başka bir deyimle insan özgürlüğünü başkalarına zarar vermeden kullanmalıdır.

Demek oluyor ki bir toplumun fertleri sabreder ve onun gereklerini yerine getirirlerse o toplumda kardeşce yaşantıya yardım etmiş olurlar. Ayrıca hata yapanlar ve suç işleyenler de bu fiillerinden ötürü pişmanlık duyup tövbe ederlerse kardeşce yaşantıyı geniş ölçüde güçlendirirler.

(13) Âl-i İmrân, âyet: 145.

İSLÂM'DA SAĞLIĞIN ÖNEMİ

İslâm dininde sağlığın önemi büyüktür. İnsan kendi sağlığını her şeyden önce korumalıdır. Kur'ân'da sağlığın korunmasiyle ilgili bir çok âyetler vardır. "Kendinizi tehlikeye atmayınız"[1] ve "kendinizi öldürmeyiniz"[2] mealindeki âyetler sağlığın önemini gösteren dinî buyruklar arasındadır. Her mü'min kendi sağlığını korumakla hem toplum için, hem de Tanrı için görevini yapmış sayılır. Sağlığı korumanın şartlarından biri düzenli yaşantıdır. Düzenli yemek, düzenli çalışmak ve düzenli uyumak sağlık için çok yararlıdır. Peygamberimiz oburca yemenin ve acıkmadan sofraya oturmanın doğru olmadığını bir hadîsinde belirtmiştir.

Çeşitli sportif faaliyetler de sağlık için çok faydalıdır. Yüzmek, ok atmak, ata binmek ve savaş oyunları yapmak Hz. Muhammed'in (S.A.) önem verdiği sportif faaliyetlerdendir. Tabiî şimdi bu gibi spor türlerine eklenecek pek çok faydalı sportif faaliyetler vardır. Spor insanı bedenen geliştirir ve ruhen dinlendirir. Ayrıca insanda yurt savunması yeteneğini kuvvetlendirir.

Sağlığı korumanın bir başka şartı da temizliktir. Yüce Tanrı Kur'ân'da "Rabbini yücelt ve elbiseni temizle"[3] diye buyurmuştur. Bu konuda "Tanrı tövbe edenleri ve temizce paklananları sever"[4] âyeti de derin anlamlar taşımaktadır. Ayrıca Peygamberimiz bir hadîsinde temizliğin imandan olduğunu bildirmiştir. Başka bir hadîste ise sahabeden Ebu'd-Derda'ya "temizliğe önem ver ki ömrün uzun olsun" diye buyurmuştur.

---

(1) Bakara, âyet: 195.
(2) Nisâ, âyet: 29.
(3) Müddessir, âyet: 3-4.
(4) Bakara, âyet: 222.

Bunlardan başka cünüp olanlar için guslün farz kılınması İslâm'da beden temizliğinin önemini gösterir. Namaza aptestli başlamak şartı da İslâm'da bedenî temizliğin değerini ortaya koyan kanıtlardandır.

Dişleri yıkamak da Peygamberimizin sünnetlerindendir. Eskiden bu iş için misvak kullanılırdı. Şimdi ise diş fırçası ve diş macunları vardır. Hz. Muhammed (S.A.) ağız temizliğine o kadar önem vermiştir ki soğan ve sarmısak yiyenlerin ağzı koka koka camiye girmelerini hoş karşılamamıştır.

İslâm dinine göre sağlıklı olmak için yalnız beden temizliği yetmez. Evlerin, yüznumaraların, hamamların ve sokakların da temiz olması gereklidir. İyi bir anne çocuklarını yıkamayı, evini temiz tutmayı ve kapısının önünü paklamayı unutmamalıdır.

Sağlığı korumanın bir başka yolu bulaşıcı hastalıklardan sakınmaktır. Peygamberimiz cüzzam ve veba gibi bulaşıcı hastalığa yakalananlardan kaçınılmasını salık vermiştir. Bulaşıcı hastalığa yakalananlar da başkalarına mikrop geçirmemeğe dikkat etmelidir.

İslâm dininde ilmin değeri büyüktür. İlim hem erkeklere, hem de kadınlara farz kılınmıştır. Bilen bilmeyenden üstün sayılmıştır. Bütün ilimler gibi tıp ilminde derinleşmek islâmî yönden büyük sevaptır. Nitekim müslümanlar tıp ilmine çok önem vermişlerdir. Tıp ilerledikçe insan sağlığının daha iyi korunacağı şüphesizdir. Hasta olan her insanın bir doktora müracaatı sağlığı korumanın şartlarındandır.

Bir çok kadınların sağlığının çocuk düşürme yüzünden bozulduğu gerçektir. Hattâ kimi anneler bu yüzden ölmektedirler. Oysaki Kur'ân'da çocukların hayatının korunması için Yüce Tanrı şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınızı fakirlik korkusuyla öldürmeyiniz, onlara da, size de biz rızık veririz".[5]

İslâmiyette yalnız çocukları düşürmek veya öldürmek değil, yetişkin her hangi bir insanın hayatına kıymak da ağır bir suçtur. Nitekim Yüce Tanrı Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Bir

(5) İsra, âyet: 31.

mü'mini kasden öldürenin cezası ebedî cehennemdir. Allah'ın gazabı ve lâneti onadır ve ona büyük azap hazırlamıştır".[6]

İslâm'da sağlığı korumak için dünya işlerini ihmal etmemek gerekir. Dinimizde "bir lokma, bir hırka yeter" zihniyeti yoktur. Aksine yarın ölecekmiş gibi ibadet, hiç ölmiyecekmiş gibi de dünya işlerinde çalışma vardır. Nitekim Yüce Tanrı Kasas sûresinde "dünyadan nasibini unutma"[7] diye buyurmuştur. Şüphesiz ki insan sağlığı geniş ölçüde iyi beslenmeğe bağlıdır. Bu sebeple her müslümanın ailesine daha iyi yaşama şartları hazırlamak için bilim ve tekniğin ışığı altında çalışması gereklidir. Ailelerin sağlık ve yaşama şartları geliştikçe toplum da daha mutlu ve daha huzurlu olur.

(6) Nisâ, âyet: 93.
(7) Kasas, âyet: 77.

ANA - BABA HAKKI

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren ana ve babanın ilgisine muhtaçtır. Ana derin bir şefkatle onu emzirir. Kirlendiğinde temizler. Hastalandığında geceleri uykusunu feda eder. Hasılı ana çocuğunun sağlıklı, huzurlu ve mutlu olması için elinden geleni esirgemez.

Baba da çocuğunun ve ailesinin geçimini sağlamak için çalışır. Yuvasına yardımcı olur. Çocuklarına kanatlarını gerer. Onların ihtiyacı için koşar, yorulur.

Çocuk büyüdü mü tahsil derdi başlar. Ana ve baba çocuğun kültürlü, başarılı ve mutlu olmasını candan isterler. O başarırsa sevinirler. Başaramazsa üzülürler. Hasılı çocuğun dertlerini, üzüntülerini ve kara günlerini paylaşırlar. Ona her alanda destek olmağa çalışırlar. Bu çalışma çocuğun bir meslek veya iş sahibi olmasına kadar sürer gider.

Demek ki insana çocukluğundan beri en çok ilgi duyan ve ihtimam gösteren kimseler anası ve babasıdır. O halde insanın en çok saygı göstermesi ve iyilik etmesi gereken kimseler de ana ve babasıdır. Yüce Tanrı Kur'ân'da "biz insanların ana ve babalarına iyilik etmelerini tavsiye ettik"[1] diye buyururken bu gerçeği göstermiştir. Ana ve baba hakkıyle ilgili şu âyetler de dikkati çekicidir: "Tanrı'ya kulluk edin ve O'na hiç bir şeyi ortak tanımayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, yabancı komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, maliki bulunduğunuz kimselere iyilik ediniz".[2] "Yalnız o Allah'a kulluk edeceksiniz; analarınıza, babalarınıza iyilik yapacaksınız. Eğer bunlardan biri veya her ikisi senin yanında ih-

(1) Ankebut, âyet: 8.
(2) Nisâ, âyet: 36.

tiyarlarsa, sakın onlara öf deme; yüzlerine bağırma; onlara saygı ile hitap et. Acıma sebebiyle onlara tevazu kanadını aç".[3]

Ana ve baba hakkına dair sevgili Peygamberimizin de bir çok tavsiyeleri olmuştur: Bir gün Ashabtan biri Hz. Peygamber'e "Tanrı katında en sevgili amel hangisidir" diye sormuş. O da "vaktinde kılınan namazlar" diye karşılık vermiş. Soru sahibi "namazdan sonra hangi amel daha sevgilidir" diye sorusuna devam etmiş. Peygamberimiz de "ana ve babaya iyilik etmektir"[4] cevabını vermiş.

Ebu Hureyre'den rivâyet edilen şu olay da ana ve baba hakkının büyüklüğünü göstermektedir:

Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek "ey Tanrı'nın Elçisi toplum içinde iyi muamele yapmama en çok lâyık olan kimdir" diye sorar. Sevgili Peygamber de "anandır, anandır ve yine anandır" der. Soru sahibi "sonra iyi muameleye lâyık kim gelir" diye sorar. Tanrı'nın elçisi de "baban" cevabını[5] verir.

İnsan ana ve babaya iyilik etmekle yetinmemelidir. Yakınlarından veya komşularından yoksul ve ilgiye muhtaç kimse varsa onları da gözetmelidir. Nitekim Peygamberimiz "komşusunun aç olduğunu bile bile uyuyan bizden değildir"[6] diye buyurmuştur. Başka bir hadîsde de şu ifadeler vardır: "Allah'a ve Âhiret gününe inanmış olan kimse misafirine ikram etsin ve akrabasını görüp gözetsin".[7]

Görülüyor ki iyi bir müslümanın ana ve babaya bakması, aç olan komşusunu doyurması ve misafirinin bile hizmetine koşması gereklidir. İslâm'da ahde vefa, dostluğa bağlılık ve büyüklere saygı çok önemlidir. Hele insana bütün gönlünü ve ömrünü veren ana ve baba söz konusu olunca vefanın, bağlılığın ve saygının daha da artması icap eder. Hatta İslâm'da ana ve babaya iyilik kimi ibâdetlerden bile üstün tutulmuştur. Nitekim sevgili Peygamberimizin (S.A.) çeşitli hadîslerinden anlıyoruz ki ana ve babaya iyilik, nafile namazdan, sadakadan, oruçtan,

---

(3) Isra, âyet: 23-24.
(4) Berki, anılan eser, s. 95.
(5) Seçme Hadisler, 3. Kitap, s. 13.
(6) Berki, anılan eser, s. 164-165.
(7) Seçme Hadisler, 4. Kitap, s. 7.

hactan ve Allah yolunda cihattan daha üstündür. Bu demektir ki takva sahibi bir mü'min ibâdetler yanında ana ve baba hakkına da çok önem vermelidir. Onlara kırıcı sözler söylemekten sakınmalıdır. Muhtaç kalırlarsa seve seve bakmalıdır.

İnsan bir çocuğun nasıl yetiştiğini, nasıl büyüdüğünü ve kendisi için ne emekler harcandığını düşündüğü zaman, ana ve babaya şükran borcunun büyüklüğünü de anlar. İnancı güçlü olanlar elbette bu borcu unutmazlar.

Dinimizde ana ve babanın özel durumu yanında bütün iman edenlerin birbirlerine karşılıklı sevgi, saygı ve merhamet beslemeleri bildirilmiştir. Peygamberimizin (S.A.) şu hadîsi bu konuda hepimize ışık tutucudur: "İman edenler, birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücut gibidir. Vücudun bir organı hasta olursa, öteki organları da bu yüzden hastalık ve huzursuzluğa tutulur".[8]

Bütün bu gibi dinî emirler gösteriyor ki, başta ana ve babaya olmak üzere öteki insanlara karşı da iyi davranma hususunda görevlerimiz vardır. Bu görevleri yaptığımız derecede de mutluluğumuz artar. Ana ve babaya hizmet ise mutluluk içinde mutluluktur.

---

(8) Berki, anılan eser, s. 181.

İSLÂM'DA KOMŞU HAKKI

İslâm'da komşu hakkının değeri büyüktür. Şüphesiz ki ana - baba hakkı başta gelir. Ayrıca akrabayı, yetimleri ve yoksulları unutmamak gerekir. Komşu hakkı da bu gibi kimselerin hakları arasındadır. Yüce Tanrı Kur'ân'da bu konuyla ilgili olarak şöyle buyuruyor: "Allah'a kulluk edin. Ona hiç bir şeyi ortak tanımayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve bulunduğunuz kimselere iyilik ediniz".[1]

Cebrail sık sık Peygamberimize (S.A.) komşuya iyilik yapmasını tavsiye etmiştir. Peygamberimiz (S.A.) de güzel sözleriyle mü'minlerin komşularını her alanda düşünmesini öğütlemiştir. Pişirilen yemeklerden yoksul komşulara pay ayrılmasını emretmiştir. Komşulara eziyet etmekten sakınılmasını bildirmiştir. Kimi hadîslerinde de şöyle buyurmuştur: "Kötülüğünden komşusu güven içinde olmayan kimse mü'min olmaz".[2] "Allah yanında dostların hayırlısı arkadaşlarına hayırlı olan, komşuların hayırlısı da komşularına iyilik edenlerdir".[3]

Bir gün Hz. Aişe (R.A.) "ey Tanrı'nın Elçisi iki komşum var, hangisine ikram edeyim" diye sordu. Peygamzerimiz (S.A.) de "sana en yakın olan komşunu gözet"[4] cevabını verdi.

Görülüyor ki dinimizde yardımlaşmak ve yakınları gözetmek şarttır. İnsan hiçbir zaman toplum hayatı yaşadığını unutmamalıdır. İnsanlar aralarında işbirliği ve dayanışma sayesinde mutlu bir hayat sürdürebilirler. Herkesin işi veya mesleği bir değildir. O halde her insan başkalarının çalışmalarına da

---

(1) Nisa, âyet: 36.
(2) Berkî, anılan eser, s. 164.
(3) Aynı eser, s. 129.
(4) Burslan - Erdem, anılan eser, C. I, s. 343-344.

muhtaçtır. Komşuya olan ihtiyaç ise daha çok hissedilir. Komşular varlıklı insan olsalar bile, manen birbirlerine muhtaç kalabilirler. Bu sebeple komşularla iyi geçinmeğe çalışmak da islâmî buyruklar arasındadır. Nitekim Peygamberimiz (S.A.) "küçüklerimize acımayan, büyüklerimize saygı beslemeyen, iyiliği emretmeyen ve kötülükten sakındırmayan bizden değildir"[5] diye buyurmuştur.

Dinimizde yardımlaşmak, insanlara iyi davranmak ve yakınları gözetmek hakkında Peygamberimizin (S.A.) bir çok hadîsleri vardır. İşte bunlardan bazı örnekler: "Kul mü'min kardeşine yardım ettikçe, Allah da ona yardım eder".[6] "Mü'min mü'min için bir yapı gibidir. Biri ötekini güçlendirir".[7] "Merhamet etmeyene merhamet edilmez".[8] "Kim bir müslümanın sıkıntısına çare bulursa Yüce Allah da o kimsenin kıyamet sıkıntılarından birine çare bulur. Kim bir müslümanın eksiğini örterse kıyamet gününde Yüce Allah da onun eksiklerini örter".[9]

Tabiî bu hadîslerin hükümlerini ilkin ailede, sonra akraba arasında daha sonra da komşular arasında uygulamak gereklidir. İyilikten zarar gelmez. Fakat kötülükten her türlü zarar doğabilir. Kötülük yüzünden kin, nefret ve kıskançlık meydana gelir. İnsanın insana güveni ve sevgisi azalır. Hasılı kötü fiiller nedeniyle toplum içinde dayanışma bozulur. O halde her mü'minin büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermesi gereklidir. Ayrıca her müslüman komşuluğun gerektirdiği hususları yerine getirmelidir.

---

(5) Seçme Hadîsler, 3. Kitap, s. 35.
(6) Aynı eser, 4. Kitap, s. 19.
(7) Berki, anılan eser, s. 90.
(8) Berki, anılan eser, s. 141.
(9) Aynı eser, s. 89-90.

KUMARIN ZARARLARI

Kimi insanlar vakitlerini kumarla öldürürler. Birbirine benzer üç beş kâğıdı bir araya getirmeyi marifet sanırlar. Böylece de eğlendiklerini iddia ederler. Kumara alışanlar, başlangıçta eğlendiklerini sanırken zamanla hırs çukurunun içine düşerler. Eğlenme geride kalır. Kazanma hırsı başlar. Saatler geçer, sinirler gerilir. Bazan kumar yüzünden tartışmalar da çıkar. Dost dostun kalbini kırar. Her ne olursa olsun kumara oturan kişilerden bazısı memnun, bazısı da mahzun ayrılır. Mahzun ayrılan kaybetmiştir. Ailesinin nafakasını başkasına kaptırmıştır. Belki de kumar yüzünden borçlanmıştır. Verdiği paralar yüzünden yalnız kaybeden kişi değil, onun yakınları da sıkıntıya duçar olur. Kumar, kimi vakitler karı-kocanın da arasını açar. Kumarcı; çocuklarına da kötü bir örnektir. Kendi hırsı yüzünden çocuklarının eğitimini de ihmal eder. Onlara yasakladığı şeyi kendisi yapmakla çelişkiye düştüğünün farkına varmaz.

Kumardan para kazandım diye memnun ayrılan kişinin de durumu iç açıcı değildir. Hiç şüphesiz kaybeden kadar kazanan da yorulmuştur. Para kazanan kişi haramdan aldığını gereksiz yerlerde harcar. Ayrıca helâl kazancına haram kattığı için Tanrı'nın emirlerine karşı gelmiş sayılır. Bütün bunlar yanında kumarda bugün kazanan kişi yarın başka bir oyunda kaybetmeğe mahkûmdur. Tutulduğu hırs ve alışkanlık onu rahat bırakmaz. Tekrar tekrar yeni oyunlar aratır. Yeni oyunlarda ise kimin kazanıp, kimin kaybedeceği belli olmaz.

Kumar salgını yayıldıkça, toplumsal kayıplar da artar. Çalışmanın yerini tembellik alır. Yahut gece kumar oynamakla vakit geçiren memur, ertesi gün dairede verimli olamaz. Kumara alışan genç, dersini hazırlayamaz. Vaktini kağıt oynamakla geçiren hanım, çocuklarına gereği gibi bakamaz. Nice

yuvalar kumar yüzünden sönmüştür. Nice gençler, kumar sebebiyle başarısız olmuştur. Yine nice kimseler de kumar yüzünden sıhhatsız kalmıştır.

Kimi köylerimizde de kumar vardır. Genellikle kahvelerde kumar oynayanlara rastlanır. Köylerde kumar oynayanlar, üç beş liralık gelirle yetinip çiftini çubuğunu ihmal ederler. Tarla ve bahçelerini iyi bir biçimde işletmek yerine tembellik ve oyun yolunu seçerler. Bu gibi kimseler, millî istihsalin gelişmesine de böylece zarar vermiş olurlar.

Görülüyor ki kumar hem maddî, hem de manevî yönden zararlıdır. İşte bunun içindir ki Yüce Tanrı Kur'ân'da kumar hakkında şöyle bupurmuştur: "Ey iman edenler, muhakkak şarap, kumar, dikili putlar ve fal okları şeytan işi murdarlıklardır. Onlardan sakınınız ki felâh bulasınız. Şeytan, şarap ve kumar ile sizin aranıza düşmanlık ve kin sokmak, Allah'ın zikrinden ve namazdan sizi saptırmak ister. Halâ bunlardan kendinizi korumayacak mısınız"?[1]

Sözü geçen âyet kumarı bütün müslümanlara kesin biçimde yasaklamıştır. Başkasının ütülerek para kaybetmesine varan bütün oyunlar kumardır. Bu sebeple her müslümanın kazancını kumardan değil, helal yoldan araması hem insanî ve hem dinî görevdir. Nitekim Yüce Tanrı Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler, aranızda anlaşmaya dayanan ticaret yolu varken, birbirinizin malını haksızlıkla yemeyin".[2] "Ey insanlar, yer yüzünde sizin için yaratılan nimetlerden helâl ve temiz olarak yeyin. Kazanç sağlarken sakın şeytanın vesvesesine uymayın. Çünkü şeytan sizin için apaçık bir düşmandır".[3]

Bütün bu buyruklar gösteriyor ki dinimizde kumar değil, helâl kazanç salık verilmiştir. Maddî ve manevî bakımdan insanların huzursuzluğuna ve çöküntüsüne sebep olan kumardan sakınmak her müslümanın görevidir. Kumara verilecek zaman ve parayı, millî ekonomiyi geliştirici alanlarda harcamak yalnız dinî görev değil, aynı zamanda iyi vatandaş olmanın gereğidir. O halde her vatandaşın kumar gibi kötü alışkanlıklarla mücadele etmesi dinî ve ahlâkî bir borçtur.

---

(1) Maide, âyet: 90-91.
(2) Nisâ, âyet: 29.
(3) Bakara, âyet: 168.

TABİATIN GÜÇSÜZLÜĞÜ VE ALLAH'IN VARLIĞI

Eskiden beri tabiatın yaratıcı gücüne inanan insanlar olmuştur. Zelzeleler, su baskınları, yanardağlardan lâv fışkırmaları, kısacası tabiî âfetler ilkel insanları korkutmuş ve onları bir ilâh aramağa yöneltmiştir.

Bazı ilkel insanlar da tabiatta var olan her cismin gizli bir ruhu bulunduğuna inanmışlardır. Nasıl bir çocuk kendini düşüren eşyayı canlı sanarak döğüp intikam almak isterse, bazı ilkel insanlar da cansız cisimlerin yaşadığını düşünürlerdi ve onların ruhundan korkarlardı. Evreni cisimlerin sözde canlı ruhlarının yönettiğini sanırlardı.

Büyünün ve büyücünün gücüne inanan insanlar da gelip geçmiştir. Bazı kavimlerde bu inanç o kadar güçlenmiş ki büyücü âdeta ilâhî bir varlık farzedilmiştir.

Kimi kavimlerin dinî inançları da totemcilikle ilgili olmuştur.

Dinin toplumsal ve kişisel ihtiyaçlardan doğduğunu, gerçekte bir yaratıcının bulunmadığını, her şeyin tabiattan ibaret olduğunu iddia eden insanlar da vardır. Günümüzde bile bu gibi iddialarda bulunan insanlara sık sık rastlanmaktadır.

Bu tür düşüncelerin gelişmesinde eskiden beri tabiatın yaratıcı gücünü savunan düşünürlerin etkisi vardır. Maddeci, nasıl her şey maddeden ibarettir derse, tabiatçı da her şeyi tabiat yaptı der. Oysaki gerçekte her ikisi de yanılmaktadırlar.

İlkin kaydedelim ki tabiat durmadan değişmektedir. Dünyanın yapısı jeolojik devirlere göre değişmiştir. Astronomi bilginleri güneş sistemine ait yıldızların aslında güneşin ilk maddesinden ayrıldıklarını söylemektedirler. Yer yüzüne baktığımız zaman tabiattaki değişmeleri izlemek daha kolaydır. Bir

insan, doğar, büyür, ölür. Ne halden ne hale gelir. Bir ağaçtan biten yapraklar dökülüp gider. Yerine yenileri çıkar. Bir nehirden akan su, yerinde durmaz. Denizlere doğru gider. Sular aktıkça arkadan yenileri aralık vermeden gelir. Hasılı tabiat devamlı değişme içindedir. Değişen bir varlık ise olgun olamaz. Oysaki Tanrı'nın her bakımdan olgun olduğunu düşünürüz.

Hem cansız taş parçalarının, karaların, denizlerin ne yaratıcı gücü vardır. Tabiatın en olgun varlığı aklı sayesinde insandır. Evet insan aklını kullanmakta, bilim ve teknoloji gelişmektedir. Elektrik bulunmuştur, atom bulunmuştur, aya gidilmiştir. Bunların hepsi güzel. Fakat insanoğlu elektriğin nasıl meydana geldiğini bilse de mahiyetini çözememiştir. Atomu bulmuş ve ondan faydalanmıştır. Fakat atomun ilk çekirdeğini bizzat atomun var ettiğini iddia edememiştir. Aya gidildiği, daha da gidileceği gerçektir. Fakat insan aklı ayın ilk maddesinin nasıl var olduğunu izah etmekten acizdir. Demek ki tabiatın en olgun en güçlü varlığı olan insanın bile yapacağı işler sınırlıdır. Biz ancak var olan şeylerin kanunlarını bulabiliriz. Bilimsel olanakları kullanarak önceden kuvve halinde mevcut şeyleri buluruz. Tabiat yaratıcıdır diyemeyiz. Aksine tabiatın ve onun parçası olan insanın güçsüzlüğü, bir yaratıcının varlığını göstermektedir. Bu yaratıcı da ancak Yüce Allah olabilir. Çünkü biz tabiatta olan her şey için bir sebep aradığımız zaman, o sebebe de bir başka sebep aramaktayız. Böylece sebepler dizisi sonsuza kadar uzanmaktadır. Sonsuz sebepler dizisi ise mantıkta saçma ve anlamsız kabul edilmiştir. O halde sebepler dizisini bir yerde durdurmak ve yaratıcı Yüce Allah'ın varlığına inanmak gereklidir.

Gerçekte tabiat, tabiatçıların iddia ettiği gibi inkârı değil, yaratıcı bir Tanrı'nın varlığını ikrar etmeği gerektirir: Mevsimler düzenli gelir. Canlılar çift çift var olmuştur. Soğukluk ve sıcaklık insan tabiatına uygundur. Kara parçalarının yanında insan yaşantısı için gerekli olan sular vardır. Toprağı insan istediği gibi ekmekte ve ektiğini biçmektedir. İnsan için beslenecek besinler vardır. Hasılı bu âlemin düzeni öyle kurulmuş ki düzenli bir biçimde işleyip durmaktadır. Bu düzenin bir rastlantı sonucu olması imkânsızdır. Her eserin bir yapıcısı olduğu gibi evrenin de bir yapıcısı vardır. Bu yapıcı da her şeyi yoktan dilediği gibi yaratan Yüce Allah'tır. Allah her şeyi hür

iradesiyle yaratmıştır. Allah öyle bir varlıktır ki gizliyi de açık olanı da bilir. Her şeyi görür ve işitir. Gücü sonsuzdur. İradesi kesin biçimde gerçekleşir. Daima hayat sahibidir. Doğurmamıştır. Doğurulmamıştır. Benzeri yoktur. Eşi yoktur. Dilediği olur. Dilemediği olmaz.

İşte gerçekten yaratma gücü olan varlık, tabiat değil, yukarda özelliklerini saydığımız Yüce Allah'tır. İnançsızlık insanı mutlu etmez. İnanan insan sonsuz mutluluğun yolunu bulmuş demektir. Yüce Allah, son dinini Hz. Muhammed (S.A.) vasıtasiyle insanlara bildirmiştir. Bu dine inanıp nasibini alana ne mutlu!

İSLÂM'DA İNANÇ VE VİCDAN MESELESİ

İslâm dininde inancın önemi her şeyden önce gelir. İnanan kimse mutlu insandır. Bir insanın inancı ne kadar güçlü olursa, kendine güveni de o derecede artar. İnanç her ferdin derlenip toparlanmasını sağlar. Kâinatın var olma hikmetinin çözümüne yardım eder. İnançlı kimse "nereden geldik, nereye gidiyoruz" sorularına bir açıdan cevap bulmuş demektir. Erdemli insan için en değerli şeylerden biri mutluluğu aramaktır. Mutluluğu bulmak için de bir vicdan hesaplaşması yapmak gereklidir. Vicdan hesaplaşması yapan kimsenin inanması için ise bir çok kanıtlar vardır. İnanç insanı varlığa, inançsızlık ise yokluğa götürür.

İnsan var olduğuna göre onu yaratan bir sebep de vardır. Her eserin bir yapıcısı bulunur. Kâinat da bir yapıcının, bir yaratıcının eseridir. Her şeyi tabiat yaptı diyenler aldanırlar. Çünkü tabiat durmadan değişmektedir. Değişen bir varlık olgun değil, eksiktir. Eksik bir varlık ise kendi kendinin sebebi olamaz. O halde her şeyi yaratan sonsuz derecede olgun ve güçlü bir sebebin yani Tanrı'nın varlığını kabul etmek gerekir.

Hem kâinattaki düzen tesadüfi olamaz. Gök yüzü, güneş sistemi, dünyada mevsimlerin durumu ve her şeyin bir düzene göre var oluşu bir Tanrı'nın varlığının kanıtlarındandır.

Kâinatta aklı ile her şeyi yenmeğe çalışan insanın gücünün sonsuzluğunu iddia edenler de bulunabilir. Fakat düşünmek gerekir ki insan bir sperma iken büyür. Onda et ve kemik meydana gelir. Nihayet çocuk olur, genç olur. En sonra da yaşlanıp ölür. Demek ki insanın bir başlangıcı ve sonu vardır. Başlangıcı ve sonu olan varlık ise kendi kendinin sebebi olamaz. O halde insanı da yaratan Tanrı'nın varlığını kabul etmek gerekir.

Allah'a inanç İslâm'ın inanç sisteminin ilk şartıdır. Tanrı'ya inandıktan sonra meleklere, kutsal kitaplara, peygamberle-

re, Âhiret hayatına ve kadere de inanmak gereklidir. Burada Kur'ân'da bulunan şu âyeti hatırlatmakta fayda vardır: "Tanrı yolunun yolcusu, Allah'a, Âhiret gününe, Meleklere, Kitab'a ve Peygamberlere iman eden kimsedir".[1]

Melekler erkek veya dişi değildirler. Tanrı'nın emirlerini yerine getirirler. Azrail, Cebrail, Mikâil ve İsrâfil meleklerin büyüklerindendir. Çeşitli görevleri olan bir çok melekler vardır. Melekler iyiliği, Şeytan ise kötülüğü temsil eder.

Kutsal kitaplara inanç da iman esaslarından biridir. Kutsal kitaplar içinde en son inen kitap Kur'ân'dır. Kur'ân son derece de veciz olup eşsiz derecede belagatli bir kitaptır. Tanrı sözü olduğundan onu taklit etmek isteyen edipler başarıya ulaşamamıştır. Kur'ân'ın en büyük mucizelerinden birisi taklit edilemeyişidir. Ayrıca İncil ve Tevrat zamanla değişikliğe uğradığı halde, Kur'ân için böyle bir şey söz konusu değildir. Vahyolunduğu gibi korunmuş olan kutsal kitap, Kur'ân'dır.

Peygamberlere inanç da iman esaslarındandır. Bazı Peygamberlerin isimleri Kur'ân'da açıklanmıştır. Peygamberler doğru, güvenilir, tebliğ görevini gereği gibi yapan, ismet sahibi ve aklı başında kimselerdir. Peygamberler içinde en son gelen ve insanlığa en son ilâhî emirleri bildiren elçi Hz. Muhammed (S.A.)'dir.

Âhirete inanç da imanın ilkelerindendir. Hayat bu dünyadan ibaret değildir. Dünya hayatı geçicidir. Âhıret hayatı ise sonsuzdur. İnsanlar öldükten sonra ruhları yaşar. Kıyamet gününde bütün ölüler dirilecektir. Bakınız Âhiret konusunda Yüce Allah şöyle buyuruyor. "O kıyamet günü gerçekten gelecektir. Bunda asla şüphe yoktur. Allah kabirlerde olanları kaldıracaktır".[2] "Kıyamet gününde adâlet mizanlarını kurarız. İşlenen iş bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu tartıya koyarız. Hiç kimse, hiç bir şeyde asla haksızlığa uğramayacaktır".[3]

İman esaslarından birisi de kadere inançtır. Kader konusunu çeşitli mezhepler başka başka anlamışlardır. Sünnet Ehli'ne göre fiilleri Yüce Allah takdir eder. Kullar da bu fiilleri

(1) Bakara, âyet: 177.
(2) Hac, âyet: 7.
(3) Enbiya, âyet: 47.

iktisap ederler. Başka bir deyişle Yüce Allah insanların nasıl hareket edeceğini önceden bildiği için onların kaderlerini Levh-i Mahfuz'a yazmıştır. Kullar ise cüzî iradelerini kullanarak bu fiilleri yapma yeteneğine sahiptirler. Allah kullarını herhangi bir fiili yapmak için zorlamaz. Kulların kötü fiilleri işlemesinden razı olmaz. Kul cüzî iradeye sahiptir ve yaptıklarından sorumludur. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyurulmuştur: "Bir kavim kendi gidişini değiştirmedikçe, Tanrı onların hallerini değiştirmez".[4] "Kim iyi amel işlerse kendisi için işler; kim kötülük ederse kendine eder; Tanrı kullarına zulmetmez".[5]

İşte açıkladığımız bu iman esaslarına inanç, ibadetten daha önce gelmektedir. Bir kimse Allah'ın birliğini ve son Peygamber olan Hz. Muhammed'in (S.A.) elçiliğini dil ile söyleyip kalp ile doğrularsa iman sahibi sayılır. İman sahibi bir kimsenin Cehennem'e gitmiyeceğini Peygamberimiz bir hadîsinde şöylece bildiriyor: "Kalbinde bir hardal tanesi kadar iman olan kimse Cehennem'e girmez".[6] Müslim'in rivayet ettiği şu hadîs de aşağı yukarı aynı hususu bildiriyor: "'Kim Allah'tan başka Tanrı bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in (S.A.) Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık ederse, ona Cehennem haram olur".[7] Tabiî imandan sonra gerekli ibadetleri yapmak da Yüce Allah'ın buyruklarındandır.

Kur'ân'da Tanrı'yı tek olarak tanımanın ve kabullenmenin önemi de şöyle belirtilmiştir: "Allah kendisine ortak tanınmasını kesinlikle bağışlamaz. Şirkten başka günahları ise dilediği kimse için affeder".[8]

Böylece İslâmiyet'te imanın değerini belirtmiş bulunuyoruz. Pekiyi iman bu kadar değerli diye herkesi onu kabul etmeğe zorlayalım mı? İslâm dinine göre bu soruyu hayır diyerek karşılamak gerekir. Çünkü "dinde zorlama yoktur"[9] âyeti bu gerçeği bize gösteriyor. Hiç bir kimsenin bir başkasını zorla kendi inancına uydurmağa çalışması doğru değildir. Esasen İs-

(4) Ra'd, âyet: 11.
(5) Yunus, âyet: 108.
(6) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 33.
(7) El-Med'u, anılan eser, c. 6, s. 189.
(8) Nisâ, âyet: 48.
(9) Bakara, âyet: 256.

lâm târihinde görüldüğü gibi çeşitli fırkalar türemiştir. Her fırka kurucusu şu veya bu nedenle İslâmiyet'i kendine göre anlamış ve anlatmıştır. Demek ki dinimizi her devirde başka başka anlayanlara rastlanmıştır. Her din yolcusu, inanç hususunda başkalarını zorlarsa o zaman çekişme ve huzursuzluk çıkar. Oysaki dinin amacı insanı her iki dünyada huzurlu ve mutlu kılmaktır.

Fırkalaşma huzursuzluğa sebep olur. Yüce Allah Kur'ân'da "birbirinizden ayrılıp fırka fırka olmayın"[10] diye buyurmuştur. İman sahibi kimseleri kimi hatalarından dolayı kâfir saymak doğru değildir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.) bu gibi suçlamaları önlemek için şöyle buyurmuştur: "Her kim bir adama ey kâfir veya Allah'ın düşmanı der de o adam küfürden ve Allah'a düşmanlıktan uzak olursa, o sözler döne dolaşa söyleyen adama yüklenir".[11] Dinî çekişmeleri ve zıtlaşmaları önlemek için Kur'ân'ın emirlerine uygun olarak hikmetli ve tatlı sözler söylemelidir. Bu konuda Yüce Allah Peygamberimiz'e Kur'ân'da şöyle hitap etmiştir: "Sen ancak bir hatırlatıcısın. Onlar üzerine baskı yapıcı değilsin".[12] Yunus sûresinde geçen şu âyetler ise bu konuda çok derin anlamlar taşımaktadır: "Eğer Rabbin dilese idi yer yüzündeki kimselerin hepsi topyekûn iman ederdi. Böyle iken sen, hepsi mü'min olsunlar diye insanları zorlayıp duracak mısın"?[13] Secde sûresinde geçen şu âyet de yine vicdan özgürlüğü ile ilgilidir: "Allah dileseydi herkese îman yolunu bulacak her şeyi verirdi".[14] Vicdan özgürlüğü konusunda daha bir çok kanıtlar vardır. Bu kanıtların yanında tarihî gerçekler de bilinmektedir. Peygamberimiz, münafık olduğu söylenen Abdullah b. Übey'e sert davranılmasını önlemişti. Müslüman olmayanlarla her şeyden önce iyi geçinme yollarını aramıştı. Ayrıca târihin çeşitli devirlerinde İslâmiyet'in bekçiliğini yapan atalarımız, işgâl ettikleri ülkelerdeki halkın vicdan özgürlüğüne saygı göstermişlerdir. Bu hususta en canlı örneklerden biri, Fâtih Sultan Mehmed'in başka din mensuplarına gösterdiği hoşgörüdür. İslâm'da başka din mensupları için

(10) Âl-i İmran, âyet: 103.
(11) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 3, s. 259.
(12) Gaşiye, âyet: 21-22.
(13) Yunus, âyet: 99.
(14) En'am, âyet: 35.

olduğu gibi müslümanların birbirleri için de hoşgörü sahibi olması gereklidir. Bu hoşgörüyü sağlamak hususunda Kur'ân'da şöyle buyurulmuştur: "Dinî sebeple fitne çıkarmak adam öldürmekten daha zararlıdır".[15] "Ey iman edenler hepiniz barış ve selâmete giriniz".[16]

Biz İslâmiyet'i isteyenlere anlatırız. Öğretiriz. Dinimizin insanlık için bir ışık olduğunu açıklarız. Dindaşlarımızın yanlışlarını düzeltiriz. İnanan kişilerin Âhirette mutlu olacağını bildiririz. Fakat bunu yaparken kimseyi zorlamayız. Güzel ve tatlı sözler kullanırız. Baskı yolunu seçmeyiz. Dinî meselelerin güzel ve tatlı sözlerle anlatılması hakkında Kur'ân'da şu âyet vardır: "Rabbi'nin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle çağır".[17]

Bütün bu gerçekler gösteriyor ki İslâmiyet'te dinî meseleler anlatılırken baskı ve zorlama yoktur. Vicdan özgürlüğüne saygı vardır. Şu hususu da önemle belirtmek gerekir. İnanmıyan bir kimsenin başkalarına baskı yapması da vicdan özgürlüğüne aykırıdır. Yurttaşların birbirlerini incitmemeleri ve birbirlerinin dinî inançlarına saygılı olmaları millî yapımızı güçlendirir. Kahraman bir milletin fertleri olarak birbirimize daha çok bağlanmak dinî olduğu kadar yurttaşlık görevidir.

"Mü'minler ancak kardeştirler"[18] âyeti birlik ve dirlik yolunu göstermektedir. Herkes birbirinin haklarına saygılı olursa bu birlik ve dirlik daha çok güçlenir. Dinimizde en güçlü yol gösterici Kur'ân, Sünnet, icma ve akıldır. Huzursuzluk ve çekişme çıkarmak dinimize aykırıdır. Yurttaşlık görevlerine de aykırıdır. O halde hepimiz kardeşçe barış ve hoşgörü içinde yaşamağa daha çok önem vermeliyiz.

---

(15) Bakara, âyet: 191.
(16) Bakara, âyet: 208.
(17) Nahl, âyet: 125.
(18) Hucurat, âyet: 10.

İSLÂM'DA DAYANIŞMANIN ÖNEMİ

İnsanoğlu yaşantısını toplum içinde sürdürür. İnsanların mutluluğu için herkesin görevini toplum içinde dayanışma halinde yapması gereklidir. Dayanışmadan yoksun bir milletin geleceği de sakıncalarla dolu olur. Dayanışma hem maddî, hem de manevî alanda olabilir. Maddî ve manevî alanda dayanışma birbirlerini tamamlıyan öğelerdir. Fertlerin kendilerini kontrol etme ve görevlerini yapma derecelerine göre de toplumun ilerlemesi sağlanır.

İslâm dininde fertleri olgun hale getirmek için salık verilmiş bir çok öğütler vardır. Yüce Allah âyetleriyle, sevgili Peygamberimiz de hadîsleriyle her ferdin manevî alanda nasıl bir tutum içinde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Dinimize göre bir kimsenin iyi bir müslüman olabilmesi için dilini yerine göre tutmasını bilmesi ve müsamaha sahibi olması gereklidir. Çok kez dilden çıkan kötülükler, daha büyük olayların sebebi olur. İşte bu gibi olayları önlemek ve mü'minleri müsamahakâr kılmak için bakınız Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyuruyor: "Çok yemin eden, kötülüğe düşkün, ayıp arayan, koğuculuk yapan, hayra engel olan, onun bunun hakkına saldıran, günaha dadanan, gönül kıran, hem de soysuz olan kimseleri sakın tanıma".[1] "Ey iman edenler, zandan ve şüpheden sakının. Bunların bazısı günahtır. Gözetleme merakına kapılmayın. Birbirinizi arkadan çekiştirmeyin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemek ister? Bundan tiksinirsiniz tabiî".[2] "Ey iman edenler birbirinizi alaya almayınız, alaya aldıklarınız sizden daha hayırlı olabilir. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Alay ettikleri, kendilerinden daha hayırlı olabilir. Birbirinizi ayıplamayın. Birbirinize kötü lâkap takmayın".[3]

---

(1) Kalem, âyet: 10-14.

(2) Hucurat, âyet: 12.

(3) Hucurat, âyet: 11.

Bütün bu sözler Kur'ân'ın buyruklarıdır. Ayrıca Peygamberimiz de yalancılığın, iftiranın ve söğüp saymanın kötülüğü hakkında bir çok öğütler vermiştir. İyi niyetli ve müsamahakâr olmanın yollarını göstermiştir.

İyi bir müslümanın yalnız dilini tutması yetmez. Gerçek müslüman kibirden de sakınmalıdır. Başkalarına kötü gözle bakmamalıdır. Nitekim Hz. Muhammed'in (S.A.) bu konuda şu hadîsleri vardır: "Kalbinde hardal tanesi kadar kibir olan kimse Cennet'e girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar iman olan Cehennem'e girmez".[4] "Cimrinin, kibir sahibi zorbanın ve kötü alışkanlıkları olan kişinin Cennet'te yeri yoktur". Bir gün Peygamberimiz'e "ey Allah'ın elçisi filân kimse çok kibirleniyor" demişler. Hz. Muhammed (S.A.) de "ondan sonra ölüm yok mudur?" diye kibri yermiştir.

İyi bir müslüman olmak için kibri yenmek de yetmez. Gerçek müslümanın kıskançlıktan da sakınması gerekir. Bunun içindir ki Peygamberimiz bizler için şu hadîsleri söylemiştir: "Kıskançlık ateşin odunları yediği gibi iyilikleri yer".[5] "Asıl zenginlik malın çokluğu değil, kalp zenginliğidir".[6] "Birbirinizi kıskanmayınız. Birbirinize küsmeyiniz, kin beslemeyiniz ve sırt çevirmeyiniz. Allah'ın kardeş kardeş geçinen kulları olunuz".[7] Peygamberimiz'in bu sözleri, her müslümanın kendinden başkalarının başarılarını ve üstünlüklerini iyi niyetle karşılamasını gerektirmektedir.

İslâmiyet'te affetmeyi ve öfkeyi yenmeyi de bilmek lâzımdır. İnsan bu hususlarda da iyi niyet sahibi olmalıdır. Yüce Allah Kur'ân'da "af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir"[8] diye buyururken affetmenin değerini belirtmiştir. Bu hususta Allah'ın Kitabı'ndan şu âyetleri verebiliriz: "Bollukta ve darlıkta hayırda bulunmak için maddî yardım yapanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenler iyi amel sahipleridir. Allah iyilik edenleri sever".[9] "Sabreden ve suç bağışlayan kimseye ne

---

(4) Sahih-i Buharî, İsmail Buharî; Cüz: 9, s. 115, Bulak - Mısır 1312.
(5) Seçme Hadisler, 2. Kitap, s. 38.
(6) Berki, anılan eser, s. 163.
(7) Seçme Hadisler, 2. Kitap, s. 44.
(8) A'raf, âyet: 199.
(9) Âl-i İmrân, âyet: 134.

mutlu! Zira sabır ve af işlerin en ciddî olanıdır". Peygamberimiz de bu konuda "kim öfkesini yenerse, Allah onun ayıbını örter" diye buyurmuştur.

İslâmiyet'te baskı ve zorbalık yolunu seçmek de yanlıştır. Nitekim Hz. Muhammed (S.A.) münafık olduğu söylenen Abdullah b. Übey'e dokunmamıştır. En olgun ve en son din olan İslâmiyet'in diğer din mensuplarına gösterdiği müsamahayı başka bir dinde bulmak imkânsızdır. Bu hususu belirtmek üzere Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Dinde zorlama yoktur".[10] İşte bunun içindir ki Türklerin ataları, müslüman olmayan vatandaşların vicdan özgürlüğüne saygı göstermişlerdir. "Sen ancak hatırlatıcısın. Onlara baskı yapıcı değilsin"[11] âyeti de İslâmiyet'in müsamahasını gösteren başka bir delildir.

İslâm dininde Allah'ı bir, Hz. Muhammed'i (S.A.) son Peygamber kabul eden herkesi mü'min saymak gereklidir. Dinimize göre fırka fırka olmak, birlik ve bütünlüğü bozmak yasaklanmıştır. Herkes birbirine yardımcı olmalıdır. Toplumun ahlâk kurallarına, dostluk bağlarına ve vatandaşlık görevlerine önem vermelidir. Toplumun dayanışma içinde bulunmasını sağlamak üzere Peygamberimizin söylediği bir çok hadîsler vardır. İşte bunlardan bazı örnekler: "Sizden biriniz, kendisi için arzu ettiğini mü'min kardeşi için de arzu etmedikçe iman etmiş olamaz".[12] "Müslüman, elinden ve dilinden müslümanların emin olduğu kimsedir".[13] "Mü'minler, birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve yekdiğerini korumakta bir vücut gibidir. Vücudun her hangi bir organı rahatsız olursa, öteki organları da bu yüzden humma ve uykusuzluğa tutulurlar".[14]

Görülüyor ki İslâmiyet'in asıl amacı insanları ahlâk yönünden olgunlaştırmak ve onları mutlu kılmaktır. İnsanların birbirlerini sevmelerini ve saymalarını sağlamaktır. Müsamahakâr bir müslüman yanlış bir fiil gördüğü zaman zorbalık yolunu tutmaz. Aksine Allah'ın emirlerine uygun olarak güzel

(10) Bakara, âyet: 256.
(11) Gaşiye, âyet: 21-22.
(12) Berki, anılan eser, s. 197.
(13) Berki, anılan eser, s. 88.
(14) Berki, anılan eser, s. 181.

öğütlerle hataları düzeltmeğe çalışır. İyi bir müslüman kin gütmez. Fitne çıkarmaz. Gereksiz kızmaz. Huzurlu bir müslüman başkalarının da huzurlu olmasını diler. Büyüklere saygı, küçüklere sevgi müslümanın özelliğidir. Yurtta barış, ailede huzur, kalpte zenginlik her müslümanın dileğidir. Böyle olmayanlar iyi mü'min sayılmazlar. Çünkü Kur'ân'da "ey iman edenler, hepiniz barış ve selâmete giriniz"[15] emri vardır. Yine Kur'ân'da "barış hayırlıdır"[16] diye buyurulmuştur. Bunlardan başka "birbirinizden ayrılıp fırka fırka olmayın"[17] âyeti de çok derin anlamlar taşımaktadır.

Bizim Peygamberimiz de ayırıcı değil, birleştirici idi. Yıkıcı değil, yapıcı idi. Dar düşünceli değil, kavrayışlı idi. Yerine göre affetmesini severdi. Hataları yumuşaklıkla düzeltmesini bilirdi. Herkesin kavrayış derecesine göre anlayış gösterirdi.

O halde hepimiz birlik ve dirlikten yana olmalıyız. Hepimiz iyi vatandaşlar olarak birbirimizi düşünmeliyiz. Yine hepimiz milletimizin mutluluğu için çalışmalıyız.

---

(15) Bakara, âyet: 208.
(16) Nisâ, âyet: 128.
(17) Âl-i İmrân, âyet: 103.

VATAN VE MİLLET SEVGİSİ

İnsan kendi ailesinden ve evinden uzun süre için ayrılıp yolculuğa gittiği zaman yakınlarını ve yuvasını özler. İnsanoğlu doğup büyüdüğü yeri unutmaz. Çocukluk hatıralarının geçtiği memleketini sever. Bu sevginin değeri ayrılıkla daha iyi anlaşılır. İşte bunun gibi vatanından çalışmak için başka ülkelere gidenler de bütün Türkiye'yi ve Türk milletini özler. İnsan, böylece vatanın değerini daha iyi anlar. Yurda bağlanmanın ve onu korumanın bir görev olduğunun unutulmaz bilincine varır. Yüce Allah'ın, güneşi, denizleri, yaylaları, ovaları ve daha bir çok güzellikleri bol bol ihsan ettiği Türkiyemiz nasıl sevilmez. Burada tarihî ve dinî bağlarla birbirine bağlı bir millet oturur. Burada gereğinde düşmana karşı en güç şartlar içinde omuz omuza savaşmış bir ulus vardır. Burada İslâmiyet'in bayraktarlığını yapmış ve bir zamanlar Batı'ya medeniyet ışığı tutmuş bir milletin torunları yaşar.

Atalarımızın kanı ile yoğurulmuş bu vatanı elbette seveceğiz ve elbette ki gerekirse onun uğrunda seve seve öleceğiz. Nitekim vatan ve millet savunması için Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de döğüşün".[1] Sevgili Peygamberimiz de bu konuda şöyle söylemiştir: "Siz düşmanla karşılaşmayı dilemeyiniz; karşılaştığınız zaman da sabır ve gücünüzle karşı koyunuz".[2]

Vatan sevgisinin ve savunmasının İslâmiyet'te sevabı pek büyüktür. Hatta vatanı beklemenin ve ona hizmet etmenin sevabı nafile ibâdetlerden daha üstün sayılmıştır. Bakınız sevgili Peygamberimiz (S.A.) bu konuda bize şöyle söyleyerek ışık tutmuştur: "Bir gün ve bir gece sınırda nöbet tutmak, gündüzleri

(1) Bakara, âyet: 190.

(2) El-Med'u, anılan eser, C. 6, s. 388.

oruç tutmaktan ve geceleri ibâdet etmekten daha hayırlıdır. Böyle nöbet tutan bir kimse görev başında ölürse yapmakta olduğu amelin sevabı ve rızkı devam eder. Kabir fitnesinden kurtulur".[3]

Atalarımız bu vatanı bize emanet etmiştir. O halde bu vatan için çalışmak, onun imarı için yorulmak ve kalkınması için emek harcamak millî ve dinî bir görevimizdir. Bu konuda Peygamberimiz'in (S.A.) şu hadîsi dikkati çekicidir: "Hepiniz size verilen görevlerin ve emanetlerin bekçisisiniz. Onları iyi yapmaktan ve korumaktan sorumlusunuz".[4]

Şu hususu da belirtmek gerekir: Vatana hizmet yalnız onun sınırları içinde çalışmakla olmaz. Yurdunu ve yuvasını bırakıp uzak ülkelere çalışmak için gidenler de vatana hizmet etmektedirler. Yurda döviz kazandıran, yüce milletimizi dışarda çalışkanlığı ile temsil eden ve orada Türk'ün ne kadar ahlâklı insan olduğunu gösteren her vatandaş vatana hizmet yolundadır.

Tembellik dinimizde mü'minin yüz karası olarak gösterilmiştir. İnsan tembellik sebebiyle başkalarına muhtaç olmamalıdır. Nerede olursa olsun, çalışmak ve alın teriyle para kazanmak hem vatana, hem de dine hizmettir. İşte bunun içindir ki sevgili Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: "Allah insanlara muhtaç olmamak için güç ve sıkıntılı işler yapanı sever".[5] "Günâhlardan bazılarını ancak geçim yolunda çalışma örter".[6]

İyi bir mü'min yalnız vatanını değil, milletini de sevmelidir. Sevgi güç verir, huzur verir ve nihayet mutluluk verir. Ayrılık gayrılık sinirleri bozar, dayanışmayı yıkar ve milletin arasına nifak sokar. Bu sebeple yurttaşlar birbirlerini sevmelidirler. Hem mü'minlerin birbirlerini sevmeleri dinimiz açısından da büyük sevaptır. Şu hadîsleri okuduğumuz zaman bu gerçek daha iyi ortaya çıkmaktadır: "Benim rızam uğrunda sevişenler için, peygamberlerin ve şehitlerin bile imrenecekleri nurdan

(3) El-Med'u, anılan eser, c. 3, s. 379.
(4) El-Med'u, anılan eser, c. 5, s. 38.
(5) İbrahim Agâh Çubukçu, Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi İle İlgili Makaleler, s. 111, Ankara 1967.
(6) İbrahim Agâh Çubukçu, aynı eser, s. 111.

minberler vardır".[7] "Bir kimse din kardeşini severse, sevdiğini, o kimseye haber versin".[8] "Müslüman, müslümanın kardeşidir. İnsan kardeşine hiyanet etmez. Onu yalanlamaz ve utandırmaz. Her müslümana öteki müslümanın ırzı, malı ve kanı haramdır. İşte Allah yolunda çalışmak böyle olur. Bir kimseye kötülük olarak müslüman kardeşine fena niyetle bakması yeter".[9]

Haksızlık etmek, onu bunu çekiştirmek, müslümanların aralarını açmak dinimizde yasaktır. Böyle davranmak millî birlik ve beraberliği de yaralar. Ayrıca dinî açıdan günah kazanılmasına sebep olur. Nitekim bu konuda Hz. Muhammed (S.A.) şu ibretli sözleri söylemiştir: "Erkek olsun, kadın olsun, mü'minleri yapmadıkları bir günahla incitenler, büyük bir iftira ve apaçık bir günahı yüklenmiş olurlar". "Haksızlık etmekten sakınınız. Çünkü haksızlık kıyamet gününde karanlıktır".

Görülüyor ki bir kimsenin kendi milletini sevmesi ve herkes hakkında iyilik düşünmesi dinî olduğu kadar ahlâkî bir görevdir. Yüce Allah "kim küçük bir iyilik yapsa onun karşılığını görür"[10] diye buyurarak bizleri iyilikseverliğe teşvik etmiştir. Felâket anlarında tam bir dayanışma ile birleşen ve barış zamanlarında elele tam bir anlayışla çalışan milletler daima başarıya ulaşmışlardır. Bizim târih birliğimiz, kültür birliğimiz ve ülkü birliğimiz millet olarak ne kadar sağlam bir yapıya sahip bulunduğumuzu gösterir. İnanan insanların ortak dinî duyguları da bir milletin gücüne güçler katar. Aynı zamanda o milletin fertlerinin birbirlerini sevmelerini kolaylaştırır. Yüce Allah "mü'minler kardeştirler, kardeşlerinizin arasını bulunuz"[11] diye buyururken bu gerçeğe işaret buyurmuştur.

Hasılı bütün insanlarla iyi geçinme yollarını aramak ve kendi milletine yürekten bağlı olmak her Türk yurttaşının asaletini gösterir. Birlikte, sevgide ve barışta güç vardır. Nitekim Yüce Allah "barış hayırdır"[12] diye buyurmuştur. O halde her yurttaşımızın milletini yürekten sevmesi ve barış içinde yaşamağa çalışması hem millî, hem de dinî bir görevdir.

---

(7) İbrahim Agâh Çubukçu, aynı eser, s. 75.
(8) Berki, anılan eser, s. 19.
(9) Seçme Hadisler, 2. Kitap, s. 44.
(10) Zilzal, âyet: 7.
(11) Hucurat, âyet: 13.
(12) Nisâ, âyet: 128.

İSLÂM'DA ŞEFKAT VE ACIMA DUYGUSU

Acıma duygusu insana ait özelliklerdendir. İnsanın insana acıması, şefkat göstermesi ve yardım etmesi ne güzel davranıştır. İnsan tek başına yetişip yaşayamaz. Toplumsal bir varlıktır. Bir ana çocuğunu şefkat dolu kucağında özenle büyütmeğe ve yetiştirmeğe çalışır. Bir doktor hastaları iyileştirmek ve sağlığa kavuşturmak için koşar. Bir çiftçi toprağını eker. Çıkan mahsüle bakar. Nihayet tahıl elde eder. Bütün bunları geçimini sağlamak ve topluma faydalı olmak için yapar. Hasılı toplum içinde bir iş tutan herkes, bir açıdan başkalarına yardım ediyor demektir. İnsan insana muhtaç olduğuna göre herkesin başkalarının haklarına saygılı olması, ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşması ve başkalarına şefkatli davranması toplumun mutluluğunu arttırır.

Bazı kişiler katı yürekli olurlar. Etrafındaki dostlarını ve komşularını kırarlar. Hatta kendi aileleri içinde geçimsizlik çıkarırlar. Hastaya acımazlar, düşküne yardım yapmazlar, istediklerine kötülük etmekten sakınmazlar. Böyle olanlar ne bu dünyada, ne de Âhiret'te huzur bulamazlar. Nitekim Yüce Allah bu gibi insanlar hakkında Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: "Zalimler için samimî dost ve sözü dinlenir şefaatçi yoktur".[1] "Zulmedenler için dost ve yardımcı bulunmaz".[2]

Sevgili Peygamberimiz daima zulmün ve haksızlığın karşısına çıkmıştır. Nitekim kendisine karşı katı yürekli, sert ve haksız davrananlarla mücadele etmekten yılmamıştır. Bizlere de şu kıymetli sözleri bırakmıştır: "Haksızlık etmekten sakınınız, çünkü haksızlık kıyamet gününde karanlıktır".[3]

---

(1) Gafir, âyet: 18.
(2) Bakara, âyet: 270.
(3) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 252.

Gerçek müslüman, ince ruhlu, ahlâklı ve güvenilir kişidir. Böyle bir insan kimseyi incitmek istemez. Kavga çıkarmasını sevmez. Başkalarına kötülük etmeyi de düşünmez. Nitekim Peygamberimiz iyi müslümanlar hakkında şöyle söylemiştir: "Müslüman, eline ve diline müslümanların güvendiği kimsedir".[4]

Bir milletin her ferdinin güvenilir, çalışkan ve yardımsever olduğunu düşünelim. Elbette ki o milletin kalkınması, dayanışması ve mutluluğu daha güçlü olur. Ama bir milletin fertleri kendi yurttaşlarını sevmezse, onlara gereğince acımazsa ve yardım etmezse neticede bunun zararı herkese dokunur. Bu konuda Peygamberimiz şu hadîsiyle bize ışık tutmuştur: "İman edenler, birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücut gibidir. Vücudun bir organı hasta olursa, öteki organları da bu yüzden hastalık ve huzursuzluğa tutulur".[5]

İyi bir mü'min her şeyden önce kendi çocuklarına ve ailesine şefkatli davranmalıdır. İnsan sertlikle yaptıramadığı şeyleri, çok kez yumuşaklık ve tatlı sözlerle yaptırabilir. Nitekim atalarımız "tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır" demişlerdir. Çocukların bir kusurunu görünce onları döğenlere veya alçaltıcı sözlerle azarlayanlara rastlanır. Bu davranışlar meseleleri çözmekte huzursuzluğu arttırır. Hem de çocuğun ruhsal yapısında çöküntüler yapabilir. Bu davranışlar yerine ikna yolunu seçmek daha iyi sonuç verebilir. Adamın biri Peygamberimiz'e çocuklarını hiç öpmediğini söylemiş. Peygamberimiz de "merhamet etmeyene merhamet olunmaz"[6] karşılığını vermiş. Ayrıca sevgili Peygamberimiz bu konuda şu hadîsleri söylemiş: "Çocuklarınıza iyi muamelede bulununuz".[7] "Allah, çocuğunun iyi yetişmesine yardım eden babaya yardım eder".[8]

Dinimizde kadınlara karşı da şefkatli ve merhametli davranılması salık verilmiştir. Bakınız bu konuda Peygamberimiz neler buyurmuştur: "Mü'minlerin imanca en olgunu, ahlâken

---

(4) Berki, anılan eser, s. 88.
(5) Berki, anılan eser, s. 181.
(6) Berki, anılan eser, s. 141.
(7) Seçme Hadîsler, 3. Kitap, s. 30.
(8) İbrahim Agâh Çubukçu, Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi İle İlgili Makaleler, s. 85.

en iyi olanlarıdır ve mü'minlerin hayırlı olanları da **kadınlara** karşı hayır işleyenlerdir".[9]

Ana ve babaya karşı merhametli ve saygılı davranmak da dinimizde çok sevaptır. Sahabeden biri Hz. Peygamber'e en üstün iyilik nedir diye sormuş. O da "ana ve babana olan iyiliktir"[10] cevabını vermiş.

Şüphesiz ki yetimlere, düşkünlere ve yoksullara acımanın ve yardım etmenin de büyük sevapları vardır. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: "Mü'minlere kanatlarını ger, alçak gönüllü ve şefkatli ol".[11] Şu kadar var ki toplumumuzda şefkat ve acımayı kötüye kullanan dilenciler de çoktur. Özürsüz dilenciliği sanat haline getirenler vardır. Bu konuda da sevgili Peygamberimizin bize ışık tutan şu hadîsleri dikkati çekicidir: "Kapı kapı dolaşıp bir iki lokma yiyecek ile savılan kimse, sadaka verilecek kişi değildir. Gerçekten yoksul kişi dilenmeyen, namuslu ve ince ruhlu kimsedir".[12] "Urganınızı alıp dağdan sırtınızda odun getirerek geçiminizi sağlamanız, dilencilik yapmanızdan daha hayırlıdır".[13]

Mü'minler yalnız insanlara değil, faydalı hayvanlara da acımalıdırlar. Hayvanlara sıkıntı vermekten hoşlanan insanlara sık sık rastlanır. Kimi insanlar kuşların yuvasını bozarlar. Civcivleri kimsesiz bırakırlar. Kimi insanlar da komşusuna kızıp tarlasına giren hayvanın çeşitli organlarını keserler. Hatta bazı kimseler bu yüzden aç, susuz hayvanları günlerce, hapsederler. Bazı kişiler de arzularına uymayan zavallı hayvanları kıyasıya döğerler. Horozu horozla çarpıştıran, deveyi deveyle güreştiren ve boğaları işkence ile öldüren insanlara da rastlanır. Bütün bu davranışların dinimizde yeri yoktur. Sevgili Peygamberimiz aç, susuz bir kediyi ölüme terk eden bir kadının Cehennem'e gittiğini haber vermiş. Peygamberimiz zamanında mü'minlerden bazıları bir karınca yuvasını yakmışlar. Tanrı'nın Elçisi bunu görünce üzülmüş ve şöyle söylemiş: "Ateşle ancak Yüce Allah azap verir".[14]

---

(9) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 2, s. 53.
(10) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1; s. 347.
(11) Hıcr, âyet: 88.
(12) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 565.
(13) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 568.
(14) Seçme Hadisler, 4. Kitap, s. 27.

Faydalı hayvanlara iyi davranılmasının sevabı hakkında geçen şu olay da bize ders verici niteliktedir: Peygamberimiz zamanında adamın biri çok susamış. Rastladığı bir kuyuya inerek susuzluğunu gidermiş. Kuyudan çıkınca bir köpeğin susuzluktan orayı burayı yaladığını görmüş. Çok zahmetli olmasına rağmen kuyuya tekrar inmiş. Ayakkabısına su doldurup ağzında taşıyarak kuyudan çıkmış ve köpeğe su vermiş. Peygamberimiz de adamın bu hareketinin Yüce Tanrı'yı memnun ettiğini ve onun günahlarının bağışlandığını haber vermiş.

Demek oluyor ki dinimizde şefkat ve acımanın değeri çok büyüktür. İyi bir müslüman insanlara karşı şefkatli, merhametli ve duygulu olmalıdır. Ayrıca faydalı hayvanları da korumağa çalışmalıdır.

KADERCİLİK ANLAYIŞI VE ZARARLARI

Dinimizde kaza ve kader önemli bir konudur. Geçmişte İslâm bilginleri bu konuda üzerinde yeterince durmuşlardır. Zamanla kader hakkında çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Mutezile'nin görüşünü benimseyenler insanın fiillerinde tamamen özgür olduğunu söylemişlerdir. Cebriyeciler ise insanın yaptığı işlerde hiç bir özgürlüğünün bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre insan iradesi; havada uçan bir tüy parçasının rüzgâra uyuşu gibi Tanrı'nın takdirine bağlıdır. İnsan kendiliğinden hiç bir şey yapamaz. İnsan bir robot gibidir. Tanrı'nın takdir ettiği fiilleri işlemeğe mecburdur.

Cebriyecilerin bu tür kaderciliği Kur'ân'ın ruhuna aykırıdır. Böyle bir kader anlayışı insanları tembelliğe yöneltıcidir. Oysaki Hz. Muhammed (S.A.) "tembellik dünya ve Âhiret'te insanın yüz karasıdır" diye buyurmuştur. Şüphesiz ki günlük işlerinde her şeyi kadere havale ederek tedbir almayanlar yanılırlar.

İşte gerçek böyle olduğu için Sünnet Ehli bilginleri kader konusunda Müslümanları uyarmışlardır. Sünnet Ehli'ne göre fiilleri, küllî iradesiyle Tanrı takdir eder. Kullar da cüzî iradeleriyle bu fiilleri iktisap ederler. Başka bir deyişle Allah insanların nasıl hareket edeceğini bildiği için onların fiillerini önceden Levh-i Mahfuz'a yazmıştır. Kullar da cüzî iradeleriyle bu fiilleri kazanma ve yapma yeteneğine sahip olmuşlardır. Allah hiç bir biçimde kulları belli fiilleri işlemeğe zorlamamıştır. Kötü fiiller işleyenlerden razı olmayacağını bildirmiştir. Allah, olacak her şeyi önceden bildiği için insanın kaderini saptamıştır. Kul da fiilleri kazanma iradesine sahip olduğu için her hareketinden sorumlu tutulmuştur. Nitekim Yüce Allah

insanların sorumluluğu hakkında şöyle buyurmuştur: "Allah yaptığından sorumlu değildir. İnsanlar ise sorumludurlar".[1]

Kur'ân'da kimi fiillerden dolayı ceza veya sevap verileceğinin bildirilmesi boşuna değildir. Ceza veya sevabın var olması insanın yapacağı her şeyden sorumlu olduğunun kanıtıdır. Bu konuya şu âyetler ne güzel ışık tutmaktadır: "Hidayet bulan kendisi için bulur; sapıtan kendisi için sapıtır".[2] "Bir kavim kendi gidişini değiştirmedikçe Allah onların hallerini değiştirmez".[3] "Kim iyi amel işlerse kendisi için işler, kim kötülük ederse kendisi için eder; Tanrı kullarına zulmetmez".[4]

Kur'ân'da bulunan bu buyruklar karşısında her Müslümanın herhangi bir işte aksilik olunca kabahati kadere yüklemesi doğru değildir. Kaderimde ne yazılı ise o olur, diyerek, iradesini olumlu yönde kullanmayanlar yanılırlar. İyi bir müslüman bilimde, teknikte ve çalışmada daima ileri gitmeğe çalışmalıdır. Hz. Muhammed (S.A.) iki günü birbirine eşit olanın aldanacağını bildirmiştir. Ayrıca "Allah san'at ve çalışmasında hünerli olan kimseyi sever"[5] diye buyurmuştur.

Bütün bu buyruklar karşısında çiftçi olan, kadercilik yapmadan ürünü için gerekli tedbirleri almalıdır. Hasta olan, iyileşmesini kaderden beklemeden doktora baş vurmalıdır. Herhangi bir işte çalışan kimse de, bilim ve teknikten faydalanma yollarını aramalıdır.

Yüce Tanrı Müslümanların çalışmasını dilemiştir. Tembelliği, uyuşukluğu, bir lokma bir hırka yeter zihniyetini Allah emretmemiştir. Aksine "İnsan için ancak çalıştığı şey vardır."[6] âyeti ile çalışmayı ve ilerlemeyi emretmiştir. Peygamberimiz de "Allah san'at sahibi mü'mini sever".[7] hadîsiyle bu hususa ışık tutmuştur.

Günümüzde teknik ilerlemiştir. Çiftçilikte yeni olanaklar doğmuştur. Tohumu ektikten sonra yalnızca yağmura güven-

---

(1) Enbiyâ, âyet: 23.
(2) Hud, âyet: 108.
(3) Ra'd, âyet: 11.
(4) Fussilet, âyet: 46.
(5) Süyutî, anılan eser, C. I, s. 356.
(6) Necm, âyet: 39.
(7) Süyutî, anılan eser; C. I, s. 354.

mek yetersizdir. Tanrı insanlara akıl vermiştir. Aklı kullanıp barajlar yapmak, kanallar açmak, sulama tesisleri kurmak insanların yararınadır. Tanrı yağmur verir diyerek tarım ürünlerini kadere bırakmak doğru değildir. Meyvecilikte de durum aynıdır. Çeşitli zararlı yaratıklardan meyveleri korumak gereklidir. Bunun için de ağaçları zamanında bilimin ışığı altında ilâçlamak lâzımdır. Meyve ve ürünlerin iyisini yetiştirmek, dinimiz açısından çok sevaptır. Bakınız Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: "Bir müslüman bir ağaç diker, yahut diğer biçimde tarımla uğraşır-da bundan kuş, insan veya hayvan yerse, sahibi için bu, sadakadır".[8]

Yalnız tarım ve meyvecilikte değil, bütün millî servetlerimizi daha iyi olanaklara kavuşturmak her yurttaşımızın görevidir. Meyve veren ağaçlar kadar öteki ağaçların da insanlara çeşitli faydaları vardır. Bu yüzden ormanlarımızı korumak insanî olduğu kadar dinî görevimizdir. Ormanları kesenler veya pakanlar, dinî sorumluluk yüklenmiş olurlar. Peygamberimiz, meyvesinden ve gölgesinden halkın faydalanacağı kiraz ağacını veya benzerini kesen kimseyi Allah Cehennem'e yollar, derken ağaçların önemini belirtmiştir. Bir gün Hz. Ömer, Zeyd b. Mesleme'yi ağaç dikerken görmüş. Onun bu fiili hoşuna gittiğinden Hz. Ömer şöyle söylemiş: "İsabet ettin, insanlara muhtaç olmazsan dinini daha iyi korur ve onlardan daha keremli olursun".

Bu olay ışığında bizim durumumuzu düşünelim: Her yıl milyonlarca liralık ormanımız yanmaktadır, Bu, ya kasden veya ihmal yüzünden olmaktadır. Her iki halde de bunu yapanlar millî servetimize zarar vermiş olurlar. O halde bir müslümanın, "bir şey olmaz" diyerek sönmeyen sigarayı ormana atması veya ormanda ateş yakması doğru değildir. İyi bir müslüman her şeyi kadere bırakmaz. Gerekli tedbirleri alır.

Bir gün Peygamberimiz'e bir çöl insanı "devemi salıverip Allah'a emanet ettim" demiş. Peygamberimiz de "deveni bağla da sonra Tanrı'ya tevekkül et"[9] diye buyurmuş. Bu olay kaderciliğin zararını ve tedbirin önemini göstermektedir.

---

(8) Berki, anılan eser, s. 175.

(9) Seçme Hadisler, 2. Kitap, s. 58.

Bugün yer altında bir çok servetlerimizin olduğu bilinmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin hızla ilerlediği de bilinmektedir. Bu durum karşısında biz kaderde ne yazılı ise o olur diyerek bu servetlerin daha iyi işletilmesi yollarını aramazsak milletce durumumuz ne olur? Elbette iyi olmaz. Allah, kullanalım diye akıl vermiş, irâde vermiş ve güç vermiştir. O halde hepimiz bilim ve teknikten daha iyi faydalanma yollarını aramalıyız. Bu hem dünyaya, hem de Âhirete ait görevimizdir. Peygamberimiz yeraltı servetlerinin önemini belirtmek için şöyle buyurmuş: "Rızık kapısı göğün en yüksek noktasından yerin derinliklerine kadar açıktır".[10]

Müslümanlar kadercilikten yalnız çalışma alanlarında değil, öteki sosyal görevlerde de sakınmalıdır. Örneğin bir milletin geleceği geniş ölçüde çocukların ve gençlerin iyi yetişmesine bağlıdır. Kimi ana ve baba çocukların yetişmesini kadere bırakmaktadır. Oysaki bir meyve ağacı veya ekilen bir mahsul nasıl bakım isterse, bir çocuk da öyle bakım ve eğitim ister. Çocukların beslenmesi, okuması ve şefkat görmesi önemlidir. Şefkat konusunda Peygamberimiz'den bir örnek verelim: "Peygamberimiz (S.A.) henüz çocuk olan torunu Hz. Hasan'ı öpmüştü. Ashabtan birisi Hz. Muhammed'e (S.A.) "benim 10 çocuğum var; hiç birini öpmem" dedi. Hz. Muhammed (S.A.) de "merhamet etmeyen merhamet bulamaz"[11] diye karşılık verdi.

Peygamberimiz çocukların eğitimi hakkında da şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınıza hoş işlemde bulunun ve onları güzel eğitin".[12] "Hiçbir baba çocuğa güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermiş olamaz".[13]

Sosyal alanda hastaların kadercilik nedeniyle tedbir almadıklarına da sık sık raslanmaktadır. Hattâ kimi zaman bulaşıcı hastalıklardan sakınmayanlar bile vardır. Oysaki Hz. Muhammed (S.A.) cüzzam ve veba gibi bulaşıcı hastalığa yakalananlardan kaçınılmasını öğütlemiştir. Tabiî bu öğüt öteki

---

(10) İbrahim Agâh Çubukçu, Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi İle İlgili Makaleler, s. 111 - 112.

(11) Berki, anılan eser, s. 141.

(12) Seçme Hadisler, 3. Kitap, s. 30.

(13) Berki, anılan eser, s. 176.

bulaşıcı hastalıkları da içine alır. Her müslümanın verem, tifo ve benzeri bulaşıcı hastalıklardan korunma tedbirleri alması gereklidir. Ayrıca bu gibi hastalıklara yakalananlar tıbbî olanaklardan faydalanmalıdır. Kocakarı ilâçlarına baş vurarak hastalığı ilerletmek doğru değildir. Tıp ilmine Ortaçağ'da müslümanlar çok önem vermişler ve ünlü hekimler yetiştirmişlerdir. Şimdi 20. yüzyıldayız. Tıp ilerlemiştir. Her türlü hastalığa yakalananın, bir doktora baş vurması hem insanî, hem de dinî bir görevdir.

İslâm dini akıl ve mantık dinidir. İlerleme, doğruyu bulma ve bilimsel gerçekleri elde etme akıl ile mümkündür. Hz. Muhammed (S.A.) "insanın dini aklıdır. Aklı olmayanın dini de olmaz"[14] diye buyurmuştur. Her müslüman iman, ahlâk ve akıl sayesinde olgunlaşır. Peygamberimiz başka bir hadîsinde de şöyle buyurmuştur: "Her şeyin bir temeli vardır. Mü'minin temeli de aklıdır".[15] O halde mü'min olan, kadercilik yolunu değil, akıl yolunu seçmelidir.

Demek ki her mü'min irâdesini kullanarak çalışma, tedbir alma ve ilerleme yolunda çaba harcamalıdır.

---

(14) Ahmet Naim, anılan eser, s. 56.
(15) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 91.

AKIL VE DUYGULAR

İnsanın bir aklî yönü, bir de duygusal yönü vardır.

İnsan aklı ile düşünür. İyiyi, kötüyü ayırır. Yapılacak fiillerin sonunu kavrar. Akıl sayesinde insan bir delinin yapacağı fiilleri işlemekten kaçınır. Eşyalar arasındaki farkı bilir. Zorunlu bilgilerın değerini takdir eder.

İnsan için bu kadar önemli olan aklın değerini Yüce Allah Kur'ân'da şöyle belirtmiştir: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini takip etmesinde akıl sahipleri için Allah'ın birliği ve gücüne deliller vardır".[1] "Bilenlerle bilmeyenler eşit olurlar mı? Bunları ancak akıl sahipleri düşünebilir".[2] "Allah size böylece delillerini açıklar. Ümit edilir ki dünya hususunda ve Âhiret hakkında iyice düşünürsünüz".[3] "Görmeyenle gören bir olur mu? Hiç düşünüyor musunuz?"[4]

İşte Kur'ân'daki bu gibi âyetleri gereği gibi değerlendiren müslümanlar dinlerini yaymak için akıl ve mantığa önem vermişlerdir. Kur'ân ve hadîslerde hakkında açık emir bulamadıkları hususlarda akıl ve mantıkla hareket etmişlerdir. Müslümanların zaptettikleri ülkeler çoğaldıkça yeni ihtiyaçlar ve yeni meseleler de çoğalmıştır. Bunun sonucu olarak aklî ve teknik ilimlerde derinleşmek gerekmiştir. Özellikle Halife Me'mun zamanında başlayan ilim hareketleri, daha sonra yer yer devam etmiştir. Me'mun zamanında bir çok yunanca ve süryanice eserler arapçaya çevrilmiştir. Yabancı kültürlerle karşılaşan İslâm bilginleri, kendi dinlerini savunmak için naklin yanında akla da çok önem vermişlerdir. Böylece gerek kelâm il-

(1) Âl-i İmrân, âyet: 190.
(2) Zümer, âyet: 9.
(3) Bakara, âyet: 219.
(4) En'am, âyet: 50.

minde ve gerekse İslâm felsefesi alanında bir çok büyük İslâm düşünürleri yetişmiştir. Fakat Müslümanların akıl ve ilimde derinleşmeleri yalnız bu iki alanda kalmamıştır. Tıpta, eczacılıkta, riyaziyede ve astronomide büyük gelişmeler kaydetmişlerdir. Avrupalılar Ortaçağ'da ilim ve teknikte müslümanlardan yararlanmak ihtiyacını duymuşlardır. Bir çok müslüman bilginin eserleri lâtinceye çevirilmiştir. Avrupa'nın uyanmasında bu çevirilerin de etkisi olmuştur. Müslümanlar Endülüs'ü aldıkları zaman, oraya teknik bilgilerini götürmüşlerdir. Ziraatte, meyvecilikte ve madencilikte müslümanların etkisi büyük olmuştur. Kâğıt sanayiinde, bayındırlık işlerinde, şehircilikte, deri imalâtında ve ipek sanayiinde de müslümanların Batıya etkileri görülür. Ne var ki Rönesans'tan sonra Batı âlemi hızla ilerlemeğe başlarken İslâm âlemi tutucu bir düzeyde kalmıştır. Sonuç olarak da Avrupa'nın ilerlemesine ayak uyduramamıştır. Eğer dinimizin akılcı yönüne her zaman gerekli değer verilseydi, elbette sonuç böyle olmazdı. Gerçekte İslâmiyet aklın, ilmin ve tekniğin yanında olmuştur. Peygamberimiz bir çok hadîsleriyle müslümanlara bu hususta yol göstermiştir. İşte bu tür hadîslerden bazı örnekler: "İnsanın dini aklıdır. Aklı olmayanın dini de olmaz".[5] "İnsanlar Âhiret'te akıllarına göre Rab'lerine yakın derecelere yükseltilir".[6] "Bir kimsenin ahlâkının güzelliği aklı olgunlaşmadan önce tamamlanamaz. Aklı tam olanın imanı da tam olur".[7] "Her şeyin bir temeli vardır. Mü'minin temeli de aklıdır".[8]

İşte akla bu kadar değer veren dinimiz, bazı duygusal davranışlardan kaçınmamızı da öğütler. Duygusal hareketlerin bazıları kötüdür, çirkindir. Bazıları ise iyidir, güzeldir.

İnsanın kaçınması gereken duygusal hareketlerden birisi kıskançlıktır. Kıskanç insan en yakın arkadaşının bile başarısını istemez. Hep kendini düşünür. Bu yüzden başkalarının başarısını gördükçe huzursuz olur. Böylece de Peygamberimiz'in şu hadîslerinin ruhuna aykırı hareket etmiş olur: "Kıskançlık ateşin odunları yediği gibi iyilikleri yer".[9] "Asıl zenginlik malın çokluğu değil, kalp zenginliğidir".[10] "Birbirinizi kıskanma-

---

(5) Ahmet Naim, anılan eser, s. 56.
(6) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 91.
(7) İbrahim Agâh Çubukçu, aynı eser, s. 91.
(8) İbrahim Agâh Çubukçu, aynı eser, s. 91.
(9) Seçme Hadîsler, 2. Kitap, s. 36.
(10) Berki, anılan eser, s. 163.

yınız. Birbirinize küsmeyiniz, kin beslemeyiniz ve sırt çevirmeyiniz. Tanrı'nın kardeş kardeş geçinen kulları olunuz".[11]

Kötü olan duygusal fiillerden birisi de öfkeli harekettir. Dilimizde "öfkeyle kalkan, zararla oturur" diye bir atasözü vardır. Bu atasözü İslâmiyet açısından da doğrudur. Nitekim Peygamberimiz şu hadîsleriyle öfkenin kötülüğünü belirtmiştir: "Gerçek pehlivanlık kuvvette değildir. Ancak öfke anında nefsini yenen kimse kuvvetlidir".[12] "Kim öfkesini gücü yettiği halde yenerse, Allah onu yaratıkların başında çağırır".[13]

Kötü olan duygusal hareketler bazan da kin yüzünden meydana gelir. Oysaki Yüce Allah Kur'ân'da "ey iman edenler hepiniz barış ve selâmete giriniz"[14] diye buyurmuştur. Bu konuda "fitne çıkarmak, adam öldürmekten daha zararlıdır"[15] mealindeki âyet de derin anlamlar taşımaktadır.

Beğenilmeyen duygusal hareketlerin bazıları da aklı ihmal edip yalnızca duygulara uymaktan doğar. Meselâ mal hırsı, şöhret hırsı ve şehvet hırsı insanı hak etmediği duygusal hareketlere yöneltebilir.

İnsanın bazı duyguları ise iyi bir doğrultuda olabilir. Meselâ adâlet duygusu zengin olan kimseyi takdir etmek gerekir. Yüce Allah "hiç o hayır getirmeyen kimse, adâletle emreden ve kendisi dosdoğru bir yol üzerinde bulunan kişi ile bir olur mu" diye buyururken adâlet duygusunun değerini belirtmiştir.

Yetimlere, düşkünlere ve hastalara acımak da insanın iyi duygularındandır. Hz. Muhammed (S.A.) "insanlara merhamet etmeyen, merhamet bulmaz"[16] derken şefkatin önemini belirtmiştir. "Sevdiğiniz mallardan dağıtmadıkça hayra kavuşamazsınız"[17] mealindeki âyet de bu konuda çok anlam taşımaktadır.

Ayrıca Allah sevgisiyle duygulanmak, iyi ve güzel fiiller karşısında hoşnut olmak da takdire değer duygulardır.

Demek oluyor ki her müslüman bayağı duygusal hareketlerden kaçınmalı, buna karşılık güzeli, iyiyi ve doğruyu daha çok sevmelidir. Ayrıca her hareketinde aklını kullanmalıdır.

(11) Seçme Hadisler, 2. Kitap, s. 41.
(12) Seçme Hadîsler, 2. Kitap, s. 52.
(13) Seçme Hadîsler, 2. Kitap, s. 56.
(14) Bakara, âyet: 208.
(15) Bakara, âyet: 191.
(16) Berki, anılan eser, s. 141.
(17) Âl-i İmrân, âyet: 92.

İSLÂM'DA EĞİTİM VE OLGUNLUK

İslâm'da eğitimin önemi çok büyüktür. Her çocuk üzerine ailenin, okulun ve toplumun büyük etkileri olur. Eğitimin çocuklar üzerindeki etkilerini gösteren şu hadîs çok tanınmıştır: "Her çocuk müslüman yaratılışı üzerine doğar. Ancak onu ana ve babası yahudi, hıristiyan yahut mecûsî yapar".[1] Bu hadîs, çocuğun yetişmesinde toplumun ve ailenin ne kadar etkili olduğunu doğrulamaktadır. O halde eğitimin üzerine hepimizin dikkatle eğilmesi gereklidir. Yavrularımızın iyi eğitilmesi yollarını aramalıyız. Çocukları en iyi eğiten kurumlar şüphesiz ki okullardır. Bu sebeple her müslümanın, okul yapımına ve çocukların okula yollanmasına önem vermesi gereklidir. Ayrıca okul yöneticileriyle elele vererek çocukların problemleri ile ilgilenmeleri önemli bir görevdir. Yetişkin kimselerin, çocukların yanında okulu, okumayı ve öğretim kadrosunu küçültücü sözler söylemeleri doğru değildir. Öğretim kadrosuna mensup olanların da çocuklara iyi bir örnek olmaya çalışmaları tabiî görevleridir. Yetişkin kimseler, okulu, öğretim kadrosunu ve okumayı çocukların yanında kötülerse, bunu duyan öğrenciler okula ve okumaya karşı olan sevgilerini yitirebilirler. Bu sebeple bazı öğrencilerde okuldan kaçma fiilleri veya okulda uygunsuz hareketler başlayabilir. Bunları önlemek için çocuklara okulu ve okumayı sevdirmeye çalışmamız gereklidir. Dinimiz açısından da okumanın ve ilmin değeri çok büyüktür. Peygamberimiz'e ilk inen âyetin "oku" diye başlaması çok mânâ taşımaktadır. Kur'ân'da "bilenlerle bilmiyenler hiç eşit olurlar mı"[2] âyeti de ilmin ve okumanın değerini ayrıca müslümanlara bildirmiştir. Bu konuda Hz. Muhammed'in (S.A.) şu sözleri de her müslümanın ilme ve okumaya değer vermesini salık ver-

(1) Süyutî, anılan eser, C. 2, s. 329.
(2) Zümer, âyet: 9.

mektedir. "Kim ilim yoluna girer ve ilim isterse, Allah onu Cennet'in yoluna gönderir".[3] "Erkenden gidip ilimden bir bölüm öğrenmen, yüz rek'ât namaz kılmadan daha hayırlıdır".[4] "İlmin fazileti, ibâdetin faziletinden daha üstündür".[5]

Burada bir mesele üzerinde durmak gereklidir. Bazı yurttaşlarımızın kız çocuklarını okula göndermek istemedikleri bilinmektedir. Böyle davranmak dinimiz açısından asla doğru değildir. Çünkü Peygamberimiz bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: "İlim kadın ve erkek bütün müslümanlar için farzdır".[6] İslâm'da kız çocuklarını küçük görmek veya onları bazı sosyal haklarından mahrum bırakmak doğru değildir. İslâmiyet'ten önce Arapların kız çocuklarını küçümsedikleri, hattâ bazı babaların onları diri diri gömdükleri tarihlerde yazılıdır. Fakat İslâmiyet bu tür davranışların karşısına çıkmıştır. Bu konuda Hz. Muhammed'in (S.A.) şu hadîsi derin anlamlar taşımaktadır: "Kız çocuğuna sahip olan kimse, onu canlı canlı gömmez, ona hakaret etmez ve erkek çocuğunu ona tercih etmezse, Yüce Allah o kimseyi Cennet'e kor".[7] Bu konuda başka hadîsler de vardır. Peygamberimiz özellikle ana hakkı, kız kardeşlerin bakımı ve kız çocukların eğitimi üzerinde çok durmuştur. Böylece cahiliyye çağının kötü ve yanlış zihniyetini yıkmak istemiştir. Esasen dinimize göre bütün çocukların iyi eğitilmesi gereklidir. İşte bu konuda bazı hadîsler: "Çocuklarınıza hoş muamelede bulunun ve onları güzel eğitin".[8] "Hiç bir baba, çocuğa güzel eğitimden daha üstün bir hediye vermiş olamaz".[9] "Babanın çocuğunu iyi eğitmesi ve ona güzel bir isim vermesi görevidir".[10] "Çocuklarınıza hediye verirken onlar arasında eşitliği gözetiniz".[11]

Bütün bu dinî buyrukların amacı yarının gençlerini daha bilgili, daha ölçülü ve daha çalışkan yetiştirmektir. Çocukları

(3) Ali Mansur, El-Tac, c. 1, s. 57, Mısır.
(4) İbrahim Agâh Çubukçu, Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi İle İlgili Makaleler, s. 87.
(5) Ali Mansur, anılan eser, c. 1, s. 59.
(6) El-Med'u, anılan eser, c. 4, s. 268.
(7) Seçme Hadîsler, 3. Kitap, s. 31.
(8) Seçme Hadîsler, 3. Kitap, s. 30.
(9) Seçme Hadîsler, 3. Kitap, s. 30.
(10) El-Med'u, anılan eser, c. 3, s. 394.
(11) Berki, anılan eser, s. 48.

iyi eğitilen toplumun geleceği daha mutlu olur. Böyle bir toplumda insanlar birbirlerinin hakkına tecavüz etmezler. Küçükler büyüklere saygı duyarlar. Büyükler de küçüklerden sevgilerini esirgemezler. Kısacası eğitim sayesinde insanlar daha olgun hale gelirler. Toplum içinde olgun davranmak isteyen insanın dikkat edeceği bir çok hususlar vardır:

Olgun insan her şeyden önce görevini güzel bir biçimde yapan kimsedir. Böyle bir kimse karşılaştığı her meselede adâletli davranır. Adâlet ahlâkın temel ilkelerinden biridir. Bu nedenle Kur'ân'da bir çok kez adâletin değeri belirtilmiştir. Haklıyı haksızı ayırırken, alışveriş yaparken, bir mal paylaşırken, daima adâletli davranmak dinimizin gereklerindendir". Allah size emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder"[12] âyeti bu konudaki dinî buyruklardan bir tanesidir.

Olgun insan yalnız adâletli değil, aynı zamanda doğru sözlü de olmalıdır. Dinimizde yalancılığın yeri yoktur. İyi ğitilen bir müslüman yalan söylemez. Yalan yere tanıklık etmez. Verdiği sözde durur. Verdiği sözleri bozanlar, yalan yeminlerle başkalarını aldatanlar ve menfaat için dilini kötüye kullananlar iyi bir yurttaş olamazlar. Ayrıca iyi ve olgun bir müslüman da olamazlar. Bu gibi kimseler yalanları yüzünden ağır günahlar yüklenirler. Bakınız sevgili Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: "Müslüman, diline ve eline müslümanların güvendiği kimsedir. Mü'min de insanların can ve mallarını emniyet ettiği kişidir".[13] "Dilinizi müslümanlar aleyhinde konuşmaktan koruyunuz".[14] "Münafıkın belirtisi şunlardır: Söylediği zaman yalan söyler, söz verince verdiği sözü yerine getirmez, kendisine bir şey emanet edildiği zaman bunu kötüye kullanır".[15]

Olgun insan yalan soylemekten kaçındığı kadar kin gütmekten de kaçınmalıdır. Kin beslemek yüzünden nice aileler mutsuz olur. Kin beslemek yüzünden kardeş kardeşe ve akraba akrabaya düşman olur. Kin yüzünden birbirlerini öldüren yurttaşlar da vardır. Oysaki kin gütmek ve haksız yere bir cana

---

(12) Nisâ, âyet, 58.

(13) Berki, anılan eser, s. 89.

(14) Berki, anılan eser, s. 37.

(15) Berki, anılan eser, s. 4.

kıymak dinimizde kesin biçimde yasaklanmıştır. Peygamberimiz bir hadîsinde "Allah'ın en çok sevmediği kişi, kini ziyade olan kimsedir"[16] diye buyurmuştur. Şu hadîsde ise ölçülü olmak salık verilmiştir: "Buğzettiğiniz kimseye, buğzda ileri gitme, ihtiyatlı ol, bir gün o senin dostun olabilir".[17]

Olgun bir kimse kıskançlıktan da sakınmağa çalışır. Nice insanlar vardır ki akrabasının, komşusunun veya yakın arkadaşının başarısını kıskanır. Bazı kimseler yalnız kendilerini düşünürler. Başkalarının ileri gittiğini istemezler. Herkesi kıskanırlar. Oysaki Hz. Muhammed (S.A.) "kıskançlık, ateşin odunları yediği gibi, iyilikleri yer"[18] diye buyurmuştur. Yüce Peygamber de bu konuda şöyle buyurmuştur: "Birbirinizi kıskanmayınız. Birbirinize küsmeyiniz, kin beslemeyiniz ve sırt çevirmeyiniz. Allah'ın kardeş kardeş geçinen kulları olunuz".[19]

İyi eğitilmiş bir müslüman, dedikodudan ve başkalarının arasını açmaktan da sakınır. Dedikoduyu alışkanlık haline getirenler, hakkında konuştukları kimsenin kişiliğine tecavüz etmiş sayılırlar. Bu yüzden de günah kazanırlar. Tabiî iyi niyetle söylenmiş kırıcı olmayan sözler, dedikodunun dışındadır. İnsan dedikodudan sakınmak için gördüğü ve duyduğu her şeyi başkalarına taşımamalıdır. Çünkü lâf taşımak yüzünden birçok dostların araları açılır. Gücenmeler ve küsmeler çoğalır. Hatta bu fiiller bazan kine de dönüşebilir. Bu konuda sevgili Peygamberimizin şu hadîsi hepimize ibret vericidir: "Allah katında en sevgiliniz, ahlâkı güzel olup halk ile iyi geçinenler ve kendisiyle iyi geçinilen yumuşak huylu kimselerdir. Allah yanında en çok beğenilmeyen kimseler ise insanlara lâf götürüp getirmekle uğraşanlar, onların kusurlarını arayanlar ve din kardeşlerinin aralarına ayrılık sokanlardır".[20]

İslâmiyet'te insanların aralarını bozmak değil, onları barıştırmak ve birleştirmek emredilmiştir. Hatta bu yolda çaba harcamak bazı nafile ibadetlerden de üstün tutulmuştur. Şu

(16) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 70.
(17) Berki, anılan eser, s. 7.
(18) Seçme Hadisler, 2. Kitap, s. 36.
(19) Seçme Hadisler, 2. Kitap, s. 41.
(20) Berki, anılan eser, s. 14.

hadis bu konuda bize ışık tutmaktadır: "Dikkat ediniz, size oruç, namaz ve sadakanın derecesinden daha üstün bir fiili bildiriyorum: Bu fiil mü'minlerin arasını bulmak ve barıştırmaktır".[21]

Bütün bu dinî emirler gösteriyor ki İslâmiyet'in amacı insanları daha iyi eğitmek, daha çok olgunlaştırmak ve onları birbirlerine daha çok yaklaştırmaktır İnsanlar, birbirlerini sevdikçe, yurttaşlarını düşündükçe ve başkalarının iyiliği için çalıştıkça manevî açıdan yükselirler. Bizim dinimiz medeniyeti, eğitimi ve olgunlaşmayı emretmektedir.

O halde her müslüman, çocuklarını daha iyi eğitmeğe çalışmalı ve kendisi de toplum içinde daha olgun davranışlarda bulunmalıdır.

(21) Berki, anılan eser, s. 56.

MÜSLÜMANLIK VE ACIMA DUYGUSU

İnsan toplum hayatı yaşıyan bir varlıktır. İnsanın insana daima ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç sonucunda meydana gelen ilişkilerde insanın bazı davranışları ve duyguları olur. Bu davranış ve duyguların kimileri kötü ve zararlıdır. Kimileri ise iyidir ve faydalıdır. Kızmak ,öfkelenmek, kin gütmek ve zulmetmek zararlı davranışlardandır. Sevmek, yardım etmek, bağışlamak ve acımak ise iyi duyguların doğurduğu davranışlardandır. Bir arada yaşıyan insanların birbirleriyle anlaşarak yaşantılarını sürdürmeleri ne güzel şeydir. Bir arada yaşıyan insanların birbirlerine yardım etmeleri de ne hoş davranıştır. Yine bir arada yaşıyan bireylerin bağışlayıcı ve hoşgörü sahibi olmaları ne kadar övgüye değer. Bu karşılıklı anlayış her şeyden önce aile içinde olmalıdır. Babalar çocuklarını daha mutlu kılmak için çalışır, uğraşır ve yorulur. Analar küçüklüğündenberi besleyip büyütmeğe çalıştığı yavruları için hem yorulur, hem de şefkat dolu kucağını açar. Bu sebeple de dinimizde ana ve babaya saygı üzerinde çok durulmuştur. Ana ve babaya saygı ailede mutluluğun ilk anahtarıdır. Sevgili Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: "Ana ve babaya iyilik, namazdan, sadakadan, oruçtan, hacdan ve Allah yolunda cihaddan daha üstündür".[1]

Ayrıca ana ve babaların da çocuklar arasında adâleti gözetmesi gereklidir. Hz. Muhammed (S.A.) "çocuklarınıza hediye vermekte eşitliği gözetiniz"[2] diye buyururken bu gerçeğe dokunmuştur.

Yüce Allah ailelerin mutlu olması için bir çok âyetler indirmiştir. İşte bu âyetlerden kimi örnekler: "Ey Mü'minler,

---

(1) Seçme Hadisler, 3. Kitap, s. 4.

(2) Berki, anılan eser, s. 48.

kendinizi, ailenizi ve çocuklarınızı, yakacağı insan ve taş yığınlarından olan ateşe düşmemekten koruyunuz".[3] "Zengin olan halinin genişliği nisbetinde, eli dar olan da Allah'ın verdiği kadarla ailesine baksın".[4]

Aile hayatının mutlu olabilmesi için karı - kocanın da iyi geçinmesi gereklidir. Onların birbirlerine karşı saygı ve sevgileri çocukların eğitimleri için de iyi bir örnek olur. Dinimizde kadınların kocalarına karşı saygılı olmalarına ait birçok emirler vardır. Buna karşılık kocaların eşlerine iyi davranmalarını salık veren buyruklar da çoktur. "Kadınlara karşı iyi davranınız"[5] âyeti bu gibi buyrukların bir örneğidir.

Toplumun mutlu olabilmesi için yalnız aile hayatının ahenkli olması yetmez. İnsanın akrabalarına ve komşularına karşı da sorumlulukları vardır. Akrabalar arasında ihtiyaç sahipleri bulunabilir. Maddî gücü yerinde olanların onları düşünmeleri gerekir. Yine maddî gücü yerinde olanlar olanakları ölçüsünde sıkıntı çeken komşularına da iyilik yapmalıdır. Kur'ân'da bu konuda şöyle buyurulmuştur: "Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve maliki bulunduğunuz kimselere iyilik ediniz".[6]

İyi bir müslümanın acıyıp yardım etmesi gereken kimseler arasında yetimler de vardır. Kimsesiz kalmış çocuklar, parası olmayan öğrenciler, çalışamıyan yardıma muhtaç yaşlılar az değildir. Bu gibilere yardım elini uzatmakta büyük sevaplar vardır. Bu konuda bakınız Kur'ân'da şöyle buyurulmuştur: "Sakın yetimi hor görme, isteyeni de azarlama".[7] "Ceza ve hesap gününü yalan sayanı görüp bildin mi? Öyle bir kimsedir ki öksüzü iter, hor görür, ihmal eder, yoksulu doyurmak için başkalarını da teşvik etmez".[8]

Toplum içinde hazine mallarına, yetim haklarına, kimsesizlerin arazilerine tecavüz edenlere de rastlanır. Bu gibi kim-

---

(3) Tahrim, âyet: 6.
(4) Talak, âyet: 7.
(5) Nisâ, âyet: 19.
(6) Nisâ, âyet: 36,
(7) Duha, âyet: 9-10.
(8) Maun, âyet: 1-3.

seler Islâmiyet'e aykırı hareket etmis olurlar. İslâm'da kimsesizlerin ve yetimlerin mallarına tecavüz değil, katkıda bulunmak gereklidir. Bu konuda kutsal kitabımız Kur'an'da meâlen şu sözler vardır: "Sana yetimleri soruyorlar, de ki: Onları iyi yetiştirmek hayırlıdır. Bir arada bulunuyorsanız, onlar kardeşlerinizdir".[9] "Yetim erginlik çağına ulaşana kadar onun malına en iyi şeklin dışında yaklaşmayınız".[10]

İslâm'da bütün iman edenler birbirlerine yardımı etmelidir. "Mü'minler ancak kardeştirler"[11] âyeti bu konuda bize yol göstermektedir. Kur'ân'da bu hususta şu âyetler de vardır: "Mü'minlere kanatlarını indir; alçak gönüllü ol ve şefkat göster".[12] "İyilik ve takva için yardımlaşınız".[13]

Sevgili Peygamberimiz de sosyal yardımlaşm-yı ve acıma duygularını teşvik için şu hadîsi söylemiştir: "İman edenler, birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücut gibidir. Vücudun bir organı hasta olursa, öteki organları da bu yüzden hastalık ve huzursuzluğa tutulur".[14]

Bu gibi dinî emirler gösteriyor ki her mü'min malî imkânları ölçüsünde sosyal yardımlaşmaya katılmalıdır. Hayır işlerine yardımda bulunmanın sevabı çok büyüktür. Meselâ hastane yaptırmak nice hastaların derdine çare bulunmasını sağlar. Yetimhaneler ve yoksullar yurdu yaptırmak kimsesiz nice yurttaşları sevindirir. Yollar, köprüler ve çeşmeler yaptırmanın da büyük sevapları vardır. Bilimi teşvik ve cehaleti önlemek için okullar yapılmasına katkıda bulunan kimse, dinimizin ruhuna uygun hareket etmiş olur. Çünkü dinimiz, ilmi kadın ve erkekler için gerekli kılmıştır. Ayrıca bilenle bilmeyen eşit sayılmamıştır.

Yalnız burada bir hususu belirtmek gereklidir. Acaba her yoksul kişinin her şeyi varlıklı yurttaşlardan beklemesi doğru mudur? Bu soruyu hayır diye karşılamak gereklidir. Çünkü

---

(9) Bakara, âyet: 220.
(10) En'am, âyet: 152.
(11) Hucurat, âyet: 10.
(12) Hıcr, âyet: 88.
(13) Maide, âyet: 2.
(14) Berki, anılan eser, s. 181.

İslâm dini çalışmayı ve helâl mal kazanmayı emreder. Uyuşukluğun, miskinliğin ve tembelliğin dinimizde yeri yoktur. Hele kapı kapı dolaşıp özürsüz yere dilenciliği sanat haline getirmenin dinimizde hiç yeri yoktur. Bakınız bu konuda sevgili Peygamberimiz neler buyurmuştur: "Kapı kapı dolaşıp bir iki lokma hurma ile savılan kimse sadaka verilecek kişi değildir. Gerçekten yoksul kişi, dilenmeyen, namuslu ve ince ruhlu kimsedir".[15] "Dilenmek herhangi birinizi o dereceye getirir ki kıyamet gününde yüzünde et bulunmadığı halde Allah'ın huzuruna çıkarır".[16] "Servet toplamak için dilencilik yapanlar, gerçekte ateşkoru istiyorlar demektir".[17]

İşte bütün bu hadisler gösteriyor ki dilencilik dinimizde hoş bir hareket değildir. Sadaka yoksul olduğu halde istemeye yüzü tutmayan veya çalışamıyacak derecede özürlü olan kimselere verilmelidir. Demek oluyor ki bir yandan varlıklı yurttaşlarımız olanakları ölçüsünde hayır işlerine yardımda bulunmalıdır. Öteki yandan yoksul olanlar da çalışma olanaklarını aramalıdırlar. Dinimizde çalışmanın önemini gösteren bir çok emirler vardır. İşte size çalışma konusunda inen kimi âyetlerin meali: "İnsan için ancak çalıştığı şey vardır".[18] "Arza yayılınız ve Allah'ın fazlından nasiplerinizi arayınız".[19] "Allah'ın fazlı olarak ticaret ve kazanç sağlamanızda hiç bir beis yoktur".[20] Bu âyetler yanında Peygamberimiz de şu hadîsleriyle çalışmayı övmüştür: "Günahlardan kimilerini ancak geçim yolunda çalışma örter".[21] "Şüphesiz Allah san'at sahibi Mü'mini sever".[22] "En hayırlı iş, insanın kendi eliyle kazandığını yemesidir".[23] Bu konuda Hz. Ömer (R.A.) de şöyle buyurmuştur:

(15) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 565.
(16) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 561.
(17) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 562.
(18) Necm, âyet: 39.
(19) Cuma, âyet: 10.
(20) Bakara, âyet: 198.
(21) İbrahim Agâh Çubukçu, Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi İle İlgili Makaleler, s. 88.
(22) El-Med'u, anılan eser, c. 2, s. 290.
(23) Burslan - Erdem, anılan eser, c. 1, s. 569.

"Sizlerden hiç biriniz Allah bana rızık verir diyerek rızık aramaktan geri durmasın. Çünkü gökten altın ve gümüş yağmaz".

Görülüyor ki dinimiz tembellik ve uyuşukluktan yana değil, çalışmadan yanadır. Aklımızı ve enerjimizi kullanarak en iyi biçimde çalışmak hem yurttaşlık, hem de dinsel görevimizdir. Peygamberimiz "insanın dini aklıdır, aklı olmayanın dini de olmaz"[24] diye buyururken aklı kullanmanın önemini belirtmiştir. Müslümanlıkta bir yandan Âhireti düşünürken, öteki yandan dünya işlerini de düşünmek gereklidir. Dinimiz, çağdaş bilim ve teknolojiye daha çok önem vermemizi gerekli kılmaktadır. Bunu gerçekleştirmek de bütün yurttaşların elinden geldiği kadar kendi alanında çalışması ve bilimsel çabaları teşvik etmesiyle mümkündür. Ayrıca sosyal alanda yardımlaşmak da dinimizin gereklerindendir. Mü'minlerin kardeşçe yaşamaları, birbirlerini düşünmeleri, saygı ve sevgi bağlarını güçlendirmeleri de dinimizin buyruklarındandır.

(24) Ahmet Naim, anılan eser, s. 56.

İSLÂM'DA ÇALIŞMA VE DOĞRULUK

İslâm'da çalışmanın önemi çok büyüktür. Çalışan insan kazanır. Hem dünyasına, hem de dinine hizmet etmiş olur. İslâmiyet'te uyuşukluğun, miskinliğin ve tembelliğin yeri yoktur. Türkçemizde "işleyen demir ışıldar" sözü çok tekrarlanır. Gerçekten çalışan insan işe alışır, huzurlu olur ve geleceğe güvenle bakar. Yüce Allah insana akıl vermiş, mantık vermiş, güç vermiştir. Bu akıl ve güçten yararlanarak ailemize, komşularımıza ve milletimize faydalı olmak hepimizin görevidir. İslâm dininde "kaderimde ne yazılı ise o olsun" diyerek eli kolu bağlı oturmak yoktur. Peygamberimiz ilkin tedbir alınmasını ve aklın kullanılmasını, sonra da Allah'a sığınılmasını salık vermiştir. Ayrıca Yüce Allah Kur'ân'da "bir kavim kendi gidişini değiştirmedikçe, Allah onların hallerini değiştirmez"[1] diye buyurmuştur. Şu âyet de insanın kendi iradesiyle iyi veya kötü fiiller kazanacağını haber vermiştir: "Kim iyi davranışta bulunursa kendisi için yapar, kim kötülük ederse kendine eder, Allah kullarına zulmetmez".[2]

Gerçek şudur ki İslâmiyet iyi, doğru ve faydalı çalışmalardan yanadır. Çıkarcılıktan, dolandırıcılıktan ve tembellikten yana kesin biçimde değildir. Sevgili Peygamberimiz tutum ve hareketleriyle insanlara çalışma yolunu göstermiştir. Onun daha genç yaşta ticaretle meşgul olması, toplumsal faaliyetlere katılması ve toplumun çeşitli yaralarını sarmağa çalışması bizim için iyi bir örnek olmalıdır.

"İki günü birbirine eşit olan aldanmıştır"[3] diyen Peygamberimiz ancak çalışan milletlerin yükseleceğini biliyordu. Bu-

---

(1) Ra'd, âyet: 11.
(2) Fussilet, âyet: 46.
(3) İbrahim Agâh Çubukçu, İslâm'ın Temel Bilgileri, s. 79.

MATERYALİZMİN ÇIKMAZA GİRİŞİ VE ALLAH'IN VARLIĞI

Materyalistler dini, imanı ve manevî değerleri inkâr etmektedirler. Fakat düşünmek gerekir ki en ilkel kavimler bile inanma ihtiyacını duymuşlar, kendilerine göre bir ilâh bulup tapmışlardır. İnanma onları bir noktada birleştirmiş ve insanların başları sıkışınca bir şeye dayanma ihtiyacını karşılamıştır. Semavî dinlerin kitapları zaman zaman peygamberler aracılığı ile insanlığa açıklanmıştır. Bu dinlerin en son geleni ise İslâmiyet'tir. İslâm'da imanın baş ilkesi Yüce Allah'a inançtır. Materyalistler ise her türlü metafizik düşünceleri kabul etmemektedirler. Fakat ruhsuz bir madde, manevî değeri olmayan bir yaşantı ve sebepsiz var olmuş bir kâinat insanın iç hayatını doyurmamaktadır. İnsanı ancak ruhî zenginlik ve manevî etkinlik doyurabilir. Manevî değerlere önem veren bir kimse de şüphesiz Kâinatın sebebi olan, sonsuz derecede güçlü Yüce Allah'ın varlığını kabul eder.

Materyalistler maddeden organik hayatın çıkışı iddiasını izahtan âcizdirler. İnsanı insan yapan ruhsal yapısı ve manevî değerlerdir. Bedene hizmet geçici zevkler verebilir. Ruha hizmet ise insanı sonsuz mutluluğa kavuşturabilir. Görülüyor ki insanın maddî yönünden manevî yönü daha etkin, daha devamlı ve daha güçlüdür.

Kaldı ki materyalistler, kadîm ve sonsuz saydıkları maddenin ilk özünün nasıl sebepsiz meydana geldiğini de izahtan âcizdirler. O halde insanı, maddeyi ve Âhiret hayatını yaratan sonsuz derecede güçlü Yüce Allah'ın varlığını kabul etmek ve ona yürekten inanmak gerekir.

İnsanı da ele alırsak, hikmetli bir bilmece ile karşılaşırız. Halden hale değişen insanoğlunun yaratılışındaki hikmeti dü-

gündükçe yaratan varlığı ararız. İnsan niçin yaratılmış diyoruz? Çünkü ne bu dünyaya gelmemek ve ne de bu âlemden ölümle gitmemek insanın elinde değildir. Dünyaya gelmemek ve oradan Âhiret hayatına gitmemek insanın elinde olmayınca, insanoğlunun bir noktada güçsüzlüğü ortaya çıkar. Güçsüz ve kendini var etmekten âciz bir varlık ise kendi kendinin sebebi olamaz. O halde mantığımız tam, olgun ve sonsuz derecede güçlü bir Tanrı'nın varlığına inanmaya bizi zorlar. Kaldı ki Kur'ân'da Yüce Allah'ın "ol"[1] emriyel her şeyi ve her canlıyı yarattığı açıklanmıştır.

İnsanın rüya âlemi de çok düşündürücüdür. Uykuda her şeyden habersiz bir hayat sürdürmekteyiz. Bazan rüyalar görmekteyiz. Uyanınca gördüğümüz rüyaların çok kez birer hayal olduğunu anlamaktayız. Bu dünyadaki hayatımıza göre rüya âlemi bir hayal gibidir. Ölümden sonraki Âhiret hayatına göre de bu dünya bir hayalden ve imtihan yerinden ibarettir. Önemli olan, geçici zevkler değil, Âhiretteki sonsuz yaşantıdır. O halde geçici hayattaki ihtirasları bırakıp sonsuz Âhiret hayatını kazanmağa çalışmalıyız. Âhiret hayatını kabul eden bir kimse, her şeyin ilk sebebi ve yaratıcısı olan Yüce Allah'ın varlığına inanır.

Yine düşünmek gerekir ki uyku halinin başlaması, nasıl ölüm demek değilse, bedenin göçüp gitmesi de ruh için ölüm değildir. Beden öldükten sonra ruh vücuttan ayrılır. Ruhunu manevî değerlerle besleyenler şüphesiz Âhiret hayatında mutlu olur. Manevî değerleri ve her şeyi yaratan Yüce Allah'ın varlığını inkâr edenler ise Âhirette mutsuz olurlar.

Biz insanı tahlil ederken ana karnında yatan çocuğu örnek olarak alabiliriz. Çocuk ana rahminde karanlık içinde bir hayat geçirmekte ve anasının vücudundan beslenmektedir. Doğum anında çocuk ana vücudundan beslenmeyi keser ve kendisi için bambaşka bir ortama yani dünyaya gelir. Çocuğun ana karnında halden hale değişmesi her şeyde bir hikmet sahibi olan Yüce Allah'ın varlığına bizi götürür. Ayrıca çocuğun ana rahminden bu dünyaya gelmesi nasıl yeni bir hayatın başlangıcı ise ölüm de insan için yeni bir hayatın başlangıcıdır. Bu

(1) Bakara, Ayet: 117.

son hayatın yani Âhiret hayatının varlığı ise ancak Yüce Allah'ın varlığı ile izah edilebilir.

Allah'ın Âhiret'in varlığını kabul edince insanın manevî değerlere önem vermesi bir vazife haline geliyor. Bu vazifenin en önemli şartlarından birisi erdemli yaşamaktır. Erdemi seven kişi, yapılması gerekenle yapılmaması gerekeni iyi ayırır. Bu ayırımı yaptıktan sonra sağlam bir irâde ile iyiliği ve doğruluğu kendisine rehber edinir. Ruh erdemli hareketlerle beslenir. Beden ise madde ile beslenir. İnsan maddî gıdalar yanında manevî besinlerle de beslenirse ahlâkî görevini de yapmış olur. Ahlâkî görevleri yerine getirmek bize çevremizde itibar kazandırır. Allah'a tam bir inançla erdemli davranmak ise Yüce Rabbimiz'in rızasını kazanmamızı kolaylaştırır. O halde hepimiz manevî değerlerle ruhumuzu zenginleştirmeğe çalışmalıyız.

İSLÂMİYET VE AMACI

İslâm dini başlıca üç bölümden ibarettir. İman, amel ve ahlâk.

İmanın şartları altı bölümde toplanır. Bunlar şöyledir: Allah'a, meleklere, kutsal kitaplara, peygamberlere, kadere ve öldükten sonra dirilmeye inanmak.

İslâmiyet'te iman her şeyden önce gelir. İmanı olmayanın ibâdeti makbul değildir. Peygamberimiz bir hadîsinde kalbinde bir hardal tanesi kadar iman bulunan kimsenin Cehennem'de sonsuz olarak kalmayacağını bildirmiştir. Yüce Allah da kendisine ortak ilâh tanınması dışındaki günahları dilediği kimse için bağışlayacağını açıklamıştır.

İslâmın şartı ise beştir: Şahâdet kelimesini dil ile söyleyip kalp ile doğrulamak, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve şartlar uygun olduğu takdirde hayatta bir kez hacca gitmek İslâmın şartlarıdır.

Şahâdet kelimesi Allah'tan başka ilâh bulunmadığını ve Hz. Muhammed'in (S.A.) onun son peygamberi olduğunu kabullenmek demektir.

Bazı dinlerin kutsal kitaplarına ilâveler yapılmış, hurafeler karışmış veya efsaneler yazılmıştır. Bunun çeşitli sebepleri arasında kitapların nesilden nesile değişmeleri vardır. Ayrıca ilk nüshaların gereği gibi korunamaması, bu yüzden yıllarca sonra hafızalara veya rivayetlere göre kitapların yeniden düzenlenmesi nüshalar arasındaki uyuşmazlığı doğurmuştur.

Oysaki İslâm dininin kitabı Kur'ân için böyle bir şey söz konusu değildir. Kur'ân, Peygamberimiz'e Allah tarafından vahyolunduğu gibi yazılmış ve korunmuştur. Bu husus tarihî açıdan kesin biçimde tesbit edilmiştir. Ayrıca Kur'ân'ın haber

verdiği her şey gerçekleşmiştir. Mesela Romalıların İranlıları yeneceğini Kur'ân önceden bildirmiştir. Ayrıca Kur'ân sık sık putperest arapların hüsrana uğrayacaklarını haber vermiştir. Gerçekte de araplar kısa zamanda yaptıklarına pişman olarak müslümanlığı kabul etmişlerdir. Şunu da kaydetmek gerekir ki bazı sapık kimseler yalancı peygamberlik iddiasında bulunarak Kur'ân'ı taklit etmeğe çalışmışlardır. Fakat bunların hiç birisi Tanrı sözleri karşısında başarıya ulaşamamışlardır. Sonunda kendileri zararlı çıkmışlardır. Çünkü Kur'ân belâgat, fesahat ve icaz bakımından eşi bulunmayan bir Kitap'tır. En usta edipler bile onun bir benzerini yazamamışlar ve yazamayacaklardır. Nitekim Yüce Allah bir âyetinde ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa yine de Allah'ın sözlerinin bir benzerinin yazılamayacağını bildirmiştir.

Hz. Muhammed (S.A.) de Allah vergisi olan üstün vasıflariyle Kur'ân'ın emirlerini koyu cehalet içinde bulunan araplara tebliğ etmiştir. Her türlü hakarete, takibe ve imkânsızlıklara rağmen görevini yapmada asla kusur etmemiştir. Tek başına işe başlamış, fakat en sonunda kendisine düşman olan on binlerce insanı müslüman yapmıştır. Kendisini onlara sevdirmiş, onlarla dost olmuştur. Onlara her haliyle örnek bir insan olmuştur. Onların manevî açıdan olgunlaşmasına yardım etmiştir.

Esasen İslâmiyet'in asıl amacı insanların ahlâkî değerleri korumalarını sağlamaktır. Bu sebeple Peygamberimiz "ben ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gönderilmiş bir elçiyim"[1] hadîsini söylemiştir. İnsan, ahlâken olgunlaştığı derecede müslümanlığı değer kazanır. Dini bütünleşir. Ruh huzuru duyar.

İslâmiyet'in amacı, insanın manevî değerlerini zenginleştirmek, ona iyiyi ve doğruyu sevdirmek, kısacası insanı medenileştirmek ve ruhî açıdan olgunlaştırmak olduğu için sevgili Peygamberimiz ahlâk konusunda sık sık öğütler vermiştir. İşte Peygamberimiz'in bu gibi öğütlerini içine alan bazı hadîsler: "İyilik ve fazilet huy güzelliğidir. Kötü şey, senin kalbini tırmalayan ve halkın duymasını kötü gördüğün şeydir".[2] "Sizin

(1) Bilmen, anılan eser, s. 95.

(2) Burslan - Erdem, anılan eser, C. 2, s. 51.

ayırlı olanınız, ailesine hayırlı olandır".[3] "Şu beş günahtan keffaretle kurtulmak olanağı yoktur: Allah'a ortak ilâh tanımak, haksız yere adam öldürmek, mü'mine iftira etmek, savaş günü kaçmak ve yalan yere yemin ederek bir hakkı engellemek".[4] "Yüce Allah yumuşak davranır. Yumuşak huyluluğu sever. Zorbalık ve şiddet nedeniyle vermediği şeyi yumuşak huyluluk sebebiyle verir".[5] "Verilen sözü yerine getirmek ve hakka saygı göstermek imandandır". "Sizin en hayırlınız, ahlâkı en güzel olandır".[6] "Sizden biriniz, kendisi için sevdiği şeyi, mü'min kardeşi için de sevmedikçe olgun mü'min olmaz".[7]

Şüphesiz ki ahlâklı insanın bir çok yüksek özellikleri vardır. Böyle bir insan, hem bu dünyada sevilir, hem de Âhiret'te Yüce Allah'ın lûtfunu kazanır. Böyle bir dereceye erişmek için dikkat edeceğimiz bir çok hususlar vardır:

Her şeyden önce olgun bir müslüman herkese iyi davranmalıdır. "Sizin hayırlınız, hayrı umulan ve kötülüğü dokunmayacağına güvenilen kimsedir"[8] hadîsi iyilik severliğin değerini belirtmektedir. İyilik şüphesiz ki herkesten önce anaya, babaya yapılmalıdır. Ayrıca insan, ailesini ve çocuklarını ihmal etmemelidir. "Sizin hayırlınız, kadınlarına ve kızlarına hayırlı olandır"[9] hadîsi bu konuda bize ışık tutmaktadır.

İyi bir müslüman elini ve dilini hayırlı işlerde kullanmasını ve yerine göre onları tutmasını bilen kimsedir. Bakınız şu hadîs ne kadar ibret vericidir: "Müslüman, diline ve eline müslümanların güvendiği kimsedir. Mü'min ise insanların can ve mallarını kendisine güvendiği kimsedir".[10]

Arası bozulan iki kişiyi barıştırmak, öfkeleri yatıştırmak ve kinleri sevgiye çevirmek de İslâmiyet'te çok sevaptır. Küskünleri barıştırmak konusundaki şu hadîs bizleri ne kadar barışa yöneltmektedir: "Dikkat ediniz, size oruç, namaz ve sa-

---

(3) Berki, anılan eser, s. 75.
(4) Berki, anılan eser, s. 74.
(5) Seçme Hadîsler, 1. Kitap, s. 57-61.
(6) Berki, anılan eser, s. 128.
(7) Berki, anılan eser, s. 157.
(8) Berki, anılan eser, s. 132.
(9) Berki, anılan eser, s. 132.
(10) Berki, anılan eser, s. 89

dakanın derecesinden daha üstün olan şeyi haber veriyorum: Bu da mü'minlerin arasını bulmak ve onları barıştırmaktır".[11]

İyi bir müslümanın kazancı da temiz ve helâl yoldan olmalıdır. İnsanın kendi alın teri ile kazanıp yediği rızık en helâl nimettir. Allah "insan için ancak çalıştığı şey vardır"[12] diye buyururken çalışmayı ve alın teriyle kazanmayı emretmiştir. Peygamberimiz de "'harîs, helâl olmayan yoldan mal ve servet kazanmağa çalışan kimsedir"[13] diye buyurmuştur.

İyi bir müslümanın insanların yüzüne gülüp arkasından çekiştirmeyi alışkanlık haline getirmemesi gerekir. Bazı kimseler onu bunu çekiştirir. Dedikodu yapar. İnsanın yüzüne başka, arkasında başka türlü konuşur. Böyle davrananlar doğru yolda değildirler. Ayrıca "dünyada iki yüzlü olan kimse, kıyamet gününde ateşten yanan iki yüzle dolaşır"[14] hadîsini dikkate almak gerekir.

İyi huylu bir müslüman yaşlılara saygı ve küçüklere sevgi göstermelidir. Çocuklara, kimsesiz kalmış yaşlı kimselere, dilenmeyecek kadar ince ruhlu ihtiyaç sahiplerine acımalıdır. Onlara şefkat elini uzatmalıdır. Peygamberimiz "Merhamet etmeyene merhamet olunmaz"[15] demiştir.

İyi huylu bir müslüman başkalariyle hoş geçinme yollarını arar, mü'min kardeşinin ayıbını örtmeye çalışır, birlik ve dirlikten yana olur. Böyle hareket eden "mü'min, mü'mine karşı bölümleri birbirini güçlendiren ve sağlamlaştıran bir bina gibidir"[16] hadîsine de uygun hareket etmiş olur.

Bütün bu yazdıklarımız gösteriyor ki İslâmiyet mânevî değerleri güçlendirmeğe çalışan en olgun dindir. Peygamberimiz'in sözleri İslâmiyet'in ahlâka ne kadar değer verdiğini bildirmektedir. O halde her mü'min dinimizin ahlâka verdiği önemi iyi değerlendirmeli ve daima vicdanının sesini duyarak hareket etmelidir.

---

(11) Berki, anılan eser, s. 56.
(12) Necm ,âyet: 39.
(13) Berki, anılan eser, s. 69.
(14) Berki, anılan eser, s. 136.
(15) Berki, anılan eser, s. 141.
(16) Berki, anılan eser, s. 90.

TÖVBE VE İRÂDE GÜCÜ

Yaratıklar içinde insan, iyilik ve kötülüğü işlemeğe yetenekli varlıktır. İnsan zaman zaman aklına değil, duygularına uyar. Eleştirilince kızar. Kızınca haksız konuşur. Haksız konuştukça da gönül kırar. İnsan zaman zaman adâletten de ayrılır. Çıkarını sevenler olur. Hak yiyenler olur. Emeksiz kazanç elde edenler olur. Bazı kimseler de iyiliği unutur. Dostluğu hiçe sayar. En yakın arkadaşını kıskanır. İnsanlar arasında yalan söyleyenler vardır. Dedikodu edenler vardır. Öğünenler vardır. İradesini iyi yönde kullanamayan bazı kimseler kavga ederler. Kin güderler. İnsan öldürürler.

Görülüyor ki insanda kötü eylemler işleme yeteneği vardır. Fakat bunun yanında akıl ve irade sayesinde insan daima iyi eylemler de işleyebilir. Ahlâkı olgun ve iradesi güçlü bir kimse yalan söylemez. Dedikodu etmez. Harama da el sürmez. İyilik yapma yeteneğini geliştiren kişi aile hayatında huzurlu, toplum içinde doğru ve görev başında başarılı olur. Sevmek, iyilik 'yapmak ve olumlu davranışlarda bulunmak olgun bir müslümana yakışan hallerdir. İnsan iyilik yaptıkça Allah'ın rızasına yaklaşır. Kötülük yaptıkça da Tanrı'dan uzaklaşır. İyilik yapanlar ve ahlâk kurallarına uygun davrananlar sonsuz mutluluğu kazanabilirler. Kötülük yapanlar ve çevresine zarar verenler ise sonsuz olarak mutsuz kalabilirler.

Demek ki insan iyi veya kötü fiiller işleyebilir. Ancak kötülükleri tekrar işlemekten sakınmanın bir yolu vardır. Bu yol tövbe ve sağlam iradeye dayanır. Eğer bir mü'min, yaptığı kötü işlerden pişman olur ve o fiili bir daha yapmamak üzere tövbe ederse, Tanrı'nın rızasını yeniden kazanabilir. Ancak nasıl olsa Allah bağışlar düşüncesiyle sık sık tövbeyi bozmak insana mutluluk değil, mutsuzluk getirir. Tövbede önemli olan husus, irade gücünün sağlamlığıdır. Sağlam bir irade ile ya-

pılan tövbe hakkında Kur'ân'da bir çok âyetler vardır. Şimdi bu âyetlerden bazı örnekler verelim: "Ey inananlar! Hepiniz kurtuluş bulmak için Allah'a tövbe ediniz".[1] "Rabbinizden bağışlama dileyiniz, sonra ona tövbe ediniz".[2] "Kişi nefsine zulmettikten sonra tövbe ile kötülüğü iyiliğe çevirirse işte ben bu gibileri yarlıgar ve bağışlarım".[3]

Sevgili Peygamberimiz de Yüce Allah'ın rahmetinin gazabından üstün olduğunu bildirmiştir. Ayrıca bir suçtan pişmanlığın tövbe yerine geçeceğini söylemiştir. Bu konuda Peygamberimizin şu hadîsleri de dikkati çekicidir: "Ey insanlar Allah'a tövbe ediniz".[4] "Kurtulmak isteyen tövbe etsin". "Günahtan tövbe, onu bir daha yapmamaktır".[5]

Gerçekten tövbenin şartlarından birisi yapılan kötü işi kesin biçimde terketmektir. Tövbenin başka bir şartı da kötü fiillerden dolayı pişmanlık duymaktır. Nihayet iradeyi kullanarak kötülüklere tekrar dönmemeğe karar vermek de tövbenin son şartıdır.

İnsan, hareketlerini kontrol ettikçe, daima iyiliğe yöneldikçe ve huzuru kendi içinde aradıkça daha mutlu olur. Ancak her şeye rağmen insan zaman zaman elinde olmayarak veya boş bulunarak yanlış iş yapabilir. Bu gibi hallerde hemen tövbe yoluna başvurmak gerekir. Hem böyle durumlarda Allah'tan umut kesmemek gerekir. Nitekim Yüce Tanrı "Allah'ın rahmetinden umut kesmeyiniz"[6] diye buyurmuştur. Ayrıca bu konuda "benim rahmetim her şeyi kuşatmıştır"[7] âyeti de bizlere umut vericidir. Meâlen Kur'ân'da şöyle ifade edilen âyeti okumak çok yararlıdır: "Ey Rabbımız! senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tövbe edenleri, senin yoluna uyup gidenleri bağışla. Onları Cehennem azabından koru".[8]

---

(1) Nur, âyet: 31.

(2) Hud, âyet: 3.

(3) Furkan, âyet: 70.

(4) Burslan - Erdem, anılan eser, C. I, s. 19.

(5) Süyûtî, anılan eser, C. 2, s. 40.

(6) Zümer, âyet: 53.

(7) A'raf, âyet: 156.

(8) Gafir, âyet: 7.

Allah'ın tövbe eden insanları dilerse bağışlayacağı hakkındaki şu âyetler ne kadar bizleri ferahlatıcıdır: "Allah tövbe edenleri ve manevî açıdan temiz olanları sever".[9] "Allah'tan yarlıgama iste. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir".[10] "'Kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulmeder ve sonra da Allah'tan bağışlama isterse, o, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur".[11] "Rabbin bilmeyerek kötülük işledikten sonra tövbe ile halini düzeltenleri, bu halden sonra elbette rahmeti ile bağışlayacaktır".[12]

Müslim'in anlattığı şu olay ve sözler de Yüce Allah'ın rahmetinin ne kadar geniş olduğunu göstermektedir: Bir gün Hevazin kabilesinden bazı esirler getirilmiş. Bunlar içinde çocuğunu aramakta olan emzikli bir kadın telaş içindeymiş. Kadın, çocuğunu bulunca onu bağrına basmış ve emzirmeğe başlamış. Bunun üzerine sevgili Peygamberimiz etrafındaki arkadaşlarına şöyle sormuş: "Şu kadının, kendi çocuğunu ateşe atacağını düşünür müsünüz"? Arkadaşları da soruya "hayır" cevabını vermiş. O zaman sevgili Peygamberimiz şu hadîsini söylemiş: "Gerçekten Yüce Allah, kullarına bu kadının çocuğuna olan şefkatinden daha merhametlidir".[13]

Ancak Allah merhametlidir ve bağışlayıcıdır diyerek günahta israr etmek, çıkar yol değildir. Nasıl olsa Allah bağışlar diye kötü eylemler işlemeğe devam etmek, iyileşirim düşüncesiyle zehir içmeğe benzer. Yüce Allah insana akıl vermiş, cüzî irade vermiştir. İnsan akıllı ve iradeli bir varlık olduğu için de yaptıklarından sorumludur. Yüce Tanrı kötü eylemlerin işlenmesinden razı olmaz. Kul, ne kadar sağlam iradeli ve sabırlı olursa, o derecede manevî zenginliğe ulaşır. Nitekim Yüce Allah Kur'ân'da şöyle buyuruyor: "Gerçekten sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mal, can ve mahsül eksikliği ile sınarız. Sabredenleri müjdele".[14] İradesi zayıf olanlar bu müjdeden yararlanamazlar. İnsan, iyi ile kötüyü ayırdıktan sonra iradesi ile iyi olanı uygulamalı, kötü olandan ise kaçınmalıdır. Böyle bir in-

(9) Bakara, âyet: 222.
(10) Nisâ, âyet: 106.
(11) Âl-i İmrân, âyet: 135.
(12) Nahl, âyet: 119.
(13) Burslan - Erdem, anılan eser, C. I, s. 453.
(14) Bakara, âyet: 155.

san, ahlâkın temel ilkelerinden biri sayılan erdemi de kazanmış olur. Erdem güçlü bir irade ile yapılması gereken davranışları yapmak, kaçınılması gereken kötülüklerden de uzaklaşmak demektir.

Sağlam iradeli bir kimsenin sabır göstermesi Kur'ân'da öğülmüştür. "Sabredenlerin alacakları karşılık gerçekten hesapsızdır"[15] âyeti bu övgünün örneklerindendir. Sevgili Peygamberimiz de "sabır aydınlıktır"[16] demiştir. Tabiî sabretmesini bilen kişi iradesi güçlü kimsedir. Kolayca tövbesini ve olumlu kararını bozanlar, manevî mutluluktan uzaklaşmış olurlar. Yüce Allah zaman zaman kullarının irade gücünü denediğini şu âyetle bildirmiştir: "İçinizden mücahede edenler, sabır gösterenler belli oluncaya kadar elbette sizi deneriz".[17]

O halde hepimiz iyi davranışlarda kararlı olmalıyız. Kötülüklerden ise irademizi kullanarak daima kaçınmalıyız. Gerçekte insan, inancı güçlü, ahlâkı olgun ve iradesi sağlam olduğu derecede manevî açıdan zengin sayılır. Manevî açıdan zengin olan kimse ise gerçek mutluluğa yönelmiş demektir.

---

(15) Zümer, âyet: 10.
(16) Burslan - Erdem, anılan eser, C. I, s. 52.
(17) Muhammed, âyet: 31.

Yayın No 162

Fiyatı: 800.- TL.

BASKI: EMEL MATBAACILIK SANAYİİ TİC.LT. ŞTİ.

ISBN 875-19-00-16-6